

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**PETER WEISS'İN *SORUŞTURMA*, HEIMRAD BAECKER'İN
TUTANAK VE BERNHARD SCHLINK'İN *OKUYUCU* ADLI
ESERLERİNİN NÜRNBERG ASKERİ CEZA MAHKEMESİ
BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma Nur YILMAZ

Enstitü Ana Sanat Dalı: Alman Dili ve Edebiyatı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Funda KIZILER EMER

HAZİRAN – 2021

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**PETER WEISS'İN *SORUŞTURMA*, HEIMRAD BAECKER'İN
TUTANAK VE BERNHARD SCHLINK'İN *OKUYUCU* ADLI
ESERLERİNİN NÜRNBERG ASKERİ CEZA MAHKEMESİ
BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma Nur YILMAZ

Enstitü Ana Sanat Dalı: Alman Dili ve Edebiyatı

“Bu tez 09/06/2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. İmran KARABAĞ	Başarılı
Doç. Dr. Funda KIZILER EMER	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Alper KELEŞ	Başarılı

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLIK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Fatma Nur YILMAZ
Öğrenci Numarası	:	196014001
Enstitü Anabilim Dalı	:	Alman Dili ve Edebiyatı
Enstitü Bilim Dalı	:	
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Peter Weiss'in <i>Soruşturma</i> , Heimrad Baecker'in <i>Tutanak</i> ve Bernhard Schlink'in <i>Okuyucu</i> Adlı Eserlerinin Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi Bağlamında Karşılaştırılması
Benzerlik Oranı	:	%15

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

...../...../20.....
İmza

Sakarya Üniversitesi Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı:

Tarih:

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onay

ÖNSÖZ

Lisans eğitimim boyunca değerli bilgi ve deneyimleri ile eğitim hayatıma yön vermeme katkı sağlayan Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı bölüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Yüksek Lisans eğitimim boyunca çok sıcak ve içten bir yaklaşım ile Alman Dili ve Yazını üzerine edindiği bilgi ve tecrübeleri ile çalışmama yön veren, gerek çalışmanın konusunun belirlenmesinde ve planlanmasında gerekse de çalışmanın ilerleyişi açısından her zaman bir motivasyon kaynağı olan saygıdeğer danışmanım Doç. Dr. Funda KIZILER EMER hocama teşekkürü borç bilirim. Ayrıca tüm eğitim hayatım boyunca beni her zaman destekleyen, eğitimim için her türlü fedakarlığı gösteren çok sevgili aileme teşekkürlerimi sunarım.

Fatma Nur YILMAZ

09.06.2021

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
FOTOĞRAF LİSTESİ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: YAZARLAR ÜZERİNE: PETER WEISS, HEIMRAD BÄCKER VE BERNHARD SCHLINK	7
1.1. Peter Weiss ve Eserleri Üzerine	7
1.1.1.Yazarın Biyografisi	7
1.1.2. Eserleri Hakkında	9
1.2. Heimrad Bäcker ve Eserleri Üzerine	10
1.2.1.Yazarın Biyografisi	10
1.2.2. Eserleri Hakkında	11
1.3. Bernhard Schlink ve Eserleri Üzerine	12
1.3.1.Yazarın Biyografisi	12
1.3.2. Eserleri Hakkında	13
BÖLÜM 2: NÜRNBERG ASKERİ CEZA MAHKEMESİ ÜZERİNE	16
2.1. Tarihsel Arka Plan: İkinci Dünya Savaşı	16
2.1.1. İkinci Dünya Savaşı'ndaki İlk Soykırım Girişimleri	20
2.1.1.1. Toplama Kampları ve Soykırım	22
2.2. Nürnberg Mahkemeleri: Savaş Suçlularının Yargılanması	28
2.2.1. Uluslararası Ceza Mahkemesi	28
2.2.2. Nazi Savaş Suçlularına Karşı Yürütülen Mahkeme Süreci	34
2.2.3. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi İle İlgili Belgeler	41
2.3. Nürnberg Mahkemeleri'nin Edebi Temsilleri	45
2.3.1. Dünya Yazınında Nürnberg Mahkemeleri	45
2.3.2. Almanca Yazında Nürnberg Mahkemeleri	47
BÖLÜM 3: ESERLER ÜZERİNE: <i>SORUŞTURMA, TUTANAK VE OKUYUCU</i> .50	

3.1. <i>Soruşturma</i> Eseri Üzerine	50
3.1.1. Esere Genel Bakış.....	50
3.1.2. Eserin Oluşum Süreci	85
3.1.3. Üslup ve Biçim Özellikleri	87
3.1.4. Figürlere Bakış	93
3.2. <i>Tutanak</i> Eseri Üzerine	98
3.2.1. Esere Genel Bakış.....	98
3.2.2. Eserin Oluşum Süreci	100
3.2.3. Üslup ve Biçim Özellikleri	101
3.3. <i>Okuyucu</i> Eseri Üzerine	108
3.3.1. Esere Genel Bakış.....	108
3.3.2. Eserin Oluşum Süreci	116
3.3.3. Üslup ve Biçim Özellikleri	119
3.3.4. Figürlere Bakış	126
BÖLÜM 4: NÜRNBERG MAHKEMELERİNİN ESERLERDEKİ TEMSİLLERİ BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI	132
4.1. İçerik ve Yapı Özellikleri Bakımından Ortaklıklar	133
4.2. İçerik ve Yapı Özellikleri Bakımından Farklılıklar	139
SONUÇ	146
KAYNAKÇA.....	148
ÖZGEÇMİŞ	153

KISALTMALAR

DNB	: Deutsche Nationalbibliothek
NACM	: Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi
NS	: Nasyonal Sosyalizm
NSDAP	: Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
ÖNB	: Österreichische Nationalbibliothek
UCH	: Uluslararası Ceza Hukuku
UCM	: Uluslararası Ceza Mahkemesi

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf 1: Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi Binası	30
Fotoğraf 2: Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi Bina Krokisi.....	34
Fotoğraf 3: 600 Numaralı Duruşma Salonunun Hazırlanması.....	35
Fotoğraf 4: Uygulanan Tıbbi Deneylerin Arz Edilmesi.....	37
Fotoğraf 5: Duruşma Süreci	38
Fotoğraf 6: Duruşma Yargıçları	39
Fotoğraf 7: Nürnberg Duruşma Kararlarını Bildiren Gazete Kupürü	40
Fotoğraf 8: Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi Belge Odası.....	41

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Peter Weiss'in <i>Soruşturma</i> , Heimrad Bäcker'in <i>Tutanak</i> ve Bernhard Schlink'in <i>Okuyucu</i> Adlı Eserlerinin Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi Bağlamında Karşılaştırılması			
Tezin Yazarı: Fatma Nur YILMAZ		Danışman: Doç.Dr.Funda KIZILER EMER	
Kabul Tarihi: 09.06.2021		Sayfa Sayısı: vi (öncü kısım) + 153 (tez)	
Anabilim Dalı: Alman Dili ve Edebiyatı			
<p>Bu çalışmada Peter Weiss'in <i>Soruşturma</i>, Heimrad Bäcker'in <i>Tutanak</i> ve Bernhard Schlink'in <i>Okuyucu</i> adlı eserleri Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi olgusu bağlamında karşılaştırılmıştır. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi, savaş sonrası dönemde savaş suçlarının yargılandığı uluslararası bir ceza mahkemesidir. Bu noktada savaş sonrası dönemde sıklıkla ele alınan bir tema olan uluslararası ceza mahkemesinin izdüşümlerine eserlerde de rastlanılmaktadır. 1965 yılında belgesel yazın olarak kaleme alınan <i>Soruşturma</i> eserinde bir mahkeme süreci tematize edilmiştir. 1986 yılında yine belgesel yazın örneği ile kaleme alınan <i>Tutanak</i> eserinde, savaş döneminde, Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesinde yer almış belgeler kurgulanarak sunulmuştur. 1995 yılında kaleme alınan <i>Okuyucu</i> eseri ise geçmişle hesaplaşma teması çerçevesinde ele alınmış bir eserdir. Eserler Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi olgusu çerçevesinde ortaklıklar ve farklılıklar bağlamında karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalı edebiyat biliminin tipolojik ve genetik yöntemlerinden yararlanılarak bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Yapılan incelemeler neticesinde, <i>Soruşturma</i> ve <i>Tutanak</i> adlı eserlerde tematik ve edebi tür özellikleri bağlamında ortaklıklar tespit edilmiştir. <i>Okuyucu</i> eseri diğer eserlerden farklı bir türde kaleme alındığından, diğer eserlerden gerek tematik gerekse de edebi tür olarak farklıdır. Eserlerin özgün değerleri bakımından mevcut farklılıkların yanı sıra, eserlerde önemli ölçülerde ortaklıklar tespit edilmiştir. Özellikle Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi bağlamında tespit edilen ortaklıklar oldukça önem arz etmektedir. Bu noktada İkinci Dünya Savaşı çerçevesinde ele alınmış eserlerde ana temanın soykırım eylemleri olduğu açıkça görülmektedir.</p>			
Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi, <i>Soruşturma</i> , <i>Okuyucu</i> , <i>Tutanak</i>			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	X	Ph.D.	
Title of Thesis: Comparison of the Peter Weiss' <i>Soruşturma</i> , Heimrad Bäcker's <i>Tutanak</i> and Bernhard Schlink's <i>Okuyucu</i> in the Context of Nürnberg Military Criminal Court			
Author of Thesis: Fatma Nur YILMAZ Supervisor: Assoc. Prof. Funda KIZILER EMER			
Accepted Date: 09.06.2021		Number of Pages: vi (pretext) + 153(main body)	
Department: German Language and Literature			
<p>In this study, Peter Weiss's <i>Soruşturma</i>, Heimrad Bäcker's <i>Tutanak</i> and Bernhard Schlink's <i>Okuyucu</i> were compared in context of Nürnberg Military Criminal Court case. Nürnberg Military Criminal Court is an international criminal court where war criminals were tried in post-war period. Projections of international criminal court, which is a frequently discussed theme in post-war period, are also encountered in works. In <i>Soruşturma</i>, which was written as a documentary in 1965, a court process was thematized. In <i>Tutanak</i>, which was written with the example of documentary literature in 1986, documents that took place in Nürnberg Military Criminal Court during war were fictionalized and presented. <i>Okuyucu</i>, which was written in 1995, is a work that is handled within the framework of theme of coming to terms with past. Works were compared in context of partnerships and differences within framework of Nürnberg Military Criminal Court case. An examination was carried out by using the typological and genetic methods of comparative literature. As a result of examinations, partnerships have been identified in works named <i>Soruşturma</i> and <i>Tutanak</i> in context of thematic and literary genre features. Since <i>Okuyucu</i> is written in a different genre from other works, it is different from other works both thematically and in terms of literary genre. In addition to existing differences in terms of original values of works, significant partnerships have been identified. Partnerships identified in context of Nürnberg Military Criminal Court are particularly important. In works that were handled within the framework of Second World War is acts of genocide.</p>			
Keywords: World War II, Nürnberg Military Criminal Court, <i>Soruşturma</i> , <i>Okuyucu</i> , <i>Tutanak</i>			

GİRİŞ

Bu yüksek lisans tezi kapsamında Peter Weiss'ın *Soruşturma*, Heimrad Bäcker'in *Tutanak* ve Bernhard Schlink'in *Okuyucu* adlı eserleri Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesiyle ilişkileri ekseninde karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

20 yüzyıl Almanca edebiyatından seçtiğimiz üç eser, II. Dünya Savaşı'nda Nazi Almanyasında işlenen insanlık suçlarını ve bunların Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'nde yargılanması sürecini izlemek için edinmiştir. Edebiyatın kurmaca dünyasının içinde yaşanan gerçek dünyayla olan göbek bağından hareketle, biz de bu yüksek lisans tezinde; edebiyatın gerçek dünyada yaşananlara ışık tuttuğu sahnelere odaklanarak bir karşılaştırma yapmayı hedefledik.

Eserlerde söz konusu edilen zaman dilimi 20. Yüzyıldır. Bu yüzyıl iki büyük dünya savaşının yaşandığı kanlı bir yüzyıl olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın 2 Eylül 1945 tarihinde resmen sona ermesiyle birlikte savaş sonrası dönem olarak adlandırılan, ekonomik krizin şiddetle baş gösterdiği, bireyin gerek maddi gerekse de manevi olarak etkilendiği dönem başlar. 20. Yüzyıl Alman yazınında da etkilerinin sıkça görüldüğü savaş sonrası dönemde birey ve toplum savaşın ağır sonuçları ve yükümlülükleri ile yüzleşmek durumunda kalmıştır. Sosyal hayatın her alanına nüfuz etmiş bu dönem için savaş suçlarının yargılanması, toplumun geçmişi ile hesaplaşabilmesi, kısmen yükümlülüklerinden ve suçluluk psikolojisinden arınabilmesi adına oldukça mühimdir.

1946 yılında müttefik devletler tarafından kurulan Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi bu bağlamda yadsınamayacak bir öneme sahiptir. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi müttefik devletler tarafından belirlenen ortak yargıçlar ve jüri huzurunda barışa, savaşa ve insanlığa karşı suçlar ilkeleri kapsamında görevli bir mahkemeydi. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'ni diğer uluslararası mahkemelerden farklı kılan temel hususlar, sahip olduğu ilkeler ve yargılama usulüydü. Barışa karşı suçlar ilkesinde; haince savaş planlama, bu planları faaliyete geçirme ve sözleşme ihlalleri gibi suçlar yargılanırken, savaşa karşı suçlar ilkesinde; yasaların ihlali, kamu mallarının yağmalanması ve halkın nedensizce provoke edilmesi gibi suçlar yargılanmıştır (Parlak, 2015, s. 37-53). İnsanlığa karşı suçlar ilkesi, Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi için farklı bir önem arz eder. Bu ilke kapsamında ilk defa uluslararası bir mahkeme sivil halkın maruz kaldığı

köleleştirme, işkence ve dini inançlardan kaynaklanan öldürme gibi suçları yargılamıştır.

Çalışma konusu olarak seçilen *Soruşturma*, *Okuyucu* ve *Tutanak* adlı eserler, savaş dönemine şahitlik etmiş figürlerin bakış açısı ile kaleme alınmış olup üçü de, İkinci Dünya Savaşı'nda işlenen insanlık suçlarına ve suçlularının savaş sonrasında nasıl sistematik bir yapıda cezalandırıldığına ışık tutmaktadır. Adı geçen üç eser, Nürnberg mahkemesiyle ilişkileri çerçevesinde, özellikle insanlığa karşı işlenen suçlar ilkesiyle bağlantılı olarak karşılaştırılacaktır.

Çalışmanın Konusu

İkinci dünya savaşı dünya genelinde ve özellikle de Avrupa'da ciddi sonuçlar doğurmuş ve birçok insanın yaşamını yitirmesine neden olmuş dünya tarihinin en karanlık savaşıdır. Etki ve sonuçlarının şiddetle devam ettiği savaş sonrası dönemde birçok yazar savaşa ve sonuçlarına yapıtlarında yer vermiştir. Özellikle 20. yüzyıl Alman yazınında sıkça rastlanan savaş sonrası dönemi tematize eden eserler, savaş sonrası edebiyatı olarak sınıflandırılır. Peter Weiss, Bernhard Schlink ve Heimrad Bäcker 20. Yüzyıl Almanca edebiyatının seçkin temsilcilerindedir.

Peter Weiss'in *Soruşturma* adlı eseri belgesel yazın türünde önemli bir eser olarak kabul görür. Bu eserinde savaş sonrasında suçluların yargılandığı bir mahkeme sürecini işler. Bu bağlamda eserinde gerçeklik ve kurmacanın örtüştüğü noktaları gözler önüne sermek isteyen Weiss'in asıl amacı, yargılama sürecinde savaşa dair var olan gerçekliklere değinmektir. Hukuk eğitimi almış bir yargıç olan Bernhard Schlink geçmiş ve suç temalarını eserleriyle içselleştirmiştir. Çalışmamızın eserlerinden biri olan *Okuyucu* adlı eserinde eski Nazi görevlisi bir kadının yargılanma sürecini işler. Bir yargıç edasıyla kaleme aldığı eserinde savaş sonrası dönemin izlerine rastlamak mümkündür. Peter Weiss ve Bernhard Schlink'ten farklı olarak Heimrad Bäcker eserlerinde tamamen gerçeklik kavramına yoğunlaşır. Eserlerinde belgelere yer veren ve belgesel yazının önemli temsilcisi olan Heimrad Bäcker *Tutanak* adlı eserinde savaş dönemine ait belgelerin derlemesini okura sunar.

Çalışmanın konusu; Peter Weiss'in *Soruşturma*, Bernhard Schlink'in *Okuyucu* ve Heimrad Bäcker'in *Tutanak* adlı eserlerini karşılaştırmaktır. Karşılaştırmak üzere

seçtiğimiz bu üç eserde saptadığımız ortak tema, Nürnberg mahkemesinin savaş suçlularını yargılama sürecidir. Bu nedenle karşılaştırma, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra savaş suçlularının uluslararası bir platformda cezalandırıldığı Nürnberg Ceza Mahkemesi bağlamında gerçekleştirilecektir. Bu nedenle çalışmada İkinci Dünya Savaşı'nın arka planına, savaşın nedenlerine ve sonuçlarına ve savaş sonrası döneme değinilecektir.

Çalışmada, biri belgesel roman (P. Weiss) türüne giren, (B. Schlink) sinemaya aktararak büyük ün kazanan ve belgesel edebiyat alanında seçkin bir eser olan (H. Bäcker) romanlarda söz konusu temanın eserlerde nasıl işlendiği karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Gerçek ve kurgu (fiksiyon) ilişkisi çerçevesinde İkinci Dünya Savaşı ve Nürnberg Ceza Mahkemesi olguları, söz konusu mahkemenin ana ilkesi olan insanlığa karşı suçlar bağlamında savaştaki suçların bireysel ve toplumsal etkileri, savaş sonrası dönemin toplumsal ve ekonomik problemleri kapsamlı bir şekilde işlenecektir.

Ancak etki ve sonuçları da oldukça geniş olan savaş sonrası dönemi ele alırken sınır ölçütümüz; Nürnberg Mahkemeleridir. Tarihsel gerçekliği olan, gerçek dünyada yaşanmış olan bu olayların edebiyata, metin evrenine nasıl aktarıldığını inceleyeceğimiz için bu çalışma disiplinler arası bir nitelik taşımaktadır. Karşılaştırmalı nitelik taşıyan bu çalışmada edebiyat ve tarih, edebiyat ve hukuk gibi disiplinlerarası ilişkilerden yararlanılacaktır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma kabaca edebiyatın içinde yaşanan dönemin tarihsel-toplumsal-siyasal gerçekliklerine ayna tuttuğu gerçeğinden hareket eder. Alman ve Avusturya yazınlarına ait olan bu üç eserin kurgu dünyasının gerçek dünyadaki olayları yansıtma işlevini başarıyla gerçekleştirdiği savı, bu tez çalışmasının temel hipotezidir. Bu bağlamda çalışma boyunca bu eserleri ortak bir noktada buluşturan temel olgunun; Nazi Almanyasında II. Dünya Savaşında işlenen insanlık suçlarının yargılandığı Nürnberg Askeri Ceza Mahkemeleri olduğu kanıtlanmaya çalışılacaktır.

Çalışmada karşılaştırılmak üzere seçilen 20. yüzyıl Almanca edebiyatının önemli temsilcilerinden sayılan bu yazarlar ve yapıtları arasında en önemli ortak noktanın;

hepsinin II. Dünya Savaşı dönemi ve sonrası Almanyasına Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi çerçevesinde ışık tuttuğu gerçeği ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmanın amacı, yukarıda adı geçen eserleri bu çerçevede karşılaştırmalı olarak incelemek, kurmaca eserlerin, gerçek dünyada yaşanan olayları nasıl dönüştürerek kendi dünyasına eklediğini ortaya çıkarmaktır: Döneme ışık tutan bu Almanca eserlerde İkinci Dünya Savaşı Almanyasında işlenen insanlık suçlarının ve Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'nde bu suçların yargılanması sürecinin nasıl işlendiğini, yazarların olaylara nasıl bir tutumla yaklaştığını ve olayların okura hangi bağlamlarda aktarıldığını, gerçekliğin nasıl kurmacaya dönüştüğünü ve de gerçekliğin kurmacayla büyük ölçüde örtüştüğü noktaları gözler önüne sermektir.

Çalışmanın Yöntemi

Bu tez çalışmasında Alman ve Avusturya yazınlarından üç metin birbiriyle karşılaştırıldığı için temel olarak karşılaştırma yönteminden yararlanılacaktır.

Araştırma konusu olarak seçilen eserlerin kurmaca dünyasının gerçek dünyada yaşanan tarihsel olaylarla son derece güçlü bir ilişkisi olduğu için bu çalışmada; aynı zamanda tarihsel-sosyolojik eleştiri gibi dış dünyaya dönük, alımlama estetiği gibi okura dönük, tarihsel-biyografik eleştiri gibi yazara dönük eleştiri modelleriyle, hermeneutik (yorumbilgisi) ve metin içi eleştiri yöntemlerini dengeli biçimde harmanlayan eklektik bir yöntem kullanılacaktır.

Eserlerin kurmaca dünyalarının gerçek dünyayla ilişkisini belirginleştirmek için, önce gerçek dünyadaki olaylara ilişkin bilgi aktarımı yapılacaktır. Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı ve bu savaşta işlenen insanlık suçlarının yargılandığı Nürnberg Mahkemeleri ilgili gerçeklikleri aktarmada tarihsel ansiklopedilerden ve araştırma kitaplarından yararlanılacaktır. Kerstin Steiz'in, Wolfgang Bay'ın ve Klaus Kastner'in tema ile ilgili mevcut çalışmaları, bu çalışmanın yürütülmesinde kullanılan önemli kaynaklardır. Phillipe Sands'ın *Nürnberg'ten Lahey'e* adlı çalışması Nürnberg Mahkemeleri'ne dair incelemelerimize ışık tutacaktır.

Çalışmanın Durumu

Yukarıda yer alan bölümlerde çalışmamızın kapsamına dair detaylı bilgiler verilmiştir. Çalışmamız İkinci Dünya Savaşı'nın ardından 1946 yılı itibariyle başlayan savaş sonrası dönemi özünde barındırır. Çalışmamız, özellikle savaş sonrası dönem için oldukça önem arz eden Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi odaklıdır.

Çalışma nesnesi olarak seçilen üç eser, bu ortak tema ekseninde karşılaştırmalı olarak incelenecektir. Bu noktada söz konusu eserleri öncelikle tekil olarak gerek yapısal gerekse de tematik bağlamda ele almak ve eserleri ortak noktaları ve farklılıkları göz önünde bulundurarak karşılaştırmak çalışmamızın özgün değerini ortaya koymaktadır. Eserlerin daha önce ele alındığı birçok tekil çalışma mevcuttur. YÖKTEZ¹, DNB², ÖNB³, PROQUEST⁴ ve DERGİPARK⁵ gibi erişime açık platformlarda yapılan araştırmalar doğrultusunda, bizim bu tez çalışmasında gerçekleştirdiğimiz gibi bu üç eserin yan yana getirilerek Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi bağlamında ele alındığına rastlanılmamıştır ki, bu da çalışmanın özgünlüğünün bir kanıtını sunmaktadır.

Mahmut Karakuş, 1993 yılında ait *Peter Weiss, Belgesel Tiyatro Kuramı ve Soruşturma* başlıklı yazısında *Soruşturma* eserini belgesel tiyatro kuramları çerçevesinde ele almıştır (Karakuş, 1993, s. 269-275). Selen Birkiye'nin 2015 yılındaki *Yüzleşme Oyunları: II. Dünya Savaşı ve Nazi Almanya'sının Tiyatroya Yansıması* adlı araştırma ve inceleme çalışmasında *Soruşturma* eseri, tiyatro türü çerçevesinde ele alınmıştır (Birkiye, 2015, s. 25-39). Bernhard Schlink'in *Okuyucu* eseri birçok farklı açıdan incelenmiş bir eserdir. Duygu Türk'ün 2017 yılına ait *Hanna'nın Kimsesizliği: Okuyucu'yu Hannah Arendt'le Okumak* başlıklı yazısında *Okuyucu* eseri İkinci Dünya Savaşı ile ilgili araştırma ve inceleme çalışmaları ile adını duyuran Hannah Arendt çerçevesinde bir inceleme gerçekleştirilmiştir (Türk, 2017, s. 977-1007). Gürsel Uyanık'ın *Bernhard Schlink'in Okuyucu Adlı Romanında Eğitim Olgusu* adlı çalışmasında söz konusu eser eğitim bilimleri çerçevesinde ele alınmıştır (Uyanık, 2011, s. 137-146). İlgili erişime açık platformlarda yapılan araştırmalar neticesinde

¹ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>

² <https://www.dnb.de/DE/Home/>

³ <https://www.onb.ac.at/>

⁴ <https://www.proquest.com/>

⁵ <https://dergipark.org.tr/tr/>

Heimrad Bäcker'in *Tutanak* adlı eseri ile ilgili Erhan Altan'ın çalışmaları dışında herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi ile ilgili mevcut çalışmalarda çoğunlukla Mahkemenin kapsamına ve görevine ilişkin bir inceleme gerçekleştirilmiştir.

Görüldüğü gibi, söz konusu eserler ile ilgili yapılmış tekil çalışmalar mevcuttur, fakat bu çalışmayı diğer çalışmalardan tümüyle farklı ve özgün kılan nokta; bu üç eserin yurt dışında ve yurt içinde daha önce hiç bu bağlamda bir araya getirilip karşılaştırılmamış olmasıdır.

Çalışmanın Önemi

Bu çalışmada Peter Weiss'in *Soruşturma*, Bernhard Schlink'in *Okuyucu* ve Heimrad Bäcker'in *Tutanak* adlı eserler Nürnberg Askeri Ceza mahkemesi bağlamında karşılaştırmalı analizi gerçekleştirilecektir.

Çalışmada karşılaştırmak üzere seçtiğimiz eserlerin Almanya'da, II. Dünya Savaşı döneminde (1939-1945) işlenen insanlık suçlarına dikkat çekmesi, tarihsel- toplumsal boyutlarıyla önem arz etmektedir; bu eserler toplumun geçmişi ile yüzleşmesini sağlayan, kolektif belleğe ve olayların sürekliliğinin korunmasına hizmet eden seçkin eserlerdir. Çalışmanın içerik açısından tüm bunlara dikkat çekmesi, ele aldığı konunun önemini gösterir. Yazınbilimi alanı açısından bakıldığında ise daha önce bu seçkin eserlerin yurt içinde ve dışında bu bağlamda bir araya getirilerek karşılaştırılmamış olması; tez çalışmasının özgün değeriyle birlikte önemini ortaya koymaktadır.

BÖLÜM 1: YAZARLAR ÜZERİNE: PETER WEISS, HEIMRAD BÄCKER VE BERNHARD SCHLINK

İkinci Dünya Savaşı'nın son bulmasıyla ve Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi ile başlayan savaş sonrası dönem, 1960'lı yıllarda Frankfurt'ta savaş suçlularına karşı görülen mahkemeler ile yeniden başlar. Frankfurt-Auschwitz Mahkemeleri 1963-1965 yılları arasında görülen, Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'nin ardından savaş suçlularına karşı büyük bir önem arz eden ikinci mahkemedir (Pendas, 2013, s. 12).

Frankfurt-Auschwitz Mahkemeleri savaşa dair gerçeklikleri yeniden aydınlatmış ve birçok yazara öncülük etmiştir. Savaş sonrası dönemi özellikle hukuki açıdan ele alan ve çalışmamız eserlerinin yazarları Peter Weiss, Bernhard Schlink ve Heimrad Bäcker görülen mahkemelerden ve savaş dönemine ait belgelerden yararlanarak bu temada eserler kazandırmış yazarlardır. Bu yazarları ortak bir noktada buluşturan temel kavram tarihsel gerçekliklerdir. Eserlerinde kurmaca kavramını gerçekte yaşanmış olaylarla kesiştiren ve gerçekliğin kurmacayla örtüştüğü noktaları okura sunan Peter Weiss ve Bernhard Schlink, mahkeme sürecini eserleriyle içselleştirmişlerdir. Peter Weiss'ın *Soruşturma* eserinin temeli Frankfurt-Auschwitz mahkemelerinde yazarın tuttuğu notlara dayanır. Ayrıca o dönemde Frankfurt Allgemeine gazetesinde yayımlanan belgeler eserin oluşumuna katkı sağlamış unsurlardır. Bernhard Schlink'in *Okuyucu* eserinde işlenen mahkeme süreci ve özellikle eserde sıkça rastlanan hukuki terimlerin temeli yazarın hukuk eğitimine dayanır. Bu yazarlardan farklı olarak Heimrad Bäcker'in eserlerinde kurgudan çok gerçekçi unsurlar, belgeler yer alır.

Yazarlara dair sunulan kısmi bilgilerden hareketle çalışmamızın bu bölümünde yazarların yaşamları, edebi kariyerleri ve eserleri hakkında kapsamlı bilgiler sunmak ve eserlerini kaleme almalarına katkı sağlamış hususlara değinmek amaçlanmıştır.

1.1. Peter Weiss ve Eserleri Üzerine

1.1.1. Yazarın Biyografisi

Adını özellikle belgesel tiyatro alanında yapmış olduğu çalışmalar ile duyuran ve belgesel tiyatronun önemli temsilcilerinden biri olan Peter Weiss 8 Kasım 1916 tarihinde Almanya'nın Potsdam şehrine bağlı Neubabelsberg kasabasında dünyaya

geldi. Babası Eugen Weiss dokumacılık zanaatı ile ilgilenmekteydi ve ailenin temel geçim kaynağı dokumacılıktı. Varlıklı bir ailede büyüyen Weiss ekonomik zorluklar ile pek fazla karşı karşıya kalmamıştır. Peter Weiss ve ailesi için özellikle savaş dönemindeki en büyük zorluk antisemitik baskılar idi. Maruz kaldıkları baskılar nedeniyle birçok kez taşınmak durumunda kalan Weiss ailesi, bir dönem Galiçya'ya ardından da Slovakya'ya taşındı. Fakat Galiçya'da ve özellikle de Slovakya'da antisemitik baskıların artması ve toplumun Yahudilere karşı artan nefreti nedeniyle 1930 yılında Berlin'e taşındılar.

Berlin'de lise öğrenimine devam eden Weiss, burada gençlik aşkı Uli Rothe ile tanıştı. Uli Rothe'nin üvey babası aracılığıyla sanata ve edebiyata olan ilgisi arttı. O dönem üvey babası çeviriler yapmaktaydı ve Brecht'in epik tiyatrosuna da oldukça ilgiliydi. Uli Rothe'nin üvey babası aracılığıyla tiyatroya ilgi duymaya başlayan Weiss, bu dönemde belgesel tiyatro ile ilgili çalışmalarının sanatsal ve bilimsel temelini oluşturdu. Bu bilgiler ışığında gençlik aşkı Uli Rothe, Peter Weiss'ın yaşamında bir dönüm noktası teşkil eder.

Peter Weiss tiyatroya ilgili olduğu kadar resim alanına da oldukça ilgiliydi. Kendisini resim alanında geliştirmeye özen gösteren Weiss, bir dönem resim bilimi üzerine eğitim almaya başladı. Peter Weiss için sanat sadece ilgi duyduğu bir alan olmaktan öte hayatının her alanına nüfuz etmiş bir zanaat idi. Sanat etkinliklerine katılır, müzeleri ve galerileri ziyaret ederdi. Fakat soğuk savaşın şiddetini artırdığı dönemde okula ara vermek zorunda kalan Weiss, kız kardeşini de bir trafik kazasında kaybetmesi üzerine sanata olan ilgisini bir dönem ertelemek zorunda kaldı.

1935 yılında ailesiyle birlikte Londra'ya taşınan Peter Weiss orada babasıyla birlikte çalışmaya başladı. Her ne kadar dokumacılık işi ile meşgul olsa da sanata ve edebiyata olan ilgisi devam etmekteydi. Orada da artan antisemitik baskılar nedeniyle ilk olarak Bohemya'ya, ardından Varnsdorf'a ve daha sonra Çekoslovakya Cumhuriyetine taşındı. Çekoslovakya'da yeniden sanata ve edebiyata yoğunlaşabilme olanağına sahip oldu. Bu bağlamda Uli Rothe hayatının ilk dönüm noktasını teşkil ederken Çekoslovakya'ya taşınması ise hayatının ikinci dönüm noktası olarak tanımlanabilir.

Peter Weiss Prag'da bir sanat okulunda tekrar resim alanında eğitim almaya başladı. Bu dönemde mektup aracılığıyla Hermann Hesse'ye ulaştı ve birlikte sıkça edebiyat üzerine söyleşi gerçekleştirmek için bir araya geldiler. Ailesinin aksine Peter Weiss'ın sanata ve edebiyata olan ilgisini destekleyen ve kendisini bu alanda cesaretlendiren tek isim Hermann Hesse idi. Prag'da çevresini ekspresyonist bir bakış açısı ile resmetmiş ve sanat ile ilgili kariyer planlarına odaklanmıştı. 1960 yılı itibariyle bir dönem ara vermiş olduğu kariyer planlarını gerçekleştirebilme olanağına sahip olmuştur. Bu dönemde yaptığı tiyatro oyunları, filmleri ve eserleri ile adından sıkça söz ettirmiş ve büyük ilgi ile karşılaşmıştır. 10 Mayıs 1982 yılında kalp krizi nedeniyle Stockholm'da vefat etmiştir (Bay, 2007, s. 4-8).

1.1.2. Eserleri Hakkında

1950'li yıllarda yayıncılık üzerine çalışmalarını sürdüren Peter Weiss, on iki kısa film ve iki adet film yayınlamıştır. Yazar filmlerinde ve eserlerinde gerçeklik kavramına yoğunlaşmıştır. Birçok çalışmasında gerçeklik kavramını aydınlatmayı amaç edinen yazar, gerçeklik kavramını kurgu ile içselleştirmiştir.

1950 yılında sürrealist ve psikanalitik belgesel yapımcılığı yapan Peter Weiss, mikro roman⁶ olarak adlandırılan *Der Schatten des Körpers des Kutschers* (Arabacının Gövdesinin Gölgesi) adlı eserini kaleme aldı. 1960 yılında ebeveynlerini kaybetmesi üzerine kaleme aldığı *Abschied von Eltern* (Anne Babaya Veda) ve *Fluchtpunkt* (Kaçış Noktası) eserlerinin yayımlandı. Her iki eserin ortak noktası, otobiyografik olmaları ve yazarın kullandığı içten dil yapısıyla tamamen kendi yaşamı ile ilişki kurmasıdır. 1963 yılında *Charles Veillon* ödülüne layık görüldü.

1963 yılında yayınladığı *Marat/Sade* (Marat/Sade) adlı eseri ile Fransız devrimini ve cinayet temalarını materyalist bir yaklaşımla ele alan yazar, bu eseri ile uluslararası tanınan bir yazar kimliğine ulaşır. 1960 yılı itibariyle yayınladığı eserlerinde ve yaptığı filmlerinde sosyalist ve realist bakış açısını gözlemlemek mümkündür.

⁶Mikro roman modern roman türüne dâhil olan, detaylandırılmış kısa öykü olarak da anılan bir roman türüdür. Mikro romanda esas olan eser içerisinde gerekli görülen ve mutlaka değinilmesi gereken hususları ön plana yerleştirmektir. Bu bağlamda bir mikro romanda önemli hususlara değinmek ve gerekliliklere odaklanmak yazarın temel amacıdır (Öz, 2008, s. 193-194).

1965 yılında yayımladığı ve Berlin’de aynı anda on beş tiyatrodan sahnelenen *Die Ermittlung (Soruşturma)* eserinin Peter Weiss’in kariyerinde önemli bir yere sahiptir. Bu eserde Auschwitz davaları sürecini ele alan yazarın temel amacı, Auschwitz’e dair bilinmeyen ve eksik noktaları aydınlatmaktır. *Soruşturma* eserinde tanıkların ve sanıkların verdiği ifadeler doğrultusunda Auschwitz davalarına ışık tutan yazar, sosyalist bir yaklaşımla, dönemin sistematik yapısını ve politik yapısını eleştirir. Bu eseri ile Erwin Piscator’dan sonra belgesel yazın ve belgesel tiyatrodan tanınan önemli ikinci isim olur.

1968 yılında *Vietnam Diskurs (Vietnam Tartışmaları)* adlı eserini yayımlar. Bu eserde devrim temasına odaklanır. *Ästhetik des Widerstands (Direnenin Estetiği)*⁷ adlı son eserinde 1937-1944 yılları arasındaki alman gençliği üzerine yoğunlaşan Peter Weiss, 1982 yılına, ölümüne dek bu çalışması üzerine yoğunlaşır (Cohen, 1992, s. 54-134).

1.2. Heimrad Bäcker ve Eserleri Üzerine

1.2.1. Yazarın Biyografisi

Heimrad Bäcker 9 Mayıs 1925’te Viyana’da doğdu. Hitlerin de doğduğu Yukarı Avusturya olarak adlandırılan bölgede çocukluğunu ve gençliğini geçirdi. Erken yaşta savaşın gerçeklikleri ile karşılaşan yazar, savaş ile iç içe büyüdü.

Heimrad Bäcker on üç yaşındayken İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ortaokul eğitimine ara verdi. Bir dönem tuna bölgesinde Hitler rejimine ait gruplarla işbirliği yaptı ve Nasyonal Sosyalizmi desteklemek amacıyla yürütülen propaganda faaliyetlerinde yer aldı. Heimrad Bäcker yer aldığı bu faaliyetlerin hayatının en büyük hatası olduğunu ve kendisi için bir travma teşkil ettiğini ifade etmiştir.

Her zaman medya sektörüne ilgi duymuş ve bir dönem basın grupları ile çalışmalarını yürütmüştür. Ayrıca bu dönemde savaş dönemine ait birçok belge okuma fırsatını elde etmiştir. Bu bağlamda okuduğu belgeler belgesel edebiyat alanında yürüttüğü çalışmalarının temelini oluşturmuş ve bu belgeleri kullanarak derleme eserler ortaya koymuştur.

⁷GÖBENLİ, Mediha (2005). *Direnmenin Estetiği’ne Güven Karşılaştırmalı Edebiyat Bağlamında Peter Weiss ve Vedat Türkalı*. İstanbul: Donkişot Yayınları

Heimrad Bäcker Felsefe, Sosyoloji ve Etnoloji alanında eğitim görmüştür. Üniversite öğrenimi esnasında her ne kadar savaş şiddetini arttırmış olsa da eğitimine ara vermez. İlk şiirlerini bu dönemde yayımlayan Bäcker, aynı dönemde Linz’de yer alan bir eğitim kurumunda Sosyal bilimler üzerine dersler verir.

Edebiyatı hayatının her alanı ile içselleştiren ve yazar olmayı arzulayan Heimrad Bäcker, özellikle savaş döneminde edebi çalışmalarına yoğunlaşır. Savaştan iki yıl sonra savaş ile ilgili mevcut belgeleri ve tutanakları okur. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesine ait 42.000 sayfalık protokolleri, demiryolları tarafından tutulmuş nakliye belgelerini, günlükleri, askerler ve mahkûmlar tarafından tutulmuş birçok belgeyi okur.

Ele aldığı çalışmaları ve eserleri belgesel edebiyat üzerinedir. 1968-1985 yılları arasında *Tutanak* eseri ile edebi kariyerinin dönüm noktasını yaşar. Okuduğu belgelerin derlemesi olan ve içerisinde savaş dönemine ait gerçek belgelerin yer aldığı *Tutanak* eseri yayımlandığı 1986 yılında büyük ilgi görür. Bunun üzerine 1997 yılında *Tutanak II* olarak eserin devamını yayımlar.

Medya sektöründe erken yaşta yer almasıyla birlikte, edindiği deneyimlerinden hareketle 1968 yılında herhangi ticari bir amaç gütmeyen *Neue Texte* adlı dergiyi çıkarır. Özellikle *Tutanak* eseri ile yaşadığı dönüm noktasının ardından 1980’li yıllarda çalışmaları hız kazanır ve Heimrad Bäcker’in üretken olduğu yıllar olarak tanımlanabilir. 1989 yılında *Robert-Geisendörfer* ödülüne ve 2001 yılında *Österreichischen Würdigung* ödülüne layık görülür. 2003 yılında Linz’de vefat eder (Bäcker, 2004, s. 148).

2015 yılında Michael Merige öncülüğünde Avusturya’da Heimrad Bäcker adında müze açılır. Bu müze içerisinde Heimrad Bäcker’in İkinci Dünya Savaşı’na dair 14.000 adet belge, not, fotoğraf ve istatistik sergilenir. Müzede yer alan belgelerin İkinci Dünya Savaşı için politik, tarihsel ve sosyal birer anlamı ve önemi vardır (Mumok, 2020).

1.2.2. Eserleri Hakkında

Savaş ile iç içe büyüyen ve savaş sonrasında okuduğu belgeler aracılığıyla eserlerinde çoğunlukla gerçeklik ve kanıtlanabilirlik kavramlarını içselleştiren Heimrad Bäcker, *Seestück* adlı şiir kitabını 1985 yılında yayımlar.

1986 yılında yayımladığı *der Nachschrift (Tutanak)* adlı eserinin Heimrad Bäcker'in edebi kariyeri açısından önemi büyüktür. Yazarın bu eseri belgesel edebiyat için büyük bir önem arz eder. *Der Nachschrift (Tutanak)* İkinci Dünya Savaşı sonrasında yazarın okuduğu belgelerin ve tuttuğu notların derlemesidir. Ayrıca eser içerisinde askerlerin, mahkûmların tuttuğu notlar ve resmi kurumlar tarafından tutulmuş tutanaklar da yer alır. Eserin biçimsel özellikleri oldukça önemlidir. Eserde tüm sayfayı kaplayan uzun paragraflar yer almaz aksine kısa notlar, istatistik veriler ve el yazması belgeler yer alır.

1988 yılında *Referendum*, 1989 yılında ise *Epitaph* adlı eserlerini yayımlar. Her iki eserin merkezinde İkinci Dünya Savaşı esnasında gerçekleştirilen toplu katliamlara ait belgeler yer alır. Yazar için asıl husus; eserlerinde belgeler aracılığıyla İkinci Dünya Savaşı'na ait gerçeklikleri okura aktarmaktır. Heimrad Bäcker'in eserleri araştırma ve inceleme niteliğindedir.

1993 yılında *Gedichte und Texte* adlı şiir kitabını yayımlar. Bu eserinde kaleme aldığı şiirlerini bir araya getirir. *Nachschrift II (Tutanak II)* adlı son eserini 1997 yılında yayımlar. Bu eserin merkezinde de belgeler yer alır. Tıpkı ilk *Tutanak* eserinde olduğu gibi bu eserinde de biçimsel özellikler oldukça dikkat çekicidir (StifterHaus, 2020).

Verilen bilgilerden hareketle, erken yaşta savaşın olumsuz yönleri ile karşılaşan ve medyacılık ile ilgilenen Heimrad Bäcker'in eserlerinin merkezinde savaş dönemine ait belgeler yer alır. Belgeler aracılığıyla okura gerçekçi, objektif ve kanıtlanabilir unsurları aktarmak ve İkinci Dünya Savaşı'na dair belirsizlikleri aydınlatmak yazar için oldukça önemlidir.

1.3. Bernhard Schlink ve Eserleri Üzerine

1.3.1. Yazarın Biyografisi

Bernhard Schlink 6 Temmuz 1944 tarihinde Bielefeld'de doğdu. Yayımlanmış olduğu *Okuyucu* eseri ile başta Almanya ve Avusturya olmak üzere birçok ülkede büyük ilgi ile karşılaşan Schlink, varlıklı bir ailenin oğludur. Çocukluğunu ve gençliğini Heidelberg'de geçiren Bernhard Schlink erken yaşta edebiyat ile ilgilendi ve yazar olmak için büyük çabalar gösterdi. Edebiyata olan ilgisinin yanı sıra tarihe ve sosyolojiye de ilgi duymaktaydı. Fakat babasının ısrarı üzerine hukuk eğitimi almaya

başladı. Üniversite öğrenimi tamamladıktan kısa bir süre sonra öncelikle Heidelberg’de ardından Darmstadt’da ve Bielefeld’de idari hukuk alanında dersler vermeye başladı. 1982 yılında profesör unvanına sahip oldu. Anayasa hukuku ve idari hukuk alanlarında dersler verdiği dönemde Kuzey Ren Vestfalya eyalet mahkemesinde yargıçlık yaptı. 1991 yılında Frankfurt am Main şehrindeki Wolfgang Goethe Üniversitesinde profesör olarak görev aldı. Humboldt Üniversitesinden aldığı bir teklif doğrultusunda misafir profesör olarak kamu hukuku ve felsefe hukuku alanında dersler verdi.

Berlin duvarının inşa edilmesinden tekrar yıkılmasına dek gerek doğu Berlin’de gerekse de batı Berlin’de ayrılıklara son vermek amacıyla birçok çalışmada bulundu. Doğu ve Batı öğrencileri ile birlikte birçok proje yürütmüş, öğrenciler ile birlikte tiyatro çalışmaları üzerine yoğunlaşmış ve öğrencilerin kaleme aldığı tiyatro oyunlarını sahneletmiştir.

Her ne kadar hukuk alanındaki çalışmalarına ağırlık vermiş olsa da edebi kariyerini asla geri plana atmaz. Bernhard Schlink her iki alandaki deneyimlerini bir araya getirerek eserler üretmeye çalışmış ve eserlerinde hukuki temalara ağırlık vermiştir. Bu bağlamda eserlerinde sıkça rastlanılan hukuki terimlerin kaynağı hukuk eğitime dayanır.

Günümüzde 76 yaşında olan Bernhard Schlink gerek hukuk bilimi alanında gerekse de edebiyat bilimi alanında çalışmalarını sürdürmektedir (Möckel, 2004, s. 8-12).

1.3.2. Eserleri Hakkında

1987 yılında yayımladığı ilk eseri *Selbs Justiz* (Selbs’in Yargısı) özel bir dedektif olan Gerhard Selbs’in hikâyesini konu edinen bir polisiye romanıdır. Yayımladığı ilk eserinden itibaren büyük bir okur kitlesine ulaşan ve eserleri oldukça ilgi gören Schlink, bu eserinde polisiye ve geçmiş temalarını işler.

Selbs serisinin ikinci eseri olarak nitelendirilen, 1992 yılında okura sunduğu *Selbs Betrug* (Selbs’in Hilesi) eseri tıpkı ilk eser gibi bir polisiye romanıdır. Bu eserinde tutuklu ve daha önce NS⁸ görevlisi olan Selbs figürünün geçmiş ve şimdiki zaman arasında ikilemligini tematize eder.

⁸Nasyonal Sosyalizm

1995 yılında yayımlanmış olduğu ve birçok dile çevrilen *der Vorleser (Okuyucu)* eseri, Bernhard Schlink'in edebi kariyerinde ayrı bir öneme sahiptir. Yazarın bu eseri sadece Almanya'da ve Avusturya'da ilgi görmemiş başta Amerika olmak üzere birçok farklı ülkede ilgi görmüştür. Eserlerinde çoğunlukla geçmiş ve hesaplaşma gibi temaları konu edinirken bu eserinde sevgi temasını diğer temalarla birleştirerek işler. Yazar bu eserinde Nazi döneminde kamp görevlisi olan Hanna ve onun genç aşkı Michael'in ilişkisini sadece sevgi teması bağlamında değil aynı zamanda geçmiş, suç ve sorumluluk gibi kavramlarla ilişkilendirerek işler. Roman çok yönlü bir romandır ve içerisinde birden fazla temayı barındırır.

2001 yılında Selbs serisine devam eder ve serinin üçüncü kitabı *Selbs Mord* adlı eserini (Selbs'in İntiharı) yayımlar. Bu eserde Selbs yeniden ana figür olarak okurun karşısına çıkar. Diğer eserlerinde polisiye ve geçmiş temaları üzerine yoğunlaşırken bu eserinde diğerlerinden farklı olarak aile temasını ele alır. Selbs, Bernhard Schlink tarafından teşkil edilmiş, bireylerin karakteristik özelliklerini özünde barındıran bir kavramdır. Almanca selbst kavramından türemiş olan bu sözcük kendi, kendisi ve öz anlamına gelir. Selbs kavramı her figürde yazar tarafından yeniden betimlenir ve her figür için yeni karakteristik özellikler tasvir edilir (Möckel, 2004, s. 24-25).

Liebesfluchten (Aşk kaçışları) eseri birbirinden bağımsız yedi anlatıdan oluşan bir derlemedir. Bu eserinde savaş, geçmiş, suç ve sevgi temalarını işler. Diğer eserlerinden farklı olarak 2008 yılında yayımladığı *das Wochenende* (Haftasonu) eserinde Terörizm temasına odaklanır. Bu eserinde Schlink yirmi yıl tutuklu kalan Jörg figürünün topluma yeniden entegre olabilme sürecini okura aktarır. Figürün entegre olma sürecinde geçmiş ve şimdiki zaman arasında yaşadığı ikilemleri ve toplumsal ilişkileri Bernhard Schlink psikanalitik yöntemler aracılığıyla analiz ederek okura aktarır.

2014 yılında yayımladığı son eseri *Die Frau auf der Treppe* (Merdivindeki Kadın) tıpkı diğer eserlerinde işlediği temalar gibi bu eserinde de geçmiş ve sevgi temalarına odaklanır. Bu eserde bir kadının iki erkek ile yaşadığı ilişkiler ve onun ikilemleri anlatılır.

Verilen bilgiler ışığında, Bernhard Schlink'in eserlerinde birden fazla tema gözlemek mümkündür. Eserlerinin birçoğunda hukuki bir temel gözlemlenirken,

geçmiş, suç, savaş, sevgi, hesaplaşma gibi temalar eserlerinin merkezinde yer alır. Ayrıca figürlerin toplumsal düzene uyum sağlama süreçleri, yaşadıkları ikilemler ve geçmiş zaman ile şimdiki zaman arasında sıkça gözlemlenen hesaplaşma durumları Bernhard Schlink'in üzerinde durduğu temalardır. Bernhard Schlink sadece edebi metinler yayımlamakla kalmaz, aynı zamanda hukuk alanında yayımlamış olduğu birçok bilimsel çalışmaları da mevcuttur (Möckel, 2004, s. 24-25).

BÖLÜM 2: NÜRNBERG ASKERİ CEZA MAHKEMESİ ÜZERİNE

2.1. Tarihsel Arka Plan: İkinci Dünya Savaşı

İkinci dünya savaşı 1 Eylül 1939 tarihinde Hitler rejiminin Polonya'ya karşı savaş ilan etmesi ile başlar. Yaklaşık 55 milyon insanın hayatını kaybettiği bu savaşta, Almanya'nın yanı sıra, Amerika, Fransa, Sovyetler Birliği, Birleşik Krallık, İtalya ve Japonya yer alır. Avrupa tarihinin en kanlı savaşı olarak kabul gören İkinci Dünya Savaşı 2 Eylül 1945 tarihinde son bulur.

Almanya, 28 Haziran 1918 tarihinde birinci dünya savaşının sona erdiğini ve savaşta yenilgiye uğradığını bildiren *Versay Barış Antlaşması*⁹ imzalar. Bu antlaşma doğrultusunda, Almanya; savaşta neden olduğu maddi ve manevi tüm kayıpları telafi etmekle yükümlendirilir. Bu yükümlülüklerin temel amacı, Alman ekonomisini sarsıntıya uğratmak ve ordunun yeniden silahlanmasına engel olmaktır (Bkz. Stone, 2019, s. 30). Versay Barış Antlaşması ile büyük bir maddi yükümlülük ile cezalandırılan Almanya, özellikle işçi sınıfının ayaklanmaları ve isyanları gibi birçok toplumsal ve sosyal problem ile de mücadele etmekteydi. Her ne kadar çıkan isyanlar ve ayaklanmalar bastırılmış olsa da o dönemde Almanya gerek ekonomik gerekse de toplumsal bir kriz içerisindeydi. Artan toplumsal problemler ve iç yönetimdeki aksaklıklar nedeniyle 19 Ağustos 1919 tarihinde demokratik federal yönetim kurulur.

Yeni yönetim ile iç işlerdeki karışıklıklara son vermek isteyen Almanya, Versay Barış Antlaşması'nın ilgili maddesi gereğince Ruhr bölgesinde hak sahibi olduğu ham madde kaynaklarını Fransa'ya devretmekle yükümlendirildi. Fakat haklarını devretmek istemeyen Almanya ile Fransa arasında anlaşmazlıklar meydana geldi. Bu anlaşmazlıklar ABD öncülüğünde hazırlanan *Dawes Plan* ile giderildi.

Dawes Planı terimi, Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra diğer devletlere ödemek zorunda olduğu tazminat planını ifade eder. Charles Dawes önderliğinde hazırlanan bu plan sadece ekonomik bağlamda bir önem arz etmez (Bkz. Schilling,

⁹Versay Barış Antlaşması, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya ve müttefik devletler arasında imzalanmış bir barış antlaşmasıdır. Bu barış antlaşması doğrultusunda, savaşın her türlü yükümlülüğü Almanya'ya bırakılmış ve Almanya uluslararası bağlamda bir kimlik kaybına uğramıştır. Ayrıca Versay Barış Antlaşması, Almanya tarafından İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasının en temel nedeni olarak gösterilmiştir (Şahin, 2018, s. 62-66).

2020, s. 48-49). Ayrıca bu ödeme planı iki ülke arasındaki ilişkinin yeniden düzeltilmesine de katkı sağlar. Almanya'nın ekonomik kriz ile mücadelesi 1930 yılına dek devam eder.

24 Şubat 1920 tarihinde Adolf Hitler öncülüğünde Almanya'nın Münih kentinde kurulan Nasyonal Sosyalist İşçi Partisi (NSDAP)¹⁰ ile Almanya'da farklı bir dönem başlar. Nasyonal sosyalizm ya da diğer adıyla Nazizm Latince kökenli olan "Nationis" milliyetçilik kavramından türer ve belirli etnik bir gruba ait gelenek, kültür ve din gibi normları ifade eder (Bkz. Jansen ve Borggräfe, 2007, s. 12-15). Bu ideolojiye göre Alman ırkı ari ırk olarak kabul edilir ve başta Yahudilik olmak üzere diğer ırklara faşist bir yaklaşım ile karşı çıkar. Pragmatik lider Adolf Hitler Yahudilere karşı nefret söylemlerini her fırsatta ifade eder. Özellikle 1925 yılında kaleme almış olduğu *Mein Kampf (Kavgam)* adlı eserinde Yahudilere karşı nefretini sıklıkla dile getirir. "*Yahudi meselesiyle karşılaşma biçimimin bende özel olarak hoş bir duygu oluşturmadığını burada belirtmeliyim. Bende ki Yahudi imajı, başka bir inanca, görünüşe mensup insan demektir. Bu nedenle dini inançlardan kaynaklanan her türlü düşmanlığı, insanlık adına kınamaktan kendimi alamıyordum[...]*" (Hitler, 2020, s. 46).

1920 ve 1924 yılları arasında NSDAP stratejik planlarına özellikle Yahudiler üzerindeki politik amaçlarına yoğunlaşır. 1925 yılı itibariyle Anglo-Amerikan yardımların Almanya'ya temin edilmesiyle birlikte ekonomik kriz kısmen giderildi fakat Almanya için Versay Barış Antlaşmasının yıkıcı etkileri devam etmekteydi.

Gerek politik gerekse de ekonomik her türlü krizi fırsata çeviren NSDAP 1933 yılında iktidara geldi. Ekonomik krizlere son vermek ve işçi sınıfını desteklemek vaadiyle seçilen partinin en büyük güvencesi, halkın Yahudi düşmanlığı idi. Hitler Yahudi karşıtı herkesin kendisini destekleyeceğinden emindi (Bkz. Stone, 2019, s. 30). Partinin iktidara geçmesiyle birlikte diğer partilerin faaliyetleri tamamen durdurulmuş ve yasaklanmıştır. Nasyonal Sosyalist Partisi'nin esas amacı, Dritte Reich¹¹ adında üçüncü imparatorluğu kurmak, Almanya'nın sınırlarını genişletmek ve bu sınırlarda

¹⁰ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei

¹¹Dritte Reich, üçüncü imparatorluk Adolf Hitler'in iktidarda olduğu dönemde stratejik planlarını ve Adolf Hitler'in benimsemiş olduğu yeni yönetim şeklini ifade eden bir kavramdır. Dritte Reich kelime anlamı ile yeni bir imparatorluğu ve yeni toprak bütünlüğünü tanımlar. Adolf Hitler iktidarda iken "Führer" ünvanı ile anılmıştır (Saage, 1989, s. 257-269).

hâkimiyetini sürdürmekti (Bkz. Bakar, 2015, s. 37-60). *“Versailles’in intikamı ve Büyük Alman İmparatorluğu’nu kurmak için savaş Hitler’in amaçlarıydı. İdeolojisi, Alman ırkının dünyadaki ırkların en yücesi olduğu düşüncesi bütün milletlerce kabul edilene kadar savaşmayı görev bilen fanatik bir milliyetçiliktir”* (Zetl, 2009, s. 71).

Partinin iktidara geldiği 1933 yılından 1939 yılına dek, halk Yahudilere karşı provoke edildi ve işçi sınıfı birçok ayaklanma gerçekleştirdi. İç karışıklıkların giderek arttığı 1939 yılında Almanya beklenmedik bir anda 1 Eylül 1939 sabahında bir hava saldırısı ile Polonya’ya saldırdı. İki gün sonra Fransa ve Birleşik Krallık da Almanya’ya karşı savaş ilanında bulundu. Her ne kadar, her iki ülke savaş ilanında bulunsa da Almanya’ya karşı bir savaş girişiminde bulunmadılar. Fransa ve Birleşik Krallık’ın bu sessizliği 1940 yılına kadar devam eder. ABD, Sovyetler Birliği ve İtalya gibi diğer ülkelerin de savaşa katılmasıyla birlikte savaş bir dünya savaşı halini alır. Almanya sırasıyla Çekoslovakya’ya Norveç’e Danimarka’ya ve Yugoslavya’ya saldırır. 1942 yılında ise toplu katliamlar ve soykırım başlar.

İkinci Dünya Savaşı’nda Yahudiler, eş cinseller, çingeneler, engelliler ve sivil halk toplu katliamlar ile öldürdü. Ölümün birçoğu toplama kamplarında gerçekleştirildi. İnsanlar gaz odalarında Siklon B adlı kimyasal bir madde ile zehirlenerek, fırınlarda yakılarak ve “Kara Duvar” olarak adlandırılan ölüm duvarının önünde vurularak öldürüldü. Ayrıca tıbbi deneyler nedeniyle birçok insan yaşamını yitirdi. Yetersiz beslenme, sağlıksız koşullar, tifo ve tifüs gibi durumlar ise kampta sıkça rastlanan ölüm nedenleriydi.

1942 yılında Birleşik Krallık Köln şehrini bombaladı ve Almanya’nın birçok şehri 1943 yılına dek müttefik devletler tarafından imha edildi. Savaşın şiddet kazandığı, toplama kamplarında ölümlerin sistematik olarak gerçekleştiği dönemde, Sovyetler Birliğinin saldırılarına karşılık vermekte güçlük çeken 6. Alman ordusu 02.02.1943 tarihinde çekildi. Alman ordusunun en donanımlı ordusu olarak kabul gören 6. Ordu’nun çekilmesi bir bağlamda savaşın kısmen sona ermiş olması anlamını taşımaktaydı (Bkz. Lübbers, 2006, s. 88-90).

11 Eylül 1944 tarihinde ABD ordusu Almanya’yı kuşattı ve orduların birçoğunu kontrol altına almayı başardı. Toplama kamplarına yönelik kurtarma operasyonları 12 Ocak

1945 tarihinde Sovyet birlikleri tarafından gerçekleştirildi. Toplama kamplarının birçoğu ilk aşamada boşaltılmaya çalışıldı fakat devam eden savaş nedeniyle toplama kamplarının faaliyetlerini tamamen durdurmak 30 Nisan 1945 tarihinde Adolf Hitler ve eşinin intihar etmesi ile sağlandı. 2 Eylül 1945 tarihinde Japon birliklerinin de savaştan çekilmesiyle İkinci Dünya Savaşı resmen sona erdi (Bkz. Stone, 2019, s. 190-199).

Savaşın son bulması ile 1945 yılından itibaren savaş sonrası dönem başlar. Savaş sonrası dönem; savaşın hemen ardından başlayan, ekonomik, toplumsal ve politik problemlerin baş gösterdiği, Avrupa’da gerek bireysel gerekse de toplumsal olarak etkisini sürdürmüş bir dönem olarak tanımlanır (Anselm, 1993, s. 10-16). Savaş sonrası dönem tıpkı savaş dönemi gibi sancılı bir dönemdi. Özellikle savaş sonrası dönemde suçluların yargılanması oldukça mühim bir olgu idi. Savaş suçlularının yargılanması amacıyla 8 Ağustos 1945 tarihinde Londra Konferansı’nda alınan kararlar ve ilgili maddeler gereğince Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi kuruldu. İlgili maddeler şunlardır:

“(a) Barışa karşı işlenen suçlar

- (i) Saldırgan ya da uluslararası antlaşma, sözleşme ve garantileri ihlal eden bir savaşı planlama, hazırlık ya da kışkırtma,*
- (ii) Ortak plana işbirliği yapma ya da (i) maddede belirtilen eylemlerin başarılması karşı komplo;*

(b) Savaş suçları

Yasaların ya da savaş adetlerinin ihlalleri, örneğin: köle işçilere ya da herhangi bir amaçla sivil halka ya da işgal altındaki bölge halkına, savaş tutsaklarına, denizdeki insanlara, kötü davranma ya da onları, rehinelere öldürme, sınır dışı etme; kamu ya da özel mülklerin yağmalanması, kent, kasaba ve köylerin ahlaksızca yıkımı ya da askerî gereklilikle açıklamayacak biçimde tahrip edilmesi;

(c) İnsanlığa karşı işlenen suçlar

Cinayet, kitle imha, köleleştirme, sürgün ve sivil halka yapılan diğer insanlık suçları, ya da siyasî, etnik ya da dinî nedenlerle eziyet, ya da savaş suçu ya da insanlığa karşı işlenen suçlarla ilgili idam ya da eziyet ya da eylemler sürdürülmesi” (Parlak, 2015, s. 48-49).

Yukarıda yer alan ilgili maddelerden hareketle Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi’nin yetkileri bu maddeler kapsamındadır. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi’ni özellikle

diğer Uluslararası Ceza Mahkemeleri'nden ayıran en belirgin husus, insanlığa karşı işlenen suçlar maddesidir. Bu madde kapsamında ilk defa sivil halkın maruz kaldığı eylemler cezalandırıldı. Verilen bilgiler ışığında savaş sonrası dönem Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'nin kurulması ile resmen başlar.

2.1.1. İkinci Dünya Savaşı'ndaki İlk Soykırım Girişimleri

İkinci Dünya Savaşı'nı Avrupa tarihinin en karanlık savaşı kılan temel husus, Hitler rejimi tarafından gerçekleştirilen sistematik katliamlar idi. Toplama kamplarının inşa edilmesi ile sistematik katliamlar 1942 yılında başladı.

Yahudilere karşı duyulan kin ve nefretin temeli Birinci Dünya Savaşı'na dayanır. Birinci Dünya Savaşı'nda Yahudilerin devlet yanlısı olmadıkları ve savaşta devlete herhangi bağlamda gerek ekonomik gerekse de politik bağlamda yardım sağlamadıkları gerekçesi ile Hitler rejimi tarafından ötekileştirilmiş ve halk tarafından sistematik ve stratejik bir biçimde provoke edilmiştir. Yahudilerin hain olduklarını ve hiçbir zaman devlet yanlısı olmadıklarını sıklıkla ifade eden Hitler, *Mein Kampf (Kavgam)* eserinde bu duruma şu cümleleri ile değinir:

"[...] Fakat benim anlayamadığım nokta, kendi uluslarına karşı duydukları sonsuz kindi. Kendi milletlerinin büyüklüğünü oluşturan değerlerin hepsini bu kin ile aşağılıyorlar, tarihlerine küfredip atalarına lanet okuyorlardı. Bir insanın kendi insanına, kendi yuvasına, kendi memleketine, karşı duyduğu bu akıl almaz düşmanlık, anlamsız olduğu kadar, yaratılışa da aykırıydı" (Hitler, 2020, s. 51).

Yahudi düşmanlığının açıkça dile getirildiği Kavgam eserinde nefret dolu söylemlere rastlamak oldukça mümkündür. Hitler rejiminin 1933 yılında iktidara geçmesiyle başlayan bu süreç 1939 yılında dek devam eder. Yaklaşık altı yıl gibi bir süreçte Yahudilere karşı birçok stratejik plan geliştirilmiş ve halkın nefreti artık şiddete eğilim göstermiştir. Yahudilere karşı şiddet eğiliminin ilk defa eyleme dönüşmesi 9-10 Kasım 1938 tarihinde Kristal Gece (Kristallnacht) Kasım Gecesi (Novembernacht) ya da Pogrom olarak bilinen eylemlerle gerçekleşir. Bu gecede Yahudilere ait birçok iş yeri yağmalanmış, birçok Yahudi kaçırılmış ve öldürülmüştür. Yağmalanan iş yerlerine ait kırık cam parçaları ise o gecenin sembolü olmuş ve Yahudilere uygulanan şiddet girişimi Kristal Gece (Kristallnacht) olarak anılmaya başlanmıştır. Kristal Gece olayları

7 Kasım 1938 tarihinde SS¹² subayına düzenlenen suikast olayından kaynaklanır. Paris'te gerçekleştirilen müzakere çıkışında Herschel Grynszpan (Polonyalı bir Yahudi) tarafından suikasta uğrayan Ernst Eduard vom Rath hayatını kaybeder. Bu olay Kristal Gece olaylarının asıl nedenidir. 9 Kasım 1938 tarihinde Münih'te yer alan parti binasında Adolf Hitler yönetiminde gerçekleştirilen toplantı neticesinde Kristal Gece olayları kararlaştırıldı. Olayda 500 SS askeri ve çok sayıda Nazi destekçisi yer aldı. O gece Yahudilere ait 7.500 iş yeri yağmalandı, 1.000 eve baskın yapıldı, 12 dernek binası bombalandı ve birçok mezarlık imha edildi. Ayrıca 16-60 yaş arası 30.000 Yahudi erkek tutuklanarak Gettolara nakledildi. (Bkz. Knellessen, 2015, s. 64-79).

Getto kavramının kökeni Venedik'te yer alan çoğunlukla Yahudilerin yaşadığı semtin adından gelir. Gettolar genellikle sınıfsal ve ırksal farklılıklardan kaynaklanan, egemen güçler tarafından sınırlandırılmış ve ayrıştırılmış mekânları ifade eden bir olgudur (Bkz. Çetin, 2012, s. 170-171). Özellikle Yahudi ırkı ile içselleştirilen Getto kavramının esas amacı ötekileştirmektir. Gettolar İkinci Dünya Savaşı esnasında bilinen amacından çok da farklı olmayacak biçimde faaliyet göstermekteydi. İkinci Dünya Savaşı'nda Yahudiler toplama kamplarına nakledilmeden önce burada kontrol altına alınmış, çeşitli işlerde çalıştırılmış ve öldürülmüştür. Bu bağlamda toplu katliamların ilk gerçekleştirildiği mekânlar Gettolardır. Çoğunlukla Almanya ve Polonya sınırında inşa edilen Gettoların sayısı yaklaşık olarak 1000 idi. Bilinen en büyük getto ise Varşova Gettosu' dur (Gettolar Özetlenmiş Makale, 2021). Toplama kamplarının aktif olarak faaliyete geçirilmesiyle gettolar artık Yahudilerin geçici olarak tutulduğu mekânlar olarak görev yapmıştır. Fakat savaş esnasında ve savaş bitimine dek gettolar önemli rol oynayan mekânlardı.

Görüldüğü üzere Nazizm'in hareketlilik kazandığı dönemde Yahudiler toplumun her alanında ötekileştirilmiş ve Yahudilere karşı birçok eylem gerçekleştirilmiştir. Bu eylemler ile Yahudi karşıtlığı şiddete evrilmiş ve soykırım faaliyetlerinin temeli atılmıştır. Birçok Gettoda kontrol altına alınan ve çeşitli işkencelere maruz kalan Yahudiler için toplu katliamlar toplama kamplarının faaliyete geçirilmesi ile gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Toplama kampları soykırımın gerçekleştiği asıl mekânlar olmaları nedeniyle imha kampları olarak da anılmaktadır.

¹²Schutzstaffel (Koruma Timi)

2.1.1.1. Toplama Kampları ve Soykırım

Birinci Dünya Savaşı'nın son bulmasıyla varlığını koruyan Yahudi nefreti zaman içerisinde kontrol edilemez bir hal alır ve soykırımı kadar uzanır. Yahudilere karşı uygulanan sistematik soykırım 1942 yılında toplama kamplarında başlar fakat 15 Eylül 1935 tarihinde yürürlüğe giren Nürnberg Irk Yasalarına ve Rassenhygiene kavramlarına da mutlaka değinmek gerekir.

Adolf Hitler iktidara geçtiği yıldan itibaren iç ve dış politika olmak üzere iki esas ideolojiyi benimser. İç Politika ideolojisinde Alman vatandaşlarının refahını ve üstünlüğünü korumak amacıyla stratejiler geliştirir. Dış Politika ideolojisi ise devletin menfaatlerini korumak, diğer ırkların özellikle Yahudi ırkını değersiz ırk (*minderwertig*) olarak nitelendirmek ve bu ideoloji doğrultusunda çalışmalar geliştirmek yer alır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı esnasında ırk çeşitliliği nedeniyle melez ırkta artış gözlemlenir. Söz konusu bu artış ise Adolf Hitler'in dış politika ideolojisi ile tamamen ters düşer. Esas amacı Alman ırkının sürekliliğini ve üstünlüğünü korumak olan Adolf Hitler 15 Eylül 1935 yılında Nürnberg'de toplanan kurul neticesinde melezleşme durumunun çeşitli irksal hastalıklara (*Rassenkrankheiten*) neden olabileceği gerekçesi ile Nürnberg Irk Yasalarını yürürlüğe koyar (Bkz. Lilienthal, 1980, s. 426-429).

Nürnberg Irk Yasalarına göre ırklar iki gruba ayrılır. Alman ırkı *ari ırk*, Yahudiler, çingeneler, engelliler ve eş cinseller ise *değersiz ırk* olarak nitelendirilir. "Alman Irkının Kalıtsal Sağlığını Koruma Yasası" ile Almanların farklı bir ırka mensup bir birey ile evlenmesi ve ilişki yaşaması kesinlikle yasaklanır. Ayrıca Nürnberg Yasaları ile melez çocuklar "Şüpheli Irk" olarak sınıflandırıldı (Nürnberg Irk Yasaları, 2021).

Bu gelişmeler ile soykırım arzusuna bir adım daha yaklaşan ve bu durumu kısmen Nürnberg Irk Yasaları ile yasal kılan Adolf Hitler, ırklar üzerinde tıbbi deneyler başlatır. Bu deneyler ise Adolf Ploetz ve Wilhelm Schallmayer tarafından geliştirilen Rassenhygiene kavramı ile içselleşir (Roehmholdt, 2015, s. 14). Rassenhygiene kavramı katıksız ırk anlamına gelir. Kalıtım ve gen kavramlarına odaklı olan Rassenhygiene, Weimer Cumhuriyeti döneminde ortaya çıkmış ve 3.Reich döneminde de varlığını sürdürmüş bir kavramdır. Adolf Hitler'in dış politika ideolojisi ile örtüşen Rassenhygiene kavramı ile genler üzerinde tıbbi deneyler yürütmek ve Alman ırkı

dışındaki ırkları kısırlaştırmak amaçlanmıştır. 1933-1937 yılları arasında melez doğan bütün çocuklar kısırlaştırılmıştır (Hossfeld, 2004, s. 2-5). Rassenhygiene bağlamında Ploetz ve Schallmayer dışında Reiner Pommerin'in çalışmaları oldukça önem arz eder. Alman tarihçi Pommerin Rassenhygiene ile ilgili çalışmalarını Nazi dönemi ile içselleştirmiştir. Pommerin'e göre bir ideoloji haline gelen Rassenhygiene ile soykırım için bir ön hazırlık yapılmış ve ölümleri sistematik olarak yürütebilmenin yolları aranmıştır (Pommerin, 1979; akt. Lilienthal, 1980, s.430).

Tıbbi deneyler ile ilintili olan Rassenhygiene kavramı genler üzerinde yapılan araştırma ve inceleme çalışmalarını kapsar. 1933-1942 yılları arasında tıbbi deneyler *Kaiser Wilhelm Institute for Antropology in Berlin*¹³ ve *Kaiser Wilhelm Institute for Genealogy in Münih*¹⁴ adında kurulan iki enstitüde yürütüldü. Berlin'deki enstitünün yönetimi *Eugen Fischer'e*, Münih'teki enstitünün yönetimi ise *Ernst Rudin'e* aitti. 1933 yılında 3.000 doktor bu çalışmalarda görevliyken 1942 yılında 38.000 doktor görev almaktaydı. Bu doktorların tamamı Almandı ve en bilineni ise Josef Mengele idi. (Proctor, 2019; akt. Roehmholdt, 2015, s.12-15). Enstitü isimlerinde de gözlemlendiği gibi, araştırma ve inceleme çalışmalarının yürütülmesinde insanlar bir malzeme olarak kullanılmıştır. Yahudi ve Çingenerin genleri birbirine transfer edilmiş ve başta Yahudiler olmak üzere çingener ve engelliler kısırlaştırılarak birçok işkenceye ve hastalığa maruz bırakılmıştır (Bkz. Hossfeld, 2004, s. 2-9).

1942 yılında artık tıbbi deneyler yukarıda belirtilen enstitülerde yürütülmez ve toplama kampları tıbbi deneylerin merkezi olur. Toplama kampları ya da diğer bir adıyla İmha Kampları, Polonya sınırında inşa edilen Yahudilerin, çingenerin, engellilerin ve eş cinsellerin çeşitli işkencelere, tıbbi deneylere maruz kaldığı ve öldürüldüğü kamplardı. Bu kampların en bilinenleri Auschwitz, Birkenau, Dachau, Bergen-Belsen ve Buchenwald idi. Toplama kamplarında çalışabilecek yeterlilikte olan ve çalışamayacak durumda olanlar gruplar halinde ayrılmıştır. Çalışabilecek olanlar kampta günlük ortalama on dört saat çalıştırılmıştır. Çalışamayacak olanlar ise Gaz odası olarak adlandırılan odalarda Siklon B adında zehirli bir madde ile öldürülmüş ve ardından fırınlarda yakılmıştır (Bkz. Grunert, 2007, s. 10-55). İkinci Dünya Savaşı esnasında öteki mekânlar olarak adlandırılacak Toplama Kamplarında farklı bir yaşam vardı.

¹³Kaiser Wilhelm Antropoloji Enstitüsü Berlin

¹⁴Kaiser Wilhelm Genealoji Enstitüsü Münih

Ölümlerin, hastalıkların ve işkencelerin yer aldığı, normal dışı olarak kabul gören her olgu burada normaldi. Toplama Kamplarında gerçekleşen ölümler birçok nedene dayanmaktaydı. Sağlıksız kamp ortamının ötesinde, tıbbi deneylerin ölüm oranları üzerindeki etkisi yadsınamayacak ölçüde mühimdi.

Tıbbi deneyler birçok insanın ölümüne neden olan ve toplama kamplarında sözde alternatif tıp yöntemleri geliştirme amacıyla uygulanan yöntemler bütünüdür. Auschwitz, Birkenau ve Dachau başta olmak üzere birçok toplama kampında çeşitli tıbbi deneyler uygulanmıştır. Sıklıkla uygulanan tıbbi deneyler; Hipotermi deneyi (Unterkühlungsversuch), Basınç deneyi (Unterdruck Versuch) ve Deniz suyu deneyi (Meerwasser Versuch) idi (Bkz. Talarico, 2015, s. 50-59).

Hipotermi deneyi Dachau toplama kampında, savaş uçaklarının denize düştüğünde pilotların ilk olarak hangi organlarının hasar gördüğünü tespit etmek amacıyla uygulanan bir deneydir. Bu deneyde mahkûmlara pilotların üniformaları ve can yelekleri giydirilmiş ve saatlerce soğuk su içinde bekletilerek gözlem yapılmıştır. Bu deney nedeniyle yaklaşık 90 mahkûm hayatını kaybetmiştir. *Basınç deneyi* toplama kamplarında yaklaşık 200 kişinin ölümüne sebebiyet vermiş bir deneydi. Bu deneyin amacı olası bir durumda askerlerin basınca maruz kaldıklarında vücutlarında meydana gelebilecek hasarları önceden tespit etmek ve uygun tedavi yöntemi geliştirmektir. Bu deney mahkûmların basınç dolu bir hücreye kilitlenmesiyle uygulanmıştır. *Deniz suyu deneyi* Auschwitz ve Birkenau kampları başta olmak üzere birçok toplama kampında mahkûmlara damar yoluyla deniz suyunun enjekte edilmesi ile uygulanan bir yöntemdir. Mahkûmlar üç hafta boyunca sadece deniz suyu ile beslenmiştir. Deney sonucunda 40 kişi açlık, yüksek ateş ve direnç kaybı nedeniyle hayatını kaybetmiştir. Ayrıca birçok mahkûmun organlarında ciddi bozulmalar da gözlemlenmiştir (Bkz. Talarico, 2015, s. 50-59).

Uygulanan tıbbi deneyler dışında toplama kamplarında Yahudileri, çingeneleri, engellileri ve eş cinselleri ölüme sürükleyen pek çok farklı etmen mevcuttu. Yaklaşık 15 saat çalıştırılan, yetersiz beslenen ve bedenleri güçsüz düşen mahkûmlar sağlıksız ve elverişsiz kamp ortamında tifo, tifüs ve sıtma gibi hastalıklar nedeniyle de hayatını kaybetmiştir. Gaz odalarında zehirlenen, 10. ve 11. Blok arasında yer alan ve kara duvar olarak adlandırılan duvarın önünde öldürülen, idam edilen, hücrelerde ölüme terk edilen

ve bedenleri fırınlarda yakılan mahkûmların sayısı oldukça fazlaydı. Bu noktada uygulanan tıbbi yöntemler, maruz bırakılan işkenceler ve ölümler soykırım kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu bağlamda holokost kavramını detaylı olarak ele almak çalışmamızın ilerleyen bölümlerine ışık tutacaktır.

Soykırım ya da Holokost kavramı genel bir tanımlama ile bir grubun kasıtlı olarak sistematik ve stratejik olarak, ekonomik, politik ve dini nedenler gözeterek imha etmek olarak tanımlamak mümkündür. Her ne kadar soykırım kavramı özellikle İkinci Dünya Savaşı ile bütünleşik bir hal almış olsa da kökeni antik döneme dayanır. İlk defa Yahudi asıllı avukat Raphael Lemkin tarafından 1944 yılında yayımladığı “İşgal Altındaki Avrupa’da Mihver Yönetimi” adlı eserinde kullanılan Holokost kavramı, Latince kökenli kavram olan, kabile ve ırk anlamına gelen “genos” ve öldürmek anlamına gelen “cide” kelimelerinin bir araya getirilmesi ile oluşturulan “genocide” kavramına dayanır (Lemkin, 2004; akt.Kocaoğlu, 2010, s. 142). “Lemkin’e göre soykırım ilk aşamada zulüm uygulanan grubun milli dokusunu yok etmekken, ilerleyen aşamada zulmü uygulayan kişinin (İkinci Dünya Savaşı’nda bu kişi Adolf Hitlerdir) görüşlerini empoze etmektir” (Kocaoğlu, 2010, s. 142).

Soykırım kavramı içerisinde gerek sosyolojik gerekse de hukuki açıdan birçok anlam barındıran, disiplinler arası bağlamda birçok boyuta sahip bir kavramdır (Bkz. Kocaoğlu, 2010, s. 140). Sosyolojik bağlamda tamamen savaş döneminin bireysel ve toplumsal etkileri soykırım kavramı ile içselleşirken, hukuki açıdan savaş suçlularının yargılanması ve toplumun geçmiş ile karşı karşıya kaldığı ve hesaplaştığı bir durum söz konusudur.

Bir suçun soykırım olarak nitelendirilebilmesi için birden fazla durumun söz konusu olması gerekir. Dünya tarihinde uygulanan soykırım eylemlerinin birçoğu ırk, ulus ve din unsurlarına dayanır. Bu noktada etnitise bir grupta bu unsurlar göz önünde bulundurulmalı ve bu gruba bir şiddet yöneltilmiş olması gerekir (Bkz. Çoban, 2008, s. 48). Soykırım kısa süreli bir eylem değildir. Belirli bir planlamayı ve süreci gerektirir. Soykırım kavramının sistematik ve stratejik olarak nitelendirilmesi ise bu durum ile ilintilidir. İkinci Dünya Savaşı’nda söz konusu bu ön hazırlıklar gettolarda yapılmıştır. Gettolar Yahudilerin kontrol altına alındığı İkinci Dünya Savaşı’nın öteki mekânlarındandı.

Soykırım kavramında köken, inanç, kültür, örf, adet ve gelenek gibi manevi unsurlar ağır basmaktadır. Bu noktada Lemkin'in tanımlaması doğrultusunda soykırım eylemlerinde ilk aşamada etnik grubu manevi unsurlarından yoksun bırakmak, bu unsurları ortadan kaldırmak ve etnik grubu ötekileştirmek amaçlanır. Lemkin tarafından geliştirilen genocide, soykırım kavramı tek bir anlam ifade etmez. Bu kavram ile birlikte öldürme ve katliam suçları özelleştirilmiştir. Özelleştirme sürecinde bir suç planlı olarak ilerler ve bir kasıt içerir. *“Soykırım suçu genel kasıt değil özel kasıt gerektiren bir suçtur ve soykırımı diğer suçlardan ayıran ise bu manevi unsurdur. Manevi unsur içinde yer alan bilme ve kasıt unsurlarından, kanıtlanması en zor olan ancak soykırımın tanımı gereği kanıtlanması şart olan tek unsur kasıttır [...]”* (Boot, 2002; akt. Çoban, 2008, s. 52).

Soykırım çok boyutlu bir kavram olmakla birlikte, İkinci Dünya Savaşı ile ilgili birçok tekil çalışmaya yön veren temel bir kavramdır. Birçok tekil çalışmada soykırım kavramı farklı bakış açıları suçu ve kurban ilişkisi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu noktada farklı bakış açıları ile yeniden şekillenen ve yeni anlamlar kazanan soykırım kavramını belirli sınırlar çerçevesinde ele alabilmek amacıyla 1948 yılında BM öncülüğünde “Soykırım Sözleşmesi” imzalanmıştır. Soykırım kavramı ile temel bir tanımlama, suçun ölçütlerini ve kapsamını belirlemek amacıyla imzalanan sözleşmenin önemli maddeleri şöyledir:

- a) *“Grup üyelerinin öldürülmesi,*
- b) *Grup mensuplarında ciddi bedenî ve zihnî zarara sebep olma,*
- c) *Grubun fizikî varlığını kısmen veya tamamen ortadan kaldırmaya yönelik olarak kasten yaşam şartlarını değiştirme,*
- d) *Grup içinde doğumları önlemek amacıyla tedbirler dayatma,*
- e) *Gruba mensup çocukları zorla başka bir gruba nakletme”* (Özarlan, 2014, s. 194).

Bu maddeler ile ilişkili olarak, soykırım suçunun kapsamı belirlenmiştir. A maddesinde soykırım suçunun yok etme arzusu ifade edilirken, B maddesinde Yahudilere, çingenelere, eş cinsellere ve engellilere uygulanan işkence suçları ifade edilir. C maddesinde alıkoyma, yoksun bırakma suçları vurgulanırken, D maddesinde tamamen

tıbbi deneyler ve öldürme suçu vurgulanır. E maddesinde kamplarda uygulanan gruplandırma yöntemi ifade edilir.

Soykırım kavramının hukuk terminolojisinde yer alması ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Soykırım Sözleşmesi ve Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi ile gerçekleşir. Bu noktada hukuk terminolojisinde yer alan soykırım Uluslararası Ceza Hukuku çerçevesinde mutlaka cezalandırılması gereken bir suç olur. Uluslararası Ceza Hukuku bağlamında cezalandırılan soykırım eylemlerinde hiçbir hafifletici unsur göz önünde bulundurulmadan, bir ırkı kasıt güderek ortadan kaldırma gibi ağır bir gerekçe ile cezalandırma gerçekleştirilir (Bkz. Kocaoğlu, 2010, s. 140). *“Bu durum hukuki bir inancı yansıtan teamüle göre de böyledir. Teamül, devletlerin milletlerarası hayatı ilgilendiren belli konulardaki hukuki inançlarına dayanan uygulama ve örflerden doğar”* (Beşiri, 2013, s. 181). *“Soykırım suçu, uluslararası ceza hukukunun incelediği suçlar içerisinde genel olarak en sinsi, en acımasız ve insanlık dışı eylem olarak kabul edilmektedir”* (Kocaoğlu, 2010, s. 140).

Manevi unsurların imha edilmesi anlamına gelen soykırım bu noktada Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'nin insanlığa karşı suçlar ilkesi ile tamamen ilintilidir. İnsanlığa karşı suçlar ilkesinde köleleştirme, alıkoyma, yoksun bırakma ve imha etme gibi suçlar yargılandığından soykırım suçu bu gruba aittir. Bu noktada soykırım sadece İkinci Dünya Savaşı esnasında meydana gelen eylemleri ifade etmez aynı zamanda savaş sonrası dönemde hukuk alanının bazı alt disiplinlerinin kapsamının yeniden şekillenmesine katkı sağlamış bir kavramdır.

Verilen bilgiler ışığında, soykırım kavramının kökenine ve tarihsel geçmişine değinilmiştir. Tarihte birçok soykırım olayına rastlamak mümkün olsa da bu olaylar arasında Yahudilere karşı uygulanan soykırım eylemlerinin anlamı çok daha farklıdır. Antik döneme kadar uzanan soykırım kavramının sınırları 1948 yılında imzalanan soykırım sözleşmesi ile belirlenmiş ve hukuk terminolojisinde yer almıştır. Uluslararası Ceza Hukukunun temel suçları arasında kabul gören soykırım kavramı, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından özellikle 1945-1965 yılları arasında yeniden bir önem kazanmış ve savaş sonrası dönemde hukuki süreçte yeniden ele alınmıştır. Savaş sonrası dönem için oldukça ehemmiyetli olan Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi, söz konusu kavram ile oldukça ilintilidir. Bu bağlamda çalışmamızın teorik kısmını oluşturan Nürnberg

Mahkemeleri adlı bölümde soykırım kavramı özellikle mahkemenin ilgili maddeleri gereğince detaylı olarak incelenecektir.

2.2. Nürnberg Mahkemeleri: Savaş Suçlarının Yargılanması

2.2.1. Uluslararası Ceza Mahkemesi

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa genelinde yeniden kalkınmak ve toplum düzenini yeniden sağlamak amacıyla birçok girişimde bulunuldu. Girişimlerin çoğu madden kalkınmayı kapsamış olsa da toplumsal kalkınmayı sağlamak amacıyla savaşın neden olduğu manevi yıkımları hukuki açıdan telafi etmek gerekti. Bu noktada savaşın gerek maddi gerekse de manevi yıkıntılarını çözmek amacıyla iyileşme sürecinin başat ögesi olan Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi kuruldu. Etki ve sonuçlarının gerek hukuki açıdan gerekse de toplumsal açıdan oldukça kıymetli olan NACM'yi¹⁵ kapsamlı olarak incelemeden önce Uluslararası Ceza Hukuku kavramına değinmek çalışmamızın ilerleyişi açısından oldukça önemlidir.

Hukuk, sadece bir suçu kanunlara göre yargılamak ve cezalandırmakla yetkili olan bir bilim dalı değildir. Hukuk ayrıca devletlerarası uzlaşmayı ve toplumsal düzeni sağlamayı amaçlayan ve birçok alt disipline sahip bir bilim dalıdır. Uluslararası Ceza Hukuku; hukukun bir alt disiplini olmakla birlikte, toplumsal düzeni sağlayan, devletlerarası eşitlikçilik anlayışını korumayı amaç edinen ve ihlal edilen tüm kuralları yargılamakla yükümlendirilmiş bir alt disiplindir (Aydın, 2002, s. 133). “Cezai nitelikteki hukuk düzeninin işlevi sadece toplumun güvenliği ve varlığını güvenceye almak, ortaklaşa hayatın tembel ve kaçınılmaz şartlarını garanti etmek değil aynı zamanda sosyal hayatı etkilemek ve onu değiştirmektir” (Toroslu, 2001; akt. Aydın, 2002, s. 133). Uluslararası Ceza Hukuku ile ilgili birçok tanımlama mevcuttur. Özel Hukuk araştırmacısı Alia Yılmaz Uluslararası Ceza Hukukunu şu şekilde tanımlar: “[...] sözleşmeler ve uluslararası örf ve adet hukuku tarafından düzenlenen suçları ve bunlara ilişkin cezalandırmaları kapsayan uluslararası kamu hukukunun özel bir dalıdır” (Yılmaz, 2001; akt. Aydın, 2002, s. 135).

Bir suçun bir ülkede mutlaka belirlenen kanunlar ve ölçütler çerçevesinde bir cezası bulunmaktadır. Bu cezalar uygun ceza mahkemeleri tarafından hükümlendirilir. Fakat

¹⁵Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi

UCH'yi¹⁶ diğer alt disiplinlerden tümüyle farklı kılan nokta insanlığı tehdit eden bir suç türünü yargılamakla yükümlü olmasıdır. Uluslararası ceza normlarının esas görevi, bir suçun işlenmesi konusundaki caydırıcılığı etkili kılmak ve suç oranını mümkün olduğunca en aza indirmektir (Bkz. Gül, 2018, s. 294). Bu bağlamda Uluslararası Ceza Mahkemesi uluslararası güvenlik için tehdit arz eden suçları cezalandırmayı ve devletleri ortak bir noktada buluşturmayı amaçlar. “1948 tarihli Soykırım Sözleşmesi imzalanıncaya kadar ceza hukukunun uluslararası boyutu, suçların iadesi ve sığınma konularında değişik ülkelerin ceza kanunları arasındaki ihtilaflardan ibaretti” (Schwarzenberger, 1957; akt. Aydın, 2002, s. 134).

Bu alıntıdan hareketle soykırım sözleşmesine dek uluslararası ceza mahkemelerinde suçların faileri devletler olarak kabul edilmiştir. Fakat her suçta devletlerin suçlu olarak atfedilmesi bazı belirsizliklerin meydana gelmesine neden olmuştur. Örneğin insan kaçakçılığı ve köle ticareti gibi suçlar tamamen devletin kontrolü dışında, bireyler tarafından gerçekleştirilen suçlar olmaları nedeniyle yargılama sürecinde bazı tezatlıkların doğmasına neden olmuştur (Bkz. Aydın, 2002, s. 139-140). Bu tür belirsizlikler ve tezatlıklar UCM'nin¹⁷ yargılama sürecini ve toplumsal düzeni sağlamasını güçleştirmiştir. Bu noktada Uluslararası Ceza Mahkemesi için imzalanan soykırım sözleşmesi bir dönüm noktası olmuş ve artık mahkemelerde işlenen her suçun faili bireysel olarak yargılanmıştır (Bkz. Gül, 2018, s. 295). Uluslararası Ceza Mahkemeleri'nin yargılamakla yetkili olduğu suçlar şöyledir:

- a) Öldürme
- b) Yok etme
- c) Köleleştirme
- d) Sürgün etme
- e) Göçe zorlama
- f) Hapsetme
- g) İşkence
- h) Zorla fuhuş (Aksar, 2003, s. 127).

¹⁶Uluslararası Ceza Hukuku

¹⁷Uluslararası Ceza Mahkemesi

Uluslararası Ceza Mahkemeleri her zaman hukuk ve adaletin üstünlüğü prensibinden hareket eder ve haksız yere mağdur edilen bireyleri koruma arzusunu ilkelerinde ve yargılama usulünde barındırır (Balasco, 2013; akt. Gül, 2018, s. 299). Bu noktada herhangi siyasi bir amaç kollamadan, tarafsız, gerçekçi ve adil bir yargılama sistemini özümseyerek bireyleri vicdanları ile yüzleştirir. Siyaset Bilimci Lauren Marie Balasco *The International Criminal Court as a Human Security Agent* adlı eserinde adalet sisteminin ve UCM'nin önemini şu sözleri ile vurgular: “Zira bugünkü adalet, gelecekteki potansiyel mağdurların da koruyucusudur” (Balasco, 2013; akt. Gül, 2018, s. 299).

Tarihte, özellikle antik dönemden başlayarak günümüze dek varlığını koruyan ve yargı yetkisini zaman içerisinde koşullara bağlı olarak geliştiren UCM'nin izlerine rastlamak mümkündür. Bu mahkemeler arasında çalışmamızın başat konusu olan Nürnberg Uluslararası Ceza Mahkemesinin önemi oldukça fazladır.

Ad Hoc¹⁸ olarak adlandırılan Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi II. Dünya Savaşı'nın ardından oldukça komplike bir dönemde kurulmuş bir mahkemedir. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi, savaş suçlarının bireysel olarak yargılandığı; Amerika, Fransa, İngiltere ve Sovyetler Birliği öncülüğünde 20 Kasım 1945 tarihinde kurulan uluslararası bir ceza mahkemesidir.

Fotoğraf 1: Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi Binası (Urban, 2008, s. 13).

¹⁸Ad Hoc, geçici, herhangi bir amaca hizmet etme maksadıyla kurulmuş, sürekliliğini korumayan ve uluslararası bağlamda ciddi bir tehdit arz eden durumlarda faaliyete geçirilen olguları ifade etmek amacıyla geliştirilmiş bir kavramdır (Tuncer, 1984, s. 54).

1945 yılında, savaşın hemen ardından yargılamalar resmi olarak başlayacaktı fakat başsanıklar Adolf Hitler, SS komutanları Heinrich Himmler ve Joseph Goebels ölü bulundular. Oldukça kapsamlı olan ve birçok sanığın soykırım faaliyetlerinde yer almış olmaları nedeniyle, gerekli sanıkların tespit edilmesi amacıyla yargılamalar bir süre ertelendi. Faillerin tespit edilmesi ise yaklaşık bir yıl sürmüştür. Yapılan incelemeler sonucunda alman siyasi ve askeri liderlerin yargılanması ve savaş esnasında Nazi rejimine finansal desteği sağlayan firmaların (Siemens, Krupp, IG-Farben) yetkililerinin de yargılanması konusunda fikir birliğine varıldı. Kasım sonunda, soykırım derneklerinin katkıları ve yardımlarıyla failer tespit edilmiş ve Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin 46. maddesi gereğince sanıkları bireysel olarak yargılama kararına varılmıştır. Oluşturulan listelerde yargılama sürecinin resmi olarak başlamasına dek birçok eklemeler ve çıkarmalar yapılmıştır. Kimisi delil yetersizliği nedeniyle kimisi ise sağlık problemleri nedeniyle yargılama sürecine dahil edilememiştir (Bkz. Overy, 2016, s. 18-25).

Suçluların hangi kanunlara ve hangi yargı yetkilerine dayanarak yargılanacak olması bu süreç için oldukça önemliydi. Farklı inanca mensup bireylerin zulme uğraması, öldürülmesi iddianamesi esasen mahkemenin temel dayanağıydı. Fakat soykırım, köleleştirme ve işkence gibi uluslararası bağlamda değerlendirilmesi gereken bir durumu, tek bir ülkenin yargı sistemine göre yargılamak yetersiz kalacaktı. Bu nedenle reform yapılması ön görüldü (Overy, 2016, s. 26-28). Reform kavramı ile asıl ifade edilen husus, kurucu ülkelerin anayasalarından yararlanmak, ülkelerin belirledikleri ortak yargıçlar, savcılar ve jüri huzurunda yargılama yapmaktır. Bu noktada reform tamamen devletlerin ortak bir noktada buluşmasına yardımcı olan bir yeniliktir. Mahkeme sürecinin şekillendiği bu dönemde savcılar savaş ve savaş suçlarına odaklanmayı yeğlememiş aksine savaşın diğer boyutu olan insanlığın maruz kaldığı ölümlere ve bu ölümlerin faillerine odaklanmıştır (Bkz. Overy, 2016, s. 27). Yapılan uzun araştırma ve inceleme çalışmaları neticesinde, uluslararası mahkemenin yargı yetkisi, ağırlıklı olarak ABD yasalarından yararlanılarak oluşturulmuştur. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'nin temel ilkeleri şunlardır:

Birinci ilke

Uluslararası hukuk anlayışı ile örtüşmeyen suç türleri yargılanacaktır.

İkinci ilke

Suç teşkil etmeyecek bir durum söz konusu olsa da konunun sanığı ile mutlaka görüşülecek ve yargılanacaktır.

Üçüncü ilke

Suç işleyen devlet yetkilisi olsa dahi herhangi bir dokunulmazlık gözetilmeyecek ve mutlak suretle yargılacaktır.

Dördüncü ilke

Ast-Üst ilişkisi çerçevesinde bir eylem emirler ve görevler nedeniyle yerine getirilmiş olsa da mutlaka mahkeme huzurunda yargılanacaktır.

Beşinci ilke

Her sanık hukuka ve adalete uygun bir usülde yargılanacak ve her sanık için tarafsız bir yargılama yapılacaktır.

Altıncı ilke

Uluslararası Ceza Hukuku çerçevesinde ağır suç olarak kabul gören tüm suçlar yargılanacaktır. Bu suç türleri ise şu maddeler kapsamında ele alınacaktır:

- 6a) Savaşa karşı suçlar,
- 6b) Barışa karşı suçlar,
- 6c) İnsanlığa karşı suçlar (Parlak, 2015, s. 48-49).

Mahkeme için yer alan bütün maddelerin ehemmiyeti yadsınamaz fakat özellikle altıncı madde ve alt maddelerinin rolü çok daha kıymetlidir. Savaşa karşı suçlar ilkesinde, Eylül 1939 tarihinden başlayarak Nisan 1945 tarihine dek uluslararası savaş politikasının ihlalini, bu ihlalleri gerçekleştiren başta ülke yönetimindeki failer olmak üzere gerekli bireyleri yargılamak, asla kabul edilemez işkence, soykırım, köleleştirme gibi suçları planlı ve kasıtlı olarak gerçekleştirmiş olma suçları bu ilke kapsamında yargılanmış ve hükümlendirilmiştir (Kastner, 1997, s. 703).

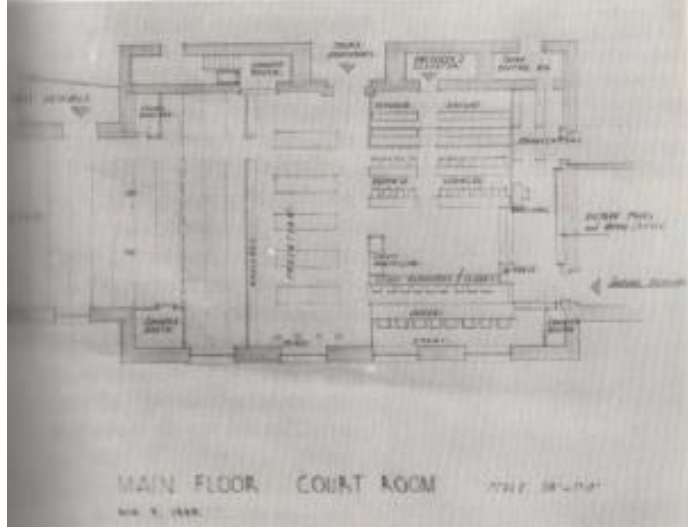
Barışa karşı suçlar ilkesi, kısmen savaşa karşı suçlar ilkesi ile ilintilidir. Bu ilkenin yargılamakla yükümlü olduğu temel suçlar, bir savaş planı hazırlama, bu planları gerçekleştirme, etnik bir gruba karşı farklı grupları eylemleri gerçekleştirme amacıyla kasıtlı olarak provoke etmek, Nazi rejimi ile gerek finansal bağlamda gerekse de stratejik bağlamda işbirliği yapmak gibi suçlar bu ilke kapsamına dahil edilmiştir. Mevcut ilkeler kapsamında yalnızca yahudiler esas alınarak bir yargılama gerçekleştirilmemiştir. Ayrıca Ukraynalı, Polonyalı ve Rus gibi farklı milliyetten tüm bireylerin hakları gözetilmiştir (Kastner, 1997, s. 703).

İnsanlığa karşı suçlar ilkesi NACM için oldukça önemli bir ilkedir. Daha önce de belirtildiği üzere iddianamelerin hazırlandığı aşamada müttefik devletlerin yetkilileri yalnızca savaş sözleşmelerinin ihlali üzerine yoğunlaşmak istemiştir. Bu noktada savaşa ve barışa karşı suçlar ilkesinde politika ve suç kavramları ön plandayken, insanlığa karşı suçlar ilkesi ile toplum ve suç kavramı içselleşmiştir. Bu ilke kapsamında başta yahudiler, çingeneler, eş cinseller ve engelliler olmak üzere sivil halkın ırk, din, ulus gibi farklılıklar nedeniyle maruz kaldığı, soykırım, işkence, köleleştirme, fuhuş, hapsedme ve tıbbi deney gibi insanlığı bir dramın içerisine sürükleyen her türlü suç ve suç mekanizmaları yargılanmıştır (Kastner, 1997, s. 704). İnsanlığa karşı suçlar ilkesinin çerçevesini belirleyen temel sözcük “insanlıktır”.

Bireylerin vicdanları ile hesaplaştığı bu ilke için önemli diğer anahtar sözcükler, sorumluluk, görev, emir ve gerekliliktir. Bu ilke kapsamında bu sözcükler üzerine bir yoğunlaşma görülür. İşlenen her suçun bireye nasıl ve ne ölçüde bir sorumluluk yüklediği ve bu eylemleri gerçekleştirme konusundaki gereklilikler tartışılmıştır. Şunu belirtmekte oldukça fayda vardır; her suçun emirler doğrultusunda gerçekleştirildiği, öldürülen kişilere karşı bireysel herhangi bir nefretin bulunmadığı, sadece verilen görev ve sorumluluklar nedeniyle gerçekleştirildiği birçok sanık tarafından beyan edilmiştir fakat uluslararası ceza mahkemesinin ilgili maddeleri gereğince, mahkeme sürecinde mağdur edilen tüm bireylerin haklarını korumak ve maddi-manevi her türlü yıkımı telafi etme amacıyla olan mahkeme bu tür savunmaları dikkate almamış ve kabul etmemiştir.

Bu bilgiler ışığında, gerekli iddianamelerin hazırlanması ve failerin tespit edilmesi ile Almanya'nın Nürnberg kentinde uluslararası bir yargılama yetkisi ile bu sanıkları yargılamak amacıyla bir mahkeme kurulmuştur. Mahkemenin Nürnberg kentinde

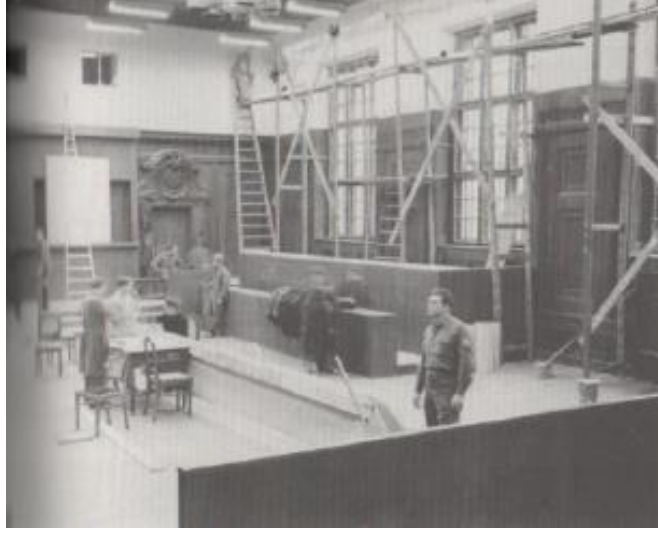
olmasının farklı nedenleri vardır. Örneğin savaş esnasında birçok şehir bombalanmış ve Nürnberg kenti bu bombalanmalarda en az hasara uğramış şehirdir. Ayrıca Nürnberg adalet sarayı, 530 büro ve 80 duruşma salonu ile oldukça karmaşık ve uzun bir süre yargılama gerçekleştirilecek hassas bir konu için oldukça ideal büyüklükteydi (Bkz. Parlak, 2015, s. 42).

Fotoğraf 2: Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi Bina Krokisi (Urban, 2008, s. 23).

2.2.2. Nazi Savaş Suçlarına Karşı Yürütülen Mahkeme Süreci

Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'nin 20 Kasım 1945 tarihinde kurulması ile yargılamalar resmen başladı ve 1 Ekim 1947 tarihine kadar devam etti. Duruşmalar Nürnberg Merkez Adliyesinde 600 numaralı büyük salonda gerçekleştirildi. Duruşmalarda her ülkenin belirlemiş olduğu bir baş hâkim, bir yedek hâkim, bir savcı ve oy hakkı bulunmayan jüri üyeleri yer aldı. Mahkeme başkanı *William Webb* ve başsavcı ise *Joseph Keenan'dır* (Parlak, 2015, s. 43-44). Bu bağlamda NACM'de dört hâkim, dört yedek hâkim ve dört savcı yer aldı. Uluslararası bir mahkeme olması nedeniyle dört devlet de eşit ölçüde yetkiliydi. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi birçok ülkenin ortaklığında kurulmuş uluslararası bir mahkeme olması sebebiyle duruşmalar birçok dilde yürütüldü. İngilizce, Fransızca, Rusça ve Almanca duruşmalarda kullanılmış dillerdir.

Fotoğraf 3: 600 Numaralı Duruşma Salonunun Hazırlanması (Urban, 2008, s. 25).

Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi yaklaşık üç yıl sürmüş ve iki aşamalı bir mahkemedir. İlk aşamada 1945-1946 yılları arasında baş sanık olarak nitelendirilen, soykırım suçunun politik grubu yargılandı. 1947-1949 yılları arasında ise “Takip Süreci” olarak adlandırılan (Nachfolgungsprozess) ikinci aşama başladı. Oldukça komplike bir süreç içerisinde kurulan bu Mahkeme’nin benimsediği ilkeler dışında, tanıkların ve sanıkların ifadelerinin geçerliliği sözlü yemin beyanları ile kabul edildi. Bu özelliği ile Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi “Yeminli Mahkeme” (Schwurgericht) olarak da adlandırılır (Bkz. Kastner, 1997, s. 699). Oldukça önemli olan insanlığa karşı suçlar ilkesi ve benimsemiş olduğu yemin usulü ile NACM bu anlamda bir ilktir. Bu noktada Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi’ni diğer Uluslararası Ceza Mahkemeleri’nden ayıran birçok husus vardır. Gerek sanıkları bireysel olarak yargılaması bakımından gerekse insanlığı savunan ilkeleri ve gerekse de yeminli yargılama usulü ile birçok bakımından özgün bir mahkemedir.

Mahkemenin resmen faaliyete başlamasından önce mahkemenin kapsamının, ilkelerinin ve yargılanacak sanıkların belirlenmiş olması bu süreci çok daha kolaylaştırmıştır. Bu noktada iki aşamalı olarak devam eden mahkemede şöyle bir gruplandırmaya varılır:

Birinci Grup:

Birinci grup; 1945-1946 yılları arasında 24 kişinin yargılandığı gruptur. Politik ve diplomatik bağlamda Nazi rejiminin katliamlarına ortak olan askerler, komutanlar, amirler ve politik büro görevlileri bu gruba dâhil edilir. Bu sanıkların 13’ü ölüm

cezasına, 3'ü müebbet hapis cezasına, 3'ü ise uzun süreli hapis cezasına çarptırıldı.

İkinci Grup:

Bu grup bağlamında yürütülen mahkeme süreci birinci gruba nazaran daha kapsamlıdır. İkinci grup mahkemeler Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'nin "Takip Süreci" olarak adlandırılan aşamasıdır. Bu süreç içerisinde 1947-1949 yılları arasında görülen mahkeme süreci esasen 12 duruşmadan oluşur fakat 8 duruşma birbirinden bağımsız olarak yürütülmüş duruşmalar iken bunların 4'ü diğerlerinin devamı niteliğindedir. Bu noktada NACM Takip Süreci için önem arz eden 8 duruşmayı incelemekte fayda vardır. Bu grupta sadece diplomatik ve politik görevliler yargılanamamış aynı zamanda hekimler, sağlık görevlileri ve finansal desteği sağlayan firmalar başta olmak üzere 177 kişi yargılanmıştır. Takip Süreci duruşmaları şunlardır:

- a) Hekimlere yönelik duruşmalar (Ärzteprozesse)
- b) Ernhard Milch duruşmaları (Prozesse gegen Ernhard Milch)
- c) Hukukçulara yönelik duruşmalar (Juristenprozesse)
- d) SS Ekonomi ve Yönetim Bakanlığı duruşmaları (Prozess gegen das SS Wirtschafts- und Verwaltungsamt)
- e) IG-Farben duruşmaları (IG-Farben Prozesse)
- f) Krupp duruşmaları (Krupp-Prozesse)
- g) Wilhelmstraße duruşmaları (Wilhelmstraßenprozesse) (Die Nürnberger Prozesse, 2021).

Birinci grupta tamamen soykırımda birinci dereceden alakalı olan Nazi rejiminin yetkilileri yer alır. 1947-1949 yılları arasındaki başlayan 12 duruşmalık ikinci grup ilk gruba nazaran çok daha kapsamlı ve ağır bir yargılama sürecidir.

A. Hekimlere yönelik duruşmalar

İkinci grubun ilk duruşmaları Nazi rejiminin hekimlerine yöneliktir. Bu dava sürecinde bilim insanları, hekimler ve diğer sağlık görevlileri yargılandı. Sanıklar, soykırım faaliyetlerine ortak olma, tıbbi deneyleri herhangi bir tedavi amacı olmaksızın yürütme, Hipokrat yeminlerini ihlal etme, mesleki alandaki bilgi ve deneyimleri kötüye kullanma,

şiddetli meslek etiği ihlalleri ve savaş esnasında deontoloji¹⁹ kurallarını ihlal etme iddianameleri ile yargılandı. Duruşma neticesinde 20 hekim ve 3 sağlık görevlisi suçlu bulundu. Hekimlerin 7'si ölüm cezasına, 9'u uzun süreli hapis cezasına çarptırılmış, diğer 7 kişi ise beraat etmiştir (Karimova, 2021).

Fotoğraf 4: Uygulanan Tıbbi Deneylerin Arz Edilmesi (Urban, 2008, s. 57).

B. Erhard Milch duruşmaları

Birinci Dünya Savaşı'nda hava kuvvetlerinde asker olan Erhard Milch, 1933 yılında Hermann Göring tarafından Alman Hava Kuvvetleri'nde komiser olarak görevlendirildi ve kısa bir süre sonra devlet bakanı oldu. Yahudi asıllı olan Erhard Milch'in duruşmaları diğer Nazi görevlilerinden ayrı yürütüldü. Bu durumun asıl nedeni, aynı ırka mensup olduğu bireylerin vahşice katledilmesine yardımcı olmuş olmasıdır. Görülen duruşmalar neticesinde 15 yıl hapis cezasına çarptırıldı (Erhard Milch, 2021).

C. Hukukçulara yönelik duruşmalar

Hukukçulara yönelik dava sürecinde 15 adli görevli, yargıçlar ve savcılar yargılandı. Birçok hukukçu kendilerini yargılamanın adil olmadığını, dönemin şartları ve yasaları gereğince yargılama yaptıklarını beyan ettiler. Deontoloji esaslarına göre tıpkı hekimler

¹⁹Deontoloji, bir meslekte uyulması gereken ahlaki ve etik değerlerin tamamını ifade eden ve bir meslekte bireylerin muhakkak görevlerinin ve sorumluluklarının var olduğunu tanımlayan ilkeler bütünüdür. Öğretilerden hareket eden deontoloji, görevlerin ve kuralların izdüşümlerini ortak bir noktada buluşturan bir kavramdır (Arda ve Şahinoğlu, 1995, s. 323).

gibi hukukçularında yetkilerini kötüye kullanma ve meslek etiği ihlalleri gereğince yargılandı. Sanıkların 5'i ömür boyu hapis cezasına, 10'u ise 5-10 yıl arasında hapis cezasına çarptırıldı (Wilmes, Der Juristenprozess, 2021). Bu noktada hukukçulara yönelik davaların NACM bağlamında oldukça önemlidir. Uygulanan adil olmayan hukuk usulü uluslararası ceza mahkemesi çerçevesinde aydınlığa kavuşturulmuş ve hukukçulara herhangi bir imtiyaz gösterilmeden adil bir yargılama usulü ile sanıklar cezalandırılmıştır.

Fotoğraf 5: Duruşma Süreci (Urban, 2008, s. 37).

D. SS Ekonomi ve Yönetim Bakanlığı duruşmaları

Ekonomi ve yönetim bakanlığına yönelik gerçekleştirilen duruşmalarda esasen savaş esnasında gerçekleştirilen finansal ihlaller ele alındı. Devlet hazinesinin kötüye kullanılması, ekonomi bakanlığı yönetimindeki görevlilerin eylemleri kolaylıkla gerçekleştirebilmek amacıyla yetkilerini kötüye kullanma gibi pek çok suç yargılandı. Bu yargılamalar neticesinde, ekonomi ve yönetim bakanlığından pek çok sanık uzun süreli hapis cezasına çarptırıldı (Schulte, 2021).

E. IG-Farben duruşmaları

IG-Farben duruşmalarının NACM'nin takip süreci yargılamalarında oldukça ehemmiyetlidir. Politik ve diplomatik grup tarafından gerçekleştirilen eylemlerde sağlanan finansal destekler en az eylemleri gerçekleştirmek kadar suç sayıldı. Bu noktada finansal desteği sağlayan firmalardan birisi IG-Farben'dır. Bir kimya şirketi

olarak halen günümüzde faaliyetleri sürdüren köklü bir firma olması Nazi rejimi için oldukça kıymetliydi. Arzu edilen finansal desteği bu firma sayesinde tamamlayabilmeleri çok olasıydı, nitekim de öyle oldu. IG-Farben firması yöneticileri Carl Krauch, Hermann Schmitz, Georg von Schnitzler takip süreci duruşmalarında, planlanan suçlara ortak olma, planlanan eylemlerin yürütülmesine katkı sağlamak ve esirleri üzerinden ticaret yapma gibi iddianameler doğrultusunda yargılandı. Ayrıca kimyacı olan Carl Krauch tıbbi deneylerin yürütülmesinde de yer almış bir isimdi. Duruşma neticesinde Carl Krauch ve Heinrich Bütetfisch 6 yıl, Otto Ambros ve Walter Dürrfeld 8 yıl hapis cezası aldı. Ayrıca bu sanıkların dışında, IG-Farben işçileri sorgulanmış fakat işçi oldukları ve eylemlerde herhangi bir bağlamda yer almadıkları gerekçeleri ile beraat etmişlerdir (Wilmes, 2021).

F. Krupp duruşmaları

Krupp duruşmalarına mutlaka değinmek gerekir. Krupp ailesi Almanya'da köklü bir aile olmakla birlikte, sanayicilikte de oldukça bilinen bir firmadır. Çelik, silah ve mühimmat üretimi yapan bir firmadır. Bu noktada tıpkı IG-Farben duruşmalarında sunulan iddianamelerin, planlayarak ve kasten etnik bir grubu yok etmeye yönelik eylemleri gerçekleştirmeye katkı sağlamak, devlete finansal destek sağlamak ve suçlara ortak olma gibi suçlardan Krupp firmasının yöneticileri ve ortakları suçlu bulundu. Gustav Krupp avukatı aracılığıyla dava sürecinde yer alamayacağını sağlık raporu ile beyan etmiş ve bu süreçte Gustav Krupp'un oğlu Alfred Krupp yer almıştır. Krupp duruşmaları oldukça karmaşık ilerlemiş, gerekli sanıkların tespit edilmesi hususunda var olan eksiklikler ve delil yetersizliği nedeniyle dava düşmüştür (Würtzburg, 1924, s. 243-246).

Fotoğraf 6: Duruşma Yargıçları (Urban, 2008, s. 33).

G. Wilhelmstraße duruşmaları

Wilhelmstraße duruşmaları diğer duruşmalara nazaran çok uzun bir araştırma ve inceleme s¼recini gerektirmiş komplike bir duruşmadır. Dışışleri Bakanlığı ve diğer bakanlıkların yanı sıra diğer Ulusal Sosyalist kurumların ¼nde gelen ¼yeleri yargılandı. Duruşma adını dışışleri bakanlığının Berlin adresinden alır. Bu duruşma s¼recinde Nazi rejiminin diğer devletlerle kurduğu ortaklıklar araştırılmış ve uluslararası bir bağlamda bir yargılama s¼reci gerçekleştirilmiştir. Wilhelmstraße duruşmaları neticesinde Almanya'nın soykırım s¼recinde hangi devletler ile ortaklık kurduğu ve hangi ¼lkelerden finansal destek talep ettiği netleşmiş ve bu doğrultuda gerekli sanıklar cezalandırılmıştır (G¼rtemaker, 2021).

T¼m bu yargılama s¼recinde Fransız ve Sovyetler Birliği temsilcileri t¼m sanıkların ¼l¼m cezası ile cezalandırılmalarını talep etmiştir. İngiliz temsilcileri ise herkesin eşit ¼l¼de yargılanması gerektiğini talep etmiş ABD temsilcileri ise herhangi bir beyanda bulunmamıştır. Bu noktada diplomatik ve politik grupta ve takip s¼reci olarak adlandırılan ikinci grupta toplam yargılanan sanık sayısı 209'dur. Bu sanıkların çoğu ¼l¼m cezasına çarptırılmış ve 2 Haziran 1948 tarihinde Landsberg hapisanesinde idam edilmişlerdir (Karimova, 2021).

Fotoğraf 7: N¼rnberg Duruşma Kararlarını Bildiren Gazete Kup¼r¼ (Urban, 2008, s. 43).

2.2.3. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi İle İlgili Belgeler

Savaş suçlularını yargılamak amacıyla belirlenen yargılama usullerinin yanı sıra, suçlular hakkında bir hükme varabilmek için kanıtlanabilir, gerçekçi ve kişilerin soykırım faaliyetlerinde yer aldıklarını açıkça ortaya koyan belgelere ihtiyaç duyulmuştur. Bu noktada uluslararası bir mahkeme olma niteliği ile Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'nde belgeler başat öğelerdir. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'nde hukuk açısından oldukça ehemmiyetli olan belgeler, tarihin açığa çıkmasına katkı sağlayan, mevcut gerçekliklerin kanıtlanmasında önemli rol oynayan temel kaynaklardır. Bu noktada mahkemeye sunulan her belgenin kanıt niteliğinde olması oldukça önemlidir.

Fotoğraf 8: Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi Belge Odası (Urban, 2008, s. 42).

Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'nde genel bir tanımlama ile iki belge türüne rastlanılmaktadır; duruşma ve kanıt belgeleri. Duruşma veya dava dosyası belgeleri, dava sürecinde sanıklar adına tutulmuş, içerisinde sanıkların beyanlarının yer aldığı, başta savcılık belgelerinin kanıt olarak sunulduğu dava dosyalarıdır. Belgeler konu ve tarih ilişkisi çerçevesinde düzenlenmiştir (Bkz. Urban, 2008, s. 26-32). Böylelikle kanıtları ile arz edilen belgelerin tarih sıralaması ile sanığın soykırım veya farklı eylemlerde yer alıp almadığını beyan eden her türlü yazılı kanıtlar olarak dava dosyasına dâhil edilmiştir. Duruşma belgeleri yalnızca fiilen belirli yargılama sürecinde kullanılabilen, sanıklar adına düzenlenmiş özel belgelerdir.

Kanıt belgeleri; UCM dayanağında yetkililer tarafından araştırma ve inceleme çalışmaları neticesinde bir araya getirilen, sanıkları eylemler ile ilişkilendiren, istidlal

amacı ile hazırlanan kanıtlar bütünüdür. Kanıt belgelerinin birçoğu savcılık tarafından hazırlanmış belgelerdir (Urban, 2008, s. 26-32). Amaca uygun görülen her belge mutlaka tercümesi ile mahkeme heyetine ibraz edilmiş ve sanıkların yargılanmasında delil olarak kabul görmüştür. UCM müttefik devletler ortaklığında kurulan bir mahkeme olması nedeniyle, dil problemini aşmak amacıyla tercümanlar görevlendirilmiş ve her belge tercüme edilmiştir. Bir kanıt dosyası dört husustan oluşur. Bu hususlar şunlardır:

- a) Orijinal belge (Orijinal belgelerin birçoğu Almancadır)
- b) UCM yetkilisi tarafından onaylanmış kanıt analizi beyan formu
- c) Orijinal metnin İngilizce tercümesi (Daktilo ile yazılmış olmalı)
- d) Orijinal belgenin Almanca olmadığı durumlarda belgenin Almanca tercümesi (Daktilo ile yazılmış olmalı) (HLSL Nuremberg Trials Project, 2021)

Bu noktada belgelerin geçerli sayılabilmesi adına birkaç etmen bulunmaktadır. Bu etmenlerin eksiksiz olarak tanımlanması oldukça ehemmiyetlidir. Belgelerin eksiksizce ibraz edilmesi yargılama sürecinde daha kesin neticelere varma hususunda oldukça etkilidir.

Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'nde belgelerin gerçekliği ne ölçüde yansıtır yansıtmadığı HLSL²⁰ adı verilen veri tabanlarında analiz edilmiştir. HLSL adlı veri tabanlarına sanıklara ait kişisel bilgiler, notlar, evraklar ve davalar ile ilgili pek çok bilgi kaydedilmiştir. Bu noktada yargılama sürecinde herhangi bir belgeye ihtiyaç duyulduğunda bu veri tabanı aracılığıyla gerekli belgeler temin edilmiştir. Analiz sistemi olarak da adlandırılan bu sistem tamamen analitik bilgilerin yüklendiği bir arşiv sistemdir (HLSL Nuremberg Trials Project, 2021). Bir belgenin kanıtlanabilirliğinin ve belgenin açıklığa kavuşturulmasının bir diğer en güvenli yolu belge türünün ibraz edilmesidir. Belge türünün belirlenmesi suç türlerinin kategorize edilmesine ve diğer sanık dosyaları ile ilişkilendirilmesine katkı sağlamıştır. Sanık dosyalarında yer alan bilgiler ile birçok sorgulama gerçekleştirilmiş, dosyalar birbiri ile ilişkilendirilmiş ve belgeler arası bir karşılaştırma sağlanmıştır.

Belgeler için bir diğer önemli husus; belge tarihlerinde, dosya türü bilgilerinde, imza ve mühürlerde herhangi bir eksikliğin olmamasıdır. Yazım hatası gibi belgelerde mevcut

²⁰High Level Shader Language (Üst Düzey Gölgeleme Dili)

olan basit olarak nitelendirilebilecek eksiklikler belgeler arşivlenmeden önce mutlaka telafi edilmektedir fakat asıl olan belgelerin gerçekliğini ortaya koyan imza, tarih, başlık ve sanık ifadelerinde herhangi bir eksikliğin olmamasıdır (HLSL Nuremberg Trials Project, 2021). Bu bilgiler ışığında Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi belgelerinde mutlaka bulunması gereken belge başlıkları şunlardır:

- a) **Belge numarası:** Belgenin özgünlüğünü ortaya koyan temel unsurdur. Bu numara HLSL veri tabanı tarafından otomatik olarak her belge için oluşturulmaktadır.
- b) **Belge seri numarası:** Yalnızca dava dosyaları için temin edilen bir numaradır. Kanıt dosyalarında yer almamaktadır.
- c) **Belgenin konusu:** Duruşma konusunun tanımlandığı, detaylı olarak açıklandığı kısımdır. Doldurulması zorunludur
- d) **Tanımlayıcı başlık:** Bu başlık belge türünü açıklar. Belgelerde sıklıkla kullanılan başlıklar şunlardır; beyan, özet, mektup ve bildiri.
- e) **Değişmez başlık:** Değişmez başlık; tanımlayıcı unsura nazaran belge türünü özelleştirir. Örneğin tanımlayıcı başlık beyan ise, değişmez başlık tıbbi deney olabilir. Başlık genel olmaktan arındırılarak özelleştirilir.
- f) **Kişisel bilgiler:** Sanıkların kimlik bilgilerini içeren başlık türüdür. Tanımlayıcı bilgiler olarak da adlandırılmaktadır.
- g) **Kurumsal bilgiler:** Belgenin bir kurum veya bir gruba mensup bir bireye ait bir belge olması durumunda mutlaka tanımlanması gereken başlık türüdür. Örneğin savaş esnasında finansal desteği sağlayan IG-Farben ve Krupp firmalarının dava dosyalarında firmalara ait bilgiler bu başlık türü altında ibraz edilmiştir.
- h) **Belge tarihi:** Gün, ay ve yıl olarak tanımlanır.
- i) **UCM belge kodu:** Bu kod uluslararası ceza mahkemelerinde sistem tarafından otomatik olarak tayin edilen genellikle harflerden oluşan bir koddur.
- j) **Notlar:** Belgelerin tanımlanmasına ve kategorize edilmesine katkı sağlayan, açıklayıcı bilgilerin verildiği kısımdır.
- k) **Fotoğraflar:** Fotoğraf varsa eğer ek kısmında arz edilir.
- l) **Dil:** Belgeler her zaman Almanca orijinali ve tercüme ile dava dosyalarında yer almıştır.
- m) **Sayfa sayısı:** Belgenin kaç sayfadan oluştuğu not edilir.

- n) **Duruşma dışı belgeler:** Belgenin belirli bir duruşmanın dava dosyalarından mı yoksa kanıt dosyalarından mı temin edildiğini gösteren kısımdır.
- o) **İlgili sanıklar:** Yalnızca dava dosyaları için geçerlidir. Belgeler kapsamındaki ilgili davalıların beyan edildiği kısımdır (Bkz. HLSL Nuremberg Trials Project, 2021).

Yukarıda tanımlanan maddeler dava dosyalarında mutlaka belirtilmesi gereken başlıklardır. Oldukça kapsamlı bir yargılama süreci gerektirmiş olan Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'nde ilgili başlıklar ile herhangi bir kargaşaya karşın alınan önlemlerdir. İlgili başlıklarda gözlemlendiği üzere her başlık mümkün olduğunca kapsamlı olarak ele alınmaya çalışılmış, kargaşayı önlemek ve hata oranını en aza indirmek amacıyla veriler ilgili başlıklar altında düzenlenmiştir. Dava ve kanıt dosyalarında bazı kısaltmalar yer almıştır. Bu kısaltmalar şunlardır:

- a) **C (Crimes):** Genel suçlar
- b) **D (Industry):** Endüstri suçları
- c) **EC (Economics):** Finansal suçlar
- d) **ECH (Economics-Heidelberg, Heidelberg Document Center):** Heidelberg Finansal Belge Merkezi
- e) **ECR (Economics-Reichskreditkassen, Rosenheim Document Center):** Rosenheim Finansal Belge Merkezi
- f) **L (London, Collected in London):** Londra
- g) **NG (Nuremberg Government, concerning Nazi government agencies):** Nürnberg Hükümeti
- h) **NI (Nuremberg Industrialist, concerning industry and finance, including NID for Dresdener Bank and NIK for Krupp):** Nürnberg Finansal Destek Grubu
- i) **NM (Nuremberg Miscellaneous):** Nürnberg Muhtelif Grup
- j) **NP (Nuremberg Propaganda):** Nürnberg Provokasyon Grupları
- k) **NOKW (Nuremberg High Command, concerning the Oberkommando der Wehrmacht):** Nürnberg Merkez Üs Komutanlığı
- l) **TC (Treaty Committee, documents concerning international agreements):** Antlaşma Komitesi (HLSL Nuremberg Trials Project, 2021).

Bu bilgiler göz önünde bulundurularak Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi belgeleri; sanıkları eylemleri çerçevesinde tanımlayan ve oldukça karmaşık olan yargılama

sürecini UCH usulleri kapsamında düzenleyen kanıtlardır. Yargılama sürecinin başat öğeleri olan belgeler aracılığıyla İkinci Dünya Savaşı esnasında gerçekleştirilen pek çok suç aydınlatılmış ve faillerin gerekli ilkeler çerçevesinde cezalandırılmalarına katkı sağlamışlardır.

2.3. Nürnberg Mahkemeleri'nin Edebi Temsilleri

2.3.1. Dünya Yazınında Nürnberg Mahkemeleri

Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi yargılama sürecine başladığı günden itibaren oldukça önem arz eden bir mahkemeydi. Savaş suçlarına yönelik ilk girişim olması, toplumu geçmişi ile bir araya getiren, kolektif suç unsurlarını gözler önüne seren ve hukukun uygun gördüğü usullere dayanarak bir yargılama usulü benimsenmiş olması bu bağlamda oldukça önemlidir. Başta tarih ve hukuk ilişkisi ve edebiyat ve hukuk ilişkisi çerçevesinde birçok çalışmaya yön vermiş ve dünya yazınında oldukça sık rastlanan bir tema olmuştur. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'nin kapsamının, yetki alanının ve yargılama usulü ile ilgili gerekli bilgiler çalışmanın bir önceki bölümünde kapsamlı olarak işlendi. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'nin dünya yazınındaki gerek bilimsel gerekse de edebi temsilleri ve alman yazınındaki temsillerini ele almak amaçlanmaktadır.

Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi müttefik devletler ortaklığında kurulmuş uluslararası bir ceza mahkemesiydi. Her ülkenin eşit ölçülerde yetki sahibi olduğu bu mahkemede, yargılama ilkelerinin belirlendiği süreçte ABD yasalarından sıklıkla yararlanılmış ve bu doğrultuda mahkeme esasları oluşturulmuştur. Bu bağlamda NACM'nin etkilerini ABD yazınında gözlemlemek mümkündür. ABD yazınında genellikle hukuk evreninde ele alınmış bir konudur Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi. Fakat edebiyat evreni ile de sıklıkla içselleştirilmiştir. Tekil çalışmaların özgün değerleri ilgili konuya zenginlik katmış ve konunun farklı bakış açıları aracılığıyla çok daha kapsamlı hale getirilmesine katkı sağlamıştır. ABD yazınında NACM ile ilgili çalışmaların bazıları şunlardır:

- Robert Jackson “The Nürnberg Case” (1947)
- Montogamery Belgion “Victor’s Justice” (1949)
- Whitney Harris “Tranny on Trial” (1954)
- Eugene Gerhard “Americas Advocate” (1958)

- August Knieriem “The Nürnberg Trials” (1959)
- Paul Hilberg “The Destruction of the European Jews” (1961)
- Francis Biddle “In Brief Authority” (1962)
- Eugene Davidson “The Trial of The Germans” (1966)
- William Bosch “Judgment on Nuremberg” (1970)
- Henry Feingold “The Politics of Rescue” (1970) (Zentner, 1984)

Yukarıda yer alan örnekler ışığında, çalışmaların birçoğu bilimsel temele dayanarak ele alınmış araştırma ve inceleme çalışmalarıdır. Tarih ve hukuk ilişkisi çerçevesinde ele alınan çalışmaların büyük bir kısmı İkinci Dünya Savaşı'nın gerçekleşmesine neden olan faktörleri ele almakla birlikte savaş sonrası döneme kadar uzanan eserlerdir. Eserlerin merkezinde savaş suçu, ihlal, kolektif suç, ahlak ve hukuki değerler bütünü gibi kavramlar yer alır.

Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi İngiliz yazınında da yer almış bir konudur. ABD yazınından çok da farklı olmayacak şekilde, genellikle bilimsel temelli çalışmalar olarak ele alınmış ve NACM'nin temelleri ve kapsamı açıklanmaya çalışılmıştır. Bu noktada İngiliz yazınında yer alan bazı eserler şunlardır:

- Karl Jaspers “The Significance of the Nürnberg Trials for Germany and The World” (1947)
- Robert Kampner “The Nuremberg Trials as Sources of Recent German Political and Historical Material” (1950)
- Alan Bullock “Hitler: A Study in Tyranny” (1952)
- Frederick John Partington Veale “Advance to Barbarism: The Development of Total Warfare from Serajevo to Hiroshima” (1953)
- Bruton Andrus “Infamous of Nuremberg” (1969) (Zentner, 1984)

Sovyet yazınında Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi ile ilgili tekil çalışmalar mevcut olsa da İkinci Dünya Savaşı'nı ve savaş sonrası dönemi tematize eden eserlere rastlamak çok daha olasıdır. Bu konu ile ilgili sıklıkla eserler ortaya koymuş yazarlar şunlardır:

- Aleksander Aleksandroviç Fadeev “Kuşatma Günlerinde Leningard” (1944)

- Aleksey Nikolayoviç Tolstoy “Düşman Moskova’ya Gözdağı Veriyor” (1941)
- Konstantin Mihailoviç Simorov “Savaş” (1943)
- Mihail Aleksanderoviç Solohov “Onlar Vatan İçin Savaştlar” (1943)
- İlya Grigoreviç Erenburg “Yüz Mektup” (1943)
- Vasili Semyonoviç Grossman “Ölümsüz Halk” (1942)
- Aleksandr Trifonoviç Tvardovski “Vasili Terkin (1945)
- Olga Federova Berggolts “Leningard Defteri” (1942) (Çelik, 2020).

Bu bağlamda dünya yazınında Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesini konu edinen birçok çalışma mevcuttur. Her ne kadar NACM’ni konu edinen çalışmaların birçoğu bilimsel temelli, tarih ve hukuk çerçevesinde ele alınmış olsa da edebiyat ve hukuk ilişkisi çerçevesinde ele alınmış eserlere rastlamak oldukça olasıdır. Sovyet edebiyatında NACM çok daha genel bir yaklaşımla, savaş sonrası dönem kapsamında eserler ile içselleşmiştir. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesini edebiyat ve hukuk ilişkisi içerisinde işleyen esas yazın alman yazınıdır. Gerek Alman edebiyatında gerekse de Avusturya edebiyatında bu konuyu edinen birçok eser mevcuttur.

2.3.2. Almanca Yazında Nürnberg Mahkemeleri

Dünya yazınında da etkilerinin gözlemlendiği Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi 1945 savaş sonrası dönemden başlayarak 1965 yılına dek birçok bağlamda ele alınan, Alman ve Avusturya yazınında da izlerine sıklıkla rastlanan önemli bir konudur. Savaş dönemi alman yazınında birçok yazar tarafından farklı bakış açıları ile tematize edilmiştir. Savaş dönemini içeren edebi eserlerde çoğunlukla sosyolojik bir bakış açısı gözlemlemek mümkündür. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi savaş dönemini içselleştiren eserlerden farklı olarak genellikle bilimsel çalışmalarla içselleşmiş bir temadır. Bu noktada alman yazınında NACM ile ilgili bilimsel çalışmaların bazıları şöyledir:

- Karl Bader *Zum Nürnberger Urteil* (1946)
- Douglas Kelley *22 Männer um Hitler. Erinnerungen des amerikanischen Armeearztes und psychiaters am Nürnberger Gefängnis* (1947)
- Margret Bovari *Der Diplomat vor Gericht* (1948)
- Otto Kranzbühler *Rückblick auf Nürnberg* (1949)
- Rudolf Aschenauer *Zur Frage einer Revision der Kriegsverbrecherprozesse* (1949)

- Rudolf Aschenauer *Landsberg (1951)*
- Joe Heydecker *Der Nürnberger Prozess (1958)*
- Gerhard Brennecke *Der Nürnberger Geschichtsentstellung (1970)*
- Martin Hirsch *Politik als Verbrechen. 40 Jahre "Nürnberger Prozesse" (1986)*
- Markus Urban *Die Nürnberger Prozesse: Kurzführer (2008) (Zentner, 1984)*

Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesine dair verilen örnekler bilimsel nitelikte olan araştırma ve inceleme çalışmalarıdır. Bu çalışmaların ortak noktaları Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesine dair bilgilendirme amacı güden, öznel yargılardan ve kurgudan tamamen uzak tarih ve hukuk ilişkisi çerçevesinde ele alınmış bilimsel nitelikte birer kaynak olmalarıdır. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'ni bilimsel bir nitelikte sıklıkla işlenen bir tema olmasının yanı sıra belgesel edebiyat alanında da sıklıkla işlenmiş bir temadır. Mahkemelere dair belgelerin derlemesi olarak metin evrenine sunulan bu eserlerden bazıları şöyledir:

- Karl Koller *Der letzte Monat. Die Tagebuchaufzeichnungen des Chefs des Generalstabes der deutschen Luftwaffe vom 14. April bis 27. Mai 1945 (1949)*
- Carl Haensel *Das Gericht vertagt sich. Aus dem Tagebuch eines Nürnberger Verteidigers (1950)*
- Victor Freiherr Lippe *Nürnberger Tagebuch Notizen, November 1945 bis Oktober 1946 (1951)*
- Joachim Rippenrop *Zwischen London und Moskau. Erinnerungen und letzte Aufzeichnungen (1961)*
- Franz Halder *Kriegstagebuch. Tägliche Aufzeichnungen des Chefs des Generalstabes des Heeres 1393-1945 (1962) (Zentner, 1984)*

Verilen bu örnekler dışında Avusturya edebiyatında belgesel edebiyat türünde önemli olan Heimrad Bäcker'in *Tutanak* adlı eserini bu gruba dâhil etmek oldukça mümkündür. Belgesel edebiyat türünün başyapıtları arasında kabul gören bu eserde tamamen NACM ait belgelere yer verilmiştir. Bilimsel ve belgesel yazın eserlerinin yanı sıra alman edebiyatında mahkeme sürecini edebi bir üslupla tematize eden farklı eserler de mevcuttur. Peter Weiss'ın *Soruşturma* adlı eseri ve Bernhard Schlink'in *Okuyucu* adlı eseri bu bağlamda önem arz eder.

Bu noktada NACM ile ilgili bilimsel ve edebi nitelikteki eserler verilen örnekler ile sınırlı değildir. Dünya yazınında bu konu ile ilgili sayısız eserler mevcuttur. Oldukça kapsamlı bir konu olması ile birlikte, pek çok kez farklı bakış açıları ile analiz edilmiş, mevcut çalışmalar kimi zaman hukuki açıdan oldukça ehemmiyetli olarak kabul edilmiş veya kimi zaman eleştirilmiştir. Fakat mevcut her çalışmanın özgün değeri NACM için oldukça mühim olmakla birlikte, ilgili konuya paralel olarak birçok yeni gelişmenin meydana gelmesine de ayrıca katkı sağlamıştır.

BÖLÜM 3: ESERLER ÜZERİNE: *SORUŞTURMA, TUTANAK VE OKUYUCU*

Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi dünya yazınında birçok esere konu olmuş, birçok yazar tarafından farklı konseptler bağlamında işlenmiş bir temadır. Dünya yazınında genellikle bilimsel nitelikte, NACM tanımlamaya yönelik çalışmalar mevcut iken, Alman yazınında söz konusu tema edebi eserler ile içselleşmiştir. Çalışmamız eserleri Peter Weiss *Soruşturma* ve Bernhard Schlink *Okuyucu* adlı eserlerde Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi temasının izlerine rastlanmaktadır. Gerek Peter Weiss'ın *Soruşturma* adlı eserinde gerekse de Bernhard Schlink'in *Okuyucu* adlı eserinde gerçek bir tema olan Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi kurgu ile bütünleşiktir. Her ne kadar eserlerin ortak teması suç kavramı olsa da sorumluluk, görev, kolektif hafıza ve sevgi gibi kavramlar eserler ile içselleşmiştir. Heimrad Bäcker'in *Tutanak* adlı eseri tanımlanan diğer iki eserden çok daha farklı bir konseptte işlenmiş, belgesel edebiyat kategorisine dâhil olan ve NACM'de kullanılan belgeleri ve delilleri okura sunma amacıyla hazırlanmış bir eserdir. Eser içerisinde tamamen orijinal belgeler yer almaktadır ve savaş döneminde Nazi rejiminin soykırım faaliyetlerini nasıl sistematik olarak yürüttüğünü gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde ilgili eserler detaylı olarak işlemek ve eserlerin konusu, oluşum süreci, dilsel özellikleri ve figürleri Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi çerçevesinde incelemek amaçlanmaktadır.

3.1. *Soruşturma* Eseri Üzerine

3.1.1. Esere Genel Bakış

Peter Weiss'ın *Soruşturma* adlı eseri, 1965 yılında ilk olarak *Suhrkamp Verlag* tarafından okura sunulan, on bir bölümlük oratoryo²¹ örneği olan ve her bölümde üç kantodan²² oluşan bir eserdir. Peter Weiss bu eseri ile dünya yazınında belgesel tiyatro ya da politik tiyatro olarak da adlandırılan sanat alanında oldukça bilinen Erwin

²¹Oratoryo, özellikle 16.yüzyıldan itibaren yaygınlık kazanan, genellikle dini konuları dramatik ve kapsamlı bir şekilde işleyen, tiyatro ile içselleşmiş bir kavramdır. Oratoryoda genellikle dini ya da toplumsal bağlamda önem arz eden temalar işlenir. Oratoryolara solo ve korolar tarafından söylenen müzikler eşlik eder. Oratoryo ilgili konunun izleyicide ve okurda önemli ölçüde etki bırakma amacı güder. Bu bağlamda sahne, dekor ve kostüm gibi bir oyunun diğer tamamlayıcı unsurları arka planda kalır (Moğulbay, 2020, s. 532).

²²Kanto, oyundan önce genellikle kadın sanatçılar tarafından gerçekleştirilen dans gösterisi ve bu gösteri esnasında söylenen şarkıların tamamı kanto kavramı ile ifade edilir (Ünal, 2017, s. 259).

Piscator'un²³ ardından tanınan bir diğer önemli isim oldu. Bu noktada *Soruşturma* eserini özümseyebilmek ve eserde Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesinin temsillerini saptayabilmek amacıyla Belgesel tiyatro kavramını kapsamlı olarak ele almak gerekmektedir.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından toplumsal problemler şiddetle baş göstermiş, toplumsal ve bireysel çöküşlerin yaşandığı bir dönem başlamıştır. Bu dönemde bireylerin kendileri ile hesaplaşmaları yerini kolektif geçmiş ile hesaplaşmaya bırakmıştır. Toplumsal problemlerin yaşamın her alanına nüfuz etmesinin etkilerini sanatta da gözlemlemek mümkün olmuştur. Bu noktada 1950'li yıllarda politika ve sanat kavramlarını birbirinden ayırma çabaları 1960'lı yıllarda terk edilmiş, gerçeklik ve sosyalizm sanat yapıtlarında bir araya getirilmiştir. Bu bağlamda belgesel tiyatro gerçeklik, sosyalizm ve politika kavramlarının özleştiği bir türdür.

Gerçeklik tiyatrosu, tanık tiyatrosu, hakikat tiyatrosu ya da en bilindik hali ile belgesel tiyatro, yazarların düşüncelerini, dönemin toplumsal ve politik olaylarına karşı eleştirel yaklaşımlarını içeren, soyut ve kurmaca kavramlarından kısmen uzaklaşarak, yapıtın merkezine gerçeklik kavramını yer aldığı bir tiyatro türüdür (Bkz. Baş, 2011, s. 126). Belgesel tiyatro politik çatışmaları içerisinde barındırarak, tarih ile bağımlı koparmadan birey ve toplum gerçekliği çerçevesinde politik düşünceleri dolaylı olarak aktarma amacını güder. Belgesel oyunlarda konu seçimi sadece savaş, politika ve suç gibi temalar ile sınırlı kalmaz, esas olan kanıtlanabilir, okurun belleğini canlı tutacak olayları toplumsal ve politik bağlamda aktarmaktır (Birkiye, 2015, s. 29). Savaşa dair birçok bilinmezliğin toplumda saklı olması nedeniyle belgesel tiyatrodaki toplum aracılığıyla bir aktarım söz konusudur. Bu noktada Bertolt Brecht'in Epik Tiyatrosu²⁴ ile son derece ilişkilidir. Epik tiyatro izleyiciyi sorgulamaya teşvik eden, mantık ve gerçeklik kavramlarının ön planda olduğu ve toplumsal problemleri tiyatro aracılığıyla tematize etmeyi yeğleyen bir tiyatro türüdür. Belgesel tiyatro epik tiyatronun devamı niteliğinde olan, düşünsel ve psikolojik boyutun derinlemesine irdelendiği bir türdür. Belgesel tiyatro için kanıtlanabilirlik ve tarafsızlık oldukça önemlidir. Tarihsel temellere dayanan ve gerçek olaylardan esinlenerek tiyatro ile buluşturulan ve izleyici etraflıca düşünmeye teşvik eden gerçek temalar için kanıtlanabilirlik önceliklidir. Bu noktada belgesel tiyatro

²³PISCATOR, Erwin (2012). *Politik Tiyatro*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

²⁴BRECHT, Bertolt (2011). *Epik Tiyatro*. İstanbul: Agora Kitaplığı

için belgeler başat öğelerdir ve belgesel kavramı tiyatroya ilk defa Peter Weiss tarafından kazandırılmıştır.

Peter Weiss tiyatro ile ilgili çalışmalarına ilk olarak epik tiyatro ile başlamış ve Erwin Piscator'un politik tiyatro çalışmaları aracılığıyla belgesel tiyatro ile ilgilenmiştir. Peter Weiss'ın *Belgesel Tiyatro Üzerine Notlar* adlı çalışması bu tür için oldukça değerlidir.

Belgesel tiyatro gerçekliğe dayalı bir tiyatro türüdür. Bu bağlamda belgesel tiyatro için protokoller, raporlar, istatistik veriler ve tablolar, banka dokümanları, fotoğraflar, bildirimler, ses ve video kayıtları kesinlik beyan eden her türlü belge belgesel tiyatro için temel kaynaklardır. Belgesel Tiyatronun esas amacı var olan kaynaklarda bir değişikliğe gitmeksizin izleyiciye doğrudan bir aktarım yapmaktır. Bu bilgiler ışığında belgesel tiyatro da üç temel amaca rastlanılmaktadır; dram aracılığıyla gerçekleri sorgulamak, gerçeklikleri ilgili kaynaklar doğrultusunda kanıtlamak ve izleyicide sorgulama dürtüsü oluşturmaktır. Peter Weiss'a göre belgesel tiyatro, kitle iletişim araçları aracılığıyla izleyiciye aktarılan, kamusal yaşamın bir parçasıdır. Belgesel tiyatro özünde politikayı barındırır ve eleştirme arzusundadır. Kitle iletişim araçları ile aktarılan her belgeye doğrudan bir atıf vardır ve bu belgeler aracılığıyla sistematik düzene karşı eleştirilerde bulunur. Bu nokta belgesel tiyatro izleyicinin karşısına *zum Mittel des öffentlichen Protest*²⁵ olarak çıkar.

Belgesel tiyatro içerisinde barındırdığı gizil öğeler ile güncelliğini korumalı ve bu öğeleri sürekliliğini korumak amacıyla yeniden gündeme getirmelidir (Tarihsel arka plana dayanan her konu sürekliliğini belirli bir zaman sonra yitirmektedir. Bu noktada kolektif hafızada yer edinebilmesi amacıyla müzik, sanat ve edebiyat aracılığıyla aktarılmalıdır). Belgesel tiyatrodaki mutlaka yetkililer arasında bir çarpışma görülür. Sanıklar ve tanıklar arasında görülen müdafaa modelleri ve birbirlerini her zaman suçlayan savunma mekanizmalarına belgesel tiyatrodaki sıklıkla rastlanılır.

Peter Weiss'a göre gerçeklik ve politika manifesto olma amacından uzaklaşmalıdır. Yalnızca sahne, yapıt ve belge üçlemesi aracılığıyla gerçeklikleri aktarmak yetersizdir. Mutlaka politik ve sosyolojik bir bakış açısı ile kimi zaman eleştiriler de bulunmalıdır, sistematik düzenin eksiklikleri dile getirilmelidir. Belgesel tiyatro sıklıkla dile

²⁵Halk protestosunun bir aracı

getirildiği üzere gerçeklik odaklı bir tür olması nedeniyle politika amacından mümkün olduğunca uzaklaşmamalı. Uzaklaştığı an estetik kaygıları ön plana çıkar ve bu durum kurgu arzusuna dönüşür. Bu bağlamda belgeler aracılığıyla, kontrollü ve eleştirel bir bakış açısı ile işlendiğinde, gerçekliği ve kanıtlanabilirliği artırılmış bir ürün halini alır. Belgesel tiyatroyu en güçlü kılan yönü gerçekliğe dayanarak tarihsel ve güncel olayları merkezine alarak etkili bir kombinasyon sağlamasıdır. Merkezinde olaylar yer almaz aksine gözlem ve analize dayalı eleştirel sonuçları ortaya koyar. Olay endeksli olmak yerine sonuç endeksli bir yaklaşımı benimser. Olay örgüsünde karmaşık bir duruma rastlanılmaz. Karmaşık görülen her olay kısaltılır ve yalınlaştırılır. Geleneksel tiyatro yöntemlerinden farklı olarak, olayların kronolojik olarak seyir etme zorunluluğu yoktur belgesel tiyatrodaki. Komplike olarak algılanabilecek her konu belgeler aracılığıyla çözümlendirilir. Oldukça basit bir betimleme ile izleyiciye, dönemin sistematik yapısını eleştirme amacı ile aktarım gerçekleştirilmiştir. Belgesel tiyatroya dair verilen tüm bilgilerin temsillerini *Soruşturma* eserinde saptamak mümkündür.

Soruşturma, Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'nin 1960'lı yıllardaki temsilcisi olan, 18 yılın ardından görülen Frankfurt-Auschwitz mahkemeleri sürecinde kaleme alınmış, o dönem *Frankfurt Allgemeine* gazetesinde yayımlanan NACM belgelerine dayanan ve davalar sonuçlanmadan tamamlanmış bir eserdir (Bkz. Bay, 2007, s. 13). Eserde 183 günlük bir dava sürecini tematize edilir. Tanıkların ifadelerini ve belgeler aracılığıyla faillerin yargılama sürecini okura aktaran bir eserdir. Yazar Peter Weiss bu eserde yalnızca savaş dönemine ya da Auschwitz'e dair bilinmezlikleri ortaya çıkarma amacıyla değildir. Ayrıca 60'lı yılların hukuki sistematik yapısına değinmek ve eleştirmek amacındadır. Bu noktada *Soruşturma* eseri toplumsal bir olgu olarak okurun karşısına çıkar. Gerek Auschwitz'e dair gerekse de savaş sonrası dönemin bilinmezliklerinin aydınlığa kavuşturulmasında etkin rol oynamıştır.

Soruşturma eseri 11 kantodan oluşur. Kanto isimleri şöyledir:

- a) Rampa (Gesang von der Rampe)
- b) Kamp (Gesang vom Lager)
- c) Salıncak (Gesang von der Schaukel)
- d) Yaşama İmkânı (Gesang von der Möglichkeit des Überlebens)
- e) Lili Tofler'in Ölümü (Gesang vom Ende der Lili Tofler)

- f) Onbaşı Stark (Gesang vom Unterscharführer)
- g) Kara Duvar (Gesang von der Schwarzen Wand)
- h) Fenol (Gesang vom Phenol)
- i) Kömürlük (Gesang vom Bunkerblock)
- j) Siklon B (Gesang vom Zyklon B)
- k) Fırınlr (Gesang von den Feueröfen)

A. Rampa

Soruşturma eserinin ilk bölümü *Rampa'dır*. Olay örgüsünün her ne kadar kronolojik olarak vuku bulması amaçlanmamış olsa da Peter Weiss'ın bu eserinde kronolojik bir olay örgüsü ile karşılaşılmaktadır. Eserin Rampa bölümü ile başlıyor olmasının asıl nedeni, toplanan esirlerin Auschwitz deneyimlerinin ilk olarak trenlerin rampalara varması ile başlamasına dayanmaktadır. Hayvan vagonları ile toplama kamplarına getirilen mahkûmlar için rampalar kötü başlangıcın ilk noktasıdır. Burada mahkûmlar kadınlar ve erkekler olmak üzere hekimlerin gözetiminde iki gruba ayrılmıştır. Eserde ise bu ayırma işleminden sorumlu baş figür *Dr. Capesiusus'tur*. Bu gruplarda çalışabilecek olan ve çalışamayacak olanlar arasında eleme yapılmış, çocuklar ve yaşlılar başta olmak üzere çalışamayacak olanlar gaz odalarına Siklon B gazı ile öldürülmüş ve ardından fırınlarda yakılmıştır. Bu noktada *Soruşturma* eserinin rampa adlı kanto ile başlaması kronolojik bir olay örgüsü sunmakla birlikte, bölüm içerisinde yer alan örneklemeler bu durumu destekler niteliktedir. Eserin bu bölümünde yargılanan sanık isimleri şöyledir:

- a) Dr. Capesiusus (Sanık 3)
- b) Dr. Frank (Sanık 4)
- c) Dr. Schatz (Sanık 5)
- d) Dr. Lucas (Sanık 6)
- e) Hofmann (Sanık 8)
- f) Baretzki (Sanık 13)
- g) Bischoof (Sanık 15)

Soruşturma eseri için önemli hususlardan biri sanık ve tanık isimlerinde yazarın gizil adlar kullanmış olmasıdır. Bunun asıl amacı kişilere yönelik herhangi bir kin duygusuna

sebebiyet vermemektir. Peter Weiss tarihte yaşanmış gerçek bir olayı ele almasından ötürü sanık ve tanıkların adlarında gizlilik prensibini esas alır fakat doğrudan bir isim verilmemiş olsa da diyaloglar içerisinde sanık isimleri çözümlenmektedir.

“YARGIÇ: Bu subayın kim olduğunu söyleyebilir misiniz?”

K.TANIK 5: Sonradan adının Dr. Capesius olduğunu öğrendim.

YARGIÇ: Sanıklar arasında Dr.Capesius’u gösterebilir misiniz?”

K.TANIK 5: Yüzlerine bakıp onların kim olduklarını çıkarmak kolay değil şimdi. Ama bu bayı tanıyorum.

YARGIÇ: Kimdir o

K.TANIK 5: Dr. Capesius

SANIK 3: Tanık beni başka biriyle karıştırıyor herhalde. Rampadaki seçme işinde hiç bulunmadım” (Weiss, 1996, s. 19).

Rampa bölümünde *Tanık 1*’in ifadeleri önemlidir. Genellikle trenlerin bakım ve onarım işlerinde görevli olduğunu beyan eden Tanık 1’in ifadelerinde yer alan ciddiyetsiz, sorgulamaktan kaçınan ve pişman olmadığına yönelik ifadeler oldukça dikkat çekicidir.

“YARGIÇ: Mahkemenin elinde bazı tarifeler var sizin tarafınızdan imzalanmış

TANIK 1: Belki bir kere başkasının yerine imzalamışumdur

YARGIÇ: Güdülen amacın farkında mıydınız

TANIK 1: Beni ilgilendiren bir şey değildi bu” (s. 10).

Rampada görevli kişiler, gelen mahkûmların çalışma amacıyla kampa getirildiklerini savunmuş ve kendilerine devlet tarafından verilen bir görev bilinci ile hareket ettiklerini sıklıkla dile getirmişlerdir. Sanık Hofmann’ın bu konu ile ilgili söylemi şöyledir: “Ben de sadece bana verilen görevimi ne olursa olsun yerine getirmek zorundaydım” (s. 23).

Dr. Lucas’ın vekilinin ifadesine göre, sözde hekimlerin mahkûmlara karşı ilgi ve alakalarının son derece insancıl olduğunu, hekimlik esaslarını çerçevesinde hareket ettiklerini ve mahkûmların sağlıklarını önemsediklerini ifade etmiştir. Ayrıca hekimleri

yargılamanın adil bir yargılama olmadığını, yalnızca kampta gerekli elemanları seçmekle ve verilen emirleri yerine getirmekle yükümlü olduklarını beyan etmiştir.

“AVUKAT: [...] doktorları suçlamak doğru değil

Onlar görevlerini yapıp kampta kalacak tutukluları seçiyorlardı

Hepsi de çok insan seçip kurbanların sayısını azalttılar” (s. 34-35).

Bu noktada olay örgüsünün kronolojik olarak vuku bulması ile ilintili olarak *Rampa* bölümünde, eserin ilk bölümü olmakla birlikte okuru eserin diğer bölümleri için hazırlayan, okura örnek diyaloglar ve ifadeler aracılığıyla aktarım yapmak amaçlanmaktadır. Sanık ve tanık isimlerinin doğrudan verilmemiş olması ile, tarihte meydana gelmiş ve neticelendirilmiş bir olay üzerinden herhangi bir suçlama yapmamak, okurda kin ve nefrete sebebiyet verecek durumları engellemek ve kurgu yoluyla objektif bir yaklaşım sunmak amaçlanmıştır.

B. Kamp

Eserin bu bölümünde toplama kamplarındaki yaşam detaylıca betimlenmeye çalışılmıştır. *Rampa* bölümü ile başlayan bu süreçte yazar tarafından kronolojik bir geçiş temaya bağlı olarak uygun hale getirilmiş ve diyaloglarla örneklendirilmiştir. Bu kantoda toplama kamplarındaki yaşama dair hususlara değinmek yazar tarafından amaç edinilmiş ve bu doğrultuda ilgili örnekleme ve kurgu aracılığıyla okura bilgi aktarımı sağlanmıştır. *Kamp* bölümünde yargılanan sanık isimleri şunlardır:

- a) Kaduk (Sanık 7)
- b) Herr Broad (Sanık 16)
- c) Bednarak (Sanık 18)

Rampada çalışabilme yeterliliğinde olan mahkûmlar toplama kamplarına nakledilmiş, o yeterlilikte kabul görmeyenler ise öldürülmüştür. Kampta yaşamak ve ölmek arasındaki hassas bir noktada bulunan mahkûmlar için kamp şartları oldukça çetindi. Mahkûmlar Nazi rejiminin işkenceleri ile mücadele etmek zorundayken, diğer mahkûmlar arasında da bir yaşam mücadelesi vardı. Bu noktada eserde kamp koşullarının nasıl betimlendiğine ilgili örnekleme çerçevesinde değinmek gerekir.

Öncelikle mahkûmlarda tek tipleştirme örneğine rastlanılır. Kadın-erkek ayırt etmeksizin, saçlar kazıtılmış, çizgili kıyafetler, delik, herhangi bir koruyuculuğu olmayan kıyafetler, tahtadan yapılma ayakkabılar verilmiştir. Bireylerin öz benliklerini yitirdikleri, değersizleştirildikleri ve aşağılandığı eserin bu bölümünde sıklıkla vurgulanmıştır.

“K. TANIK 4: [...] bir nöbetçi geldi yanımıza

Hanımfendi dedi

Tutukluların sözüne inanılır mı hiç

Bunlar caniden başka bir şey değil

Şu sivri kulaklarına bakın

kazınmış şu kafasına bakın

Ne diye inanıyorsunuz bunlara dedi” (s. 41).

Eserde blokları mümkün olduğunca tanımlaya özen gösterilmiştir. Bloklarda hava almayı sağlayan herhangi bir pencerenin olmadığı, ön ve arka tarafta iki adet çıkış kapısının olduğu vurgulanmıştır. Sağ ve sol taraflar 500 kişi kapasiteli üç katlı ranzalar ile kaplanmış fakat bu kapasitenin yaklaşık iki katına kadar çıkılmıştır. Bu noktada bir yatakta en az 6 kişi yatmaktaydı. Mahkûmlar günlük 12-15 saat çalıştırılmış ve 1000-1200 kalori arasında değişkenlik gösteren bir beslenme düzenine tabi tutulmuştur. Mücadele etmenin yaşamak için tek koşul olduğu yazar tarafından sıklıkla okura anımsatılmış, yaşanmış gerçek olayları örneklemeler aracılığıyla kurgu kavramı ile harmanlayarak, gerçeklerin kurgu ile buluştuğu noktalara ışık tutulmuştur.

“K.TANIK 5: [...]

Aile

ev

meslek

mal

gibi kavramlar

kollarımıza işlenen numarayla birlikte kaybolup gitti” (s. 47).

Zor koşullar altında bireylerin öz benliklerini ve tüm değerlerini yitirdikleri, sıradanlaştıkları ve bayağılaştığı gözlemlenmektedir. Savaş döneminin öteki mekânları olarak adlandırılabilircek toplama kamplarında bilinen ‘normal’ algısından çok daha farklı bir algı vardır. Günlük yüzlerce insanın yaşamını yitirmesi, hırsızlık ve açlık gibi pek çok eylem burada normal sayılmaktaydı.

“K.TANIK 5: [...]

Her şeyimizi çalmaları

son derece normaldi

Bizim de çalmamız

son derece normaldi

Her yanda pislik yaralar hastalıklar

son derece normaldi

Her yanda ölümlerin bulunması

normaldi

İnsanın ansızın ölüp gidivermesi

normaldi

Duygularımızın kaybolması

cesetler karşısında duyduğumuz

kayıtsızlık kadar normaldi

Aramızdan bazılarının

dayak yerken bizi tutmaları normaldi

[...]” (s. 48).

Suçluların savunmaları çoğunlukla ortaktı. Verilen görevleri yerine getirmekle yükümlü olduklarını, gerçekleştirilen her eylemin kanunlara ve dönemin adalet sistemine göre gerçekleştirildiğini sıklıkla dile getirmişlerdir.

“ SANIK 7: Şimdi ise

eskiden yapmak zorunda kaldığım şeyler

için

yargılıyorsunuz beni

Herkes aynı şeyi yaptı

Ne diye sadece beni seçtiniz” (s. 62).

C. Salıncak

Salıncak adlı kantoda üzerinde durulan asıl konu, salıncak olarak adlandırılan bir işkence yöntemi ve bu yöntemi uygulayan faillerdir. Salıncak yöntemi mahkûmların tek ayağı ile asıldığı, ileri geri sallandığı ve tekmelendiği, genellikle kamp bahçelerinde uygulanmış bir işkence yöntemidir. Bu noktada bu işkencelerden sorumlu sanık isimleri şöyledir:

- a) Boger (Sanık 2)
- b) Grabner
- c) Broad
- d) Dylewski

Sanıkların ifadelerinde devletin menfaatleri doğrultusunda ve görev bilinci nedeniyle belirli aralıklarla mahkûmu konuşturmak amacıyla işkence yöntemlerine başvurdukları açıkça belirtilmiştir. İşkence yöntemlerini uygulama kararı ise politik birim olarak adlandırılan yönetim birimi tarafından kesinleştirilmekteydi. Politik birim toplama kamplarında gerçekleştirilen eylemlerin sistematik olarak yürütüldüğü bir yönetim mekanizmasıdır. Savaş dönemine ait birçok belge bu birimde muhafaza edilmiştir. Resmi evraklar, ölüm listeleri ve mektuplar gibi birçok doküman burada arşivlenmiştir.

“YARGIÇ: Kamptaki bütün ölümleri

Kaydeder miydiniz?

K.TANIK 5: Sadece

Kendilerine numara verilmiş tutukluları

kaydederdik

Rampadan gaza odalarına gönderilen

tutuklular

hiçbir listede yer almadı” (s. 77).

Verilen örnekten hareketle, belgeler her ne kadar gerçekliği yansıtan birer araç olsalar da belgelerde açıkça yanlısamaların olduğu görülmektedir. Özellikle Peter Weiss literatür taramasında sezindiği eksikliklere eserinde yer vermiştir. Ayrıca eserin ilk bölümünden başlayarak en son bölüme kadar *K.Tanık 5* olarak adlandırılan kişinin ifadeleri gerçekliği yansıtmaması ve sanıkların savunmalarına karşın bir savunma mekanizması olması eser için oldukça kıymetlidir.

Eserin birinci ve ikinci bölümünde okuru belgesel tiyatro olma sürecine, diyaloglar ve figürler aracılığıyla hazırlayan yazar, bu kantodan itibaren okuru belgesel tiyatro ile “Sanık 2 tanıdı dostça selamlar” ve “Sanıklar gülerler” gibi kullandığı ifadeler aracılığıyla içselleştirir. Okur bu tür yönlendirmeler ile kantoyu zihninde canlandırarak, imgeleştirir. Bu noktada üçüncü kanto belgesel tiyatro özelliklerinin işlendiği ve örneklemeler yoluyla somutlaştırıldığı bir kantodur.

D. Yaşama İmkânı

Toplama kamplarındaki yaşamın ne denli zor olduğu birçok yazar tarafından eserlerde kurgu ile içselleştirilmiştir. Okurları, toplama kampında yaşamın nasıl olduğu hususunda bilgilendirmek, bireyleri bu kötü koşullara ve yaşam mücadelesine iten her türlü suç mekanizması *Soruşturma* eserinde *Yaşama İmkânı* adlı bölümde tematize edilmiştir. Toplama kamplarına dair birçok eksikliği gidermeyi amaçlayan ve örneklemeler yoluyla konuyu çok daha somut hale getirmeyi hedefleyen Peter Weiss için kamp hayatına değinmek oldukça önemliydi. Yaşama imkânı adlı kanto K.Tanık 3’ün kampa yönelik yapmış olduğu açıklamalar ile başlar.

*“K. TANIK 3: Kampın havası
her gün değişiyordu
Bu
Kamp Komutanı'n
İrtibat Şefi'ne
Blok Őeflerine
ve onların keyfilerine bağlıydı
Onların keyfi de
savaşın gelişmesine göre değişiyordu
Önceleri hala zaferler kazanılırken
gururluydular
bizi kırbaçlarken
hep Őaka yaparlardı
Yenilgilerle birlikte
Tutuklulara davranışları değişti
[...]" (s. 99).*

Bu noktada bireylerin toplama kamplarında geçirdikleri her günün suçlulara bağlı olduğu açıkça görülmektedir. Toplama kamplarında günlük yüzlerce kişi yaşamını yitirmekteydi ve bu eylemleri gerçekleştiren baş sanıklar ise hekimlerdi. Hekimler birçok kişinin yaşamını yitirmesinde aktif rol oynamıştır. Yargılanan hekimlerin birçoğu eylemleri görev bilinci ve meslek etiği çerçevesinde gerçekleştirdiğini beyan etmiş ve herhangi bir nefret duygusu ile ölümlerin bağdaştırılmaması gerektiğini ısrarla talep etmiştir. Tanık 6'nın ifadesine göre, *Boger* ve *Kaduk* isimli kişilerin kasıtlı olarak bireyleri öldürdüklerini ifade etmiştir (s. 101).

Eserin bu bölümünde hekimlere yönelik önemli ölçüde suçlamalara yer verilmiştir. Hekimler başta tıbbi deneyler olmak üzere savaş esnasında birçok suçun işlenmesine katkı sağlamıştır. Bu noktada eserin bu kantosunda yargılanan hekim isimleri şöyledir:

- a) Dr. Vetter
- b) Dr. Schatz
- c) Dr. Frank
- d) Dr. Lucas
- e) Dr. Wirth

Hekimlerin görevlerini zorunluluk nedeniyle gerçekleştirdikleri tanıklar tarafından eserde belirtilmiştir fakat her ne kadar görev ve sorumluluk kavramları odaklı olarak eylemleri gerçekleştirmiş olsalar da yargılanmışlardır. Bu noktada aşağıda yer alan örnek aracılığıyla bu durum somutlaştırılabilir:

“[...]”

YARGIÇ: Doktorun adı neydi

TANIK 3: Dr. Vetter'di

Çok nazik bir adamdı

De. Schatz'la Dr. Frankda

Ölüme gönderdikleri tutuklulara

çok dostça davranıyorlardı

Nefretten

ya da inançtan öldürmüyorlardı

öldürmek zorunda kaldıkları için

yapıyorlardı bu işi

Üstelik bu konuşmaya değmez bir konuydu

Sadece birkaç kişi

keyifle adam öldürüyordu

Bunlardan biri de Boger'di

[...]” (s. 100).

Eserin bu bölümünün baş sanıkları Boger ve Mulka'dır. Boger gerçekte Hermann Göring'i temsil ederken Mulka ise Karl Dönitz'i temsil etmektedir. Boger ve Mulka kampta acımasızlığı ile bilinen, mahkûmları öldürmekten asla çekinmeyen politik büro amirleridir. Her iki sanığın ortak özellikleri oldukça soğukkanlı olmaları ve gerçekleştirilen her eylemi savaşın 'normal' gerekliliklerinden biri olarak görmeleridir. “*MULKA: Bir toplama kampıydı bu, kimse tatil yapmak için getirilmemişti*” (s. 108).

Mulka'nın bu ifadesinden hareketle normal kavramının bir kez daha ötekileştirildiği açıkça gözlemlenmektedir. Eserde politik birim olarak adlandırılan departmanda yer alan sanıklar savaş döneminin Nazi görevlilerini temsil etmelerinden ötürü gerçek kişiler ile ilişkilendirilerek betimlenmiştir. Bu noktada eserde tıpkı Mulka ve Boger örneğinde olduğu gibi gerçek kişileri temsil eden figürler mevcuttur.

Kampta hayatta kalmanın yolları fırsatları kollamak ve verilen emirleri yerine getirmektir. Bu noktada oldukça zor şartlarda yaşam mücadelesi veren her birey mutlaka emirleri yerine getirmekle ve ortaklık kurmakla yükümlüdür. Eserde kamp hayatından ve maruz kalınan işkenceleri anlatmak ise tanıklar için büyük bir zorluktu. Bu bağlamda okurların tanıkların duygularına ortak olabilmeleri amacıyla yazar tarafından diyaloglar arasına “susar”, “sanıklar gülerler” ve “sanık tanığa sırtır” gibi ifadelere yer verilmiş ve okurları olay örgüsüne entegre etmek amaçlanmıştır.

“YARGIÇ: Kadınlar Bloku On Numarada

birkaç ay geçirdiniz

Bazı tıbbi deneyler yapılmış orada

Bize o deneyleri anlatır mısınız

K. TANIK 4: Susar

YARGIÇ: Sizi anlıyoruz

Konuşmak istemiyorsunuz

Susmayı daha uygun buluyorsunuz

Ama

burada ele alınan konuyu

aydınlatabilecek bazı şeyleri

hatırlamanızı rica ediyoruz” (s. 119).

Verilen bilgiler ışığında bu kantoda bireylerin toplama kamplarında karşılaştıkları zor koşullar, toplama kamplarında maruz kaldıkları her türlü durum bu bölümde içselleştirilmiştir. Özellikle de Mulka ve Boger gibi figürler aracılığıyla her ne kadar eserde asıl suçlulara yönelik doğrudan bir atıfta bulunulmamış olsa da dolaylı olarak asıl sanıklara yönelik atıflara yer verilmiştir.

E. Lili Tofler’in Ölümü

“Özgürlüğe bir tek yoldan varılır, o yolun üstünde de itaat, çalışma, temizlik, doğruluk ve vatan sevgisi vardır” (s. 131).

Lili Tofler’in Ölümü adlı kantoda bir tutukluya mektup yazan ve mektubu kime yazdığını itiraf etmeyen Lili Tofler’in ölümü, kadınlara uygulanan işkence yöntemleri ve Nazi rejimine finansal desteği sağlayan firmalar konu edilmiştir.

Lili Tofler politik birim sekreteridir. Yazı işlerinin birçoğu Lili Tofler gerçekleştirilmiş ve bu nedenle devlete ait çoğu gizli bilgiler konusunda bilgi sahibidir. Kanto şöyle başlamaktadır:

“YARGIÇ: Lili Tofler adı

Size bir şey hatırlatıyor mu?

K. TANIK 5: Evet

Lili Tofler

çok güzel bir kızdı

Bir tutukluya mektup yazdığı için

gözaltına alındı

*Tutukluya verilmeden önce
ele geçirildi mektup
Lili Tofler sorguya çekildi
Tutuklunun adını vermesini istediler
Sorguyu Boger yönetiyordu
onun emriyle
Kömürlük dediğimiz yere götürdüler
Lili Tofler'i
Çırlıçiplak soyup
duvarın önüne diktiler
[...]" (s. 127).*

Lili Tofler eserde kadın figürleri temsil eden, kadın mahkûmlara uygulanan çeşitli işkencelerin bir bağlamda sembolize edildiği bir figürdür. Lili Tofler kömürlüğe kapatılmış, mektubu kime yazdığını itiraf edene kadar işkencelere maruz kalmış ve en sonunda eserin önemli bir figürü olan Boger tarafından öldürülmüştür. Lili Tofler'e Boger tarafından uygulanan işkenceleri Tanık 9 şu cümleler ile ifade eder:

*"TANIK 9: [...]
Lili her sabah
ve her gün öğleden sonra
bir saat ayakta duruyormuş
Bu süre içinde Boger
tabancasının hep şakağında tutuyormuş
Lili'nin
4 gün sürdü bu*

Sonra 50 tutukluyla birlikte

Kurşuna dizilmeye götürüldü

[...].” (s. 144)

Devlet işlerine dair birçok sırra hâkim olması Lili Tofler’in yaşamı üzerinde oldukça farklı etkilere sahiptir. Sürekli siyasi mekanizmalar tarafından baskılanmakta, göz hapsine alınmakta ve kontrol edilmekteydi. Her ne kadar baskı ve kontrol altında olsa da Lili Tofler her zaman optimist bir yaklaşımla bu zorlu günlerin son bulacağını sıklıkla dile getirmiştir. Bu durumu Tanık 5 şu cümleleri ile ifade eder:

“K.TANIK 5: Lili’yi ne zaman görsem

Nasılsın Lili

diye sorardım

İyiyim derdi

Ben her zaman iyiyim” (s. 145).

Eserin bu kantosu için oldukça ehemmiyetli olan bir diğer husus politik birimin IG-Farben ve Krupp firmaları ile finansal destek sağlama ilişkisi çerçevesinde oldukça bağlantılı olmasıdır. Çalışmanın önceki bölümlerinde finansal desteği sağlayan firmalar ile ilgili yürütülen dava süreci kapsamlı olarak incelenmiştir. Bu bağlamda *Soruşturma* eserinde de sıklıkla yer almış olan firmalar eserin bu kantosunda da gerçeklik ilişkisi içerisinde tematize edilmiştir.

“SAVCI: Sizin büro

hangi endüstriyle

işbirliği yapıyordu

TANIK 1: Biz

IG-Farben’in

Buna fabrikasına bağlıydık

Savaş üretimine

katkı da bulunuyorduk

SAVCI: O fabrikalar kurulurken

gerekli emeğin

tutuklular tarafından

karşılanaacağı düşünülmüştü

Bunu biliyor muydunuz

TANIK 1: Evet biliyordum

[...]” (s. 134).

Bu bilgiler ışığında IG-Farben örnekleme eserinde gerçekliğin kurmaca ile örtüştüğü noktalardan biridir. Firmalar ile ilgili var olan gerçekliklerin tamamı eserde kurmaca ile bağdaştırılmıştır. Peter Weiss’in eserde üzerine yoğunlaştığı, eserin çeşitli bölümlerinde birçok kez içselleştirdiği iki esas husus; firmalar ve tıbbi deneylerdir. Bu noktada firma yöneticileri ve hekimler dava sürecinde kapsamlı bir yargılama sürecine tabi tutulmuş ve bu durum eserde sıklıkla yer almıştır.

F. Onbaşı Stark

Eserde Onbaşı Stark (Sanık 12), tutukluların kayıt edildiği, numaralandırıldığı ve tanık listelerinin düzenlendiği kayıt bürosunda şef olarak görev yapmış bir Nazi yetkilisidir. Stark Nazi rejimini bir bağlamda temsil eden, vatan ve milliyetçilik kavramları ile içselleştirilmiş bir figürdür. Tıpkı eserin diğer sanık figürlerinde görüldüğü üzere, Stark Yahudi ırkına karşı kin ve nefret besleyen milliyetçi bir figürdür ve bu durumu eserde kendisi şu sözleri ile ifade eder:

“SANIK 12: Sayın Yargıç

Açıklamak istediğim bir şey var

İlkokuldan beri

Bize söylenen her üç cümleden biri

bütün bunlardan

*sorumlu olanların
köklerinin kurutulmasına dairdi
Milletimizin çıkarları için
hepsinin öldürülmesi gerektiği
durmadan tekrarlanıyordu bize
Liderlik kursunda da
susmayı öğrendik
soru sormadan kabullenmeyi öğrendik
Biri bir şey sorarsa
Her şey
kanunlara göre yapılıyor
denirdi
Bugün kanunlar biraz değişik
ama bunun
hiç önemi yok
denirdi
Öğreniminiz
ekmekten daha önemli
denirdi
Sayın Yargıç
düşünmememize engel olunmuştu bir kere
Bizim yerimize
başkaları düşünüyordu*

Sanıklar gülerler” (s. 170-171).

Onbaşı Stark’ın açıklamasından hareketle soykırım girişimlerinin temelini çok eskiye kadar uzandığı ve uzun bir süreçte faaliyete geçirilmiş bir eylem olduğunu açıkça görülmektedir. Yahudi ırkına yönelik kin ve nefret duygularının eğitim aracılığıyla, devletin menfaatleri için tehlike eden arz eden durumlar için gerekli müdahale girişimlerinin yasal olduğunun bireylere empoze edildiği görülmektedir.

Stark örneğinde sıklıkla tezatlıklara da rastlanılır. Bireyleri din, ırk ve ulus gibi etmenlere bağlı olarak öldürmenin yasal olduğunu beyan eden bir figürün hümanizmi benimsemesi oldukça şaşırtıcıdır. Stark, sorgulayan ve araştıran bir figür olmakla birlikte hümanizm üzerine sıklıkla üniversite mezunu tutuklular ile sohbet etmiş bir figür olarak okurun karşısına çıkar (Weiss, 1996, s. 149). Bu noktada bireylerin eylemleri gerçekleştirmelerine neden olan ilk koşulun onlara empoze edilen düşünceler ile ilgili olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum ise Peter Weiss’in eserinde sanık ve tanık ayırımına varmaksızın her figürün bakış açısı ile olayları analiz edebilme çabası ile örtüşür.

Onbaşı Stark’ın kayıt büro şefi olarak görev yapmış olması, kamplara getirilen tutuklulara ve onların ölümlerine dair pek çok eksikliğin giderilmesine katkı sağlamıştır. Stark, her Salı, Perşembe ve Cuma günleri akşam saatlerinde yeni tutukluların getirildiğini, çalışabilme yeterliliğinde olanlar ve olmayanların belirli gruplara ayrıldığını çalışabilecek olanların numaralandırıldığını ve çalışmayacak olanların ise gaz odalarında öldürüldüğünü ifade etmiştir. Gelen tutukluların kayıtlarının nasıl yapıldığını Stark şu sözleri ile açıklar:

“SANIK 12: Sicilleri doldurulup

dosyalanıyordu

Sonra da bir liste hazırlanıyordu

Liste de tutuklunun

siyasi mi

yoksa

başka ırktan mı olduğunu

belirtiyordu

Bu liste

çeşitli şubelere gönderiliyordu

YARGIÇ: Hangi şubelere

SANIK 12: Emniyet Subaylığına

Komutanlığa

Politik birim'e

Başhekimliğe

Her gün

11-12 kopya hazırlanıp dağıtılıyordu" (s. 155-156).

Bu noktada kaydetme işleminin birkaç aşamadan oluştuğu, her şubenin birbiriyle bağlantılı olduğu ve yapılan her işte her birimin eşit ölçüde yetkili olduğu anlaşılmaktadır. Kaydetme işlemi yalnızca çalışabilecek olan tutuklular için geçerli bir eylemdir. Çalışamayacak olan gaz odalarına sevk edilmiş ve orada öldürülmüştür. Mahkûmların gaz odalarında nasıl öldürüldükleri sanık Stark'ın ifadelerinde yer alır.

"SANIK 12: Bidonları çıkarıp

gaz maskelerini takmışlardı

binanın damına çıkmışlardı

dam düzdü

Genellikle 4 kişi yapardı bu işi

[...]

YARGIÇ: Gaz nereden verilirdi

SANIK 12: Damdaki deliklerden" (s. 168-169).

Eserin bu kantosunda ele alınan bağlam, sanık onbaşı Stark'ın ana figür olarak yer aldığı, genel bir yaklaşım ile üzerinde durulan temel hususun sanıkların gerçekleştirdiği acımasız eylemler ve onları bu eylemleri gerçekleştirmeye iten arka plandır.

G. Kara Duvar

Kara duvar ya da diğer bir adıyla ölüm duvarı, 10. ve 11. Blok arasında yer alan mahkûmların kamp yönetimi tarafından kurşuna dizildiği bir duvardır. Duvarın yüksekliği üç buçuk metre ve uzunluğu ise kırk metredir. Tutuklular elleri bağlı bir şekilde duvar önüne getirilmiş, yüzleri duvara dönük ve aralarında bir buçuk metre olacak şekilde sıralanmış ve ardından on santimetre uzaklıktan ateş edilerek kurşuna dizilmişlerdir (Weiss, 1996, s. 176-178). Bu noktada bireyleri kasıtlı olarak öldüren sanık isimleri şöyledir:

- a) Boger (Sanık 2)
- b) Broad (Sanık 16)
- c) Schlage (Sanık 14)
- d) Kaduk (Sanık 7)

Belirtilen sanıklar tarafından ölüm listeleri oluşturulmuş ve bu listelerde yer alan isimler belirli gruplar halinde duvarın önüne getirilerek infaz edilmiştir. Eserde kayıtlar ve ölüm raporlarında belirtildiği üzere kara duvarda her Çarşamba ve Cuma günü infazlar gerçekleştirilmiş ve yine ilgili kaynaklar doğrultusunda kara duvar önünde infaz edilen mahkûm sayısı 20.000 olduğunu vurgulanmıştır (Weiss, 1996, s. 187).

Yargıç tarafından konu ile ilgili ilişkili olan sanıklara olaylarda herhangi bir şekilde yer alıp almadıkları sıklıkla sorulmuş ve sanıkların hepsi herhangi bir bağlamda öldürme suçunda yer almadıklarını, tutukluları öldürmekle yetkili olmadıklarını ve konu ile ilgili bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir.

“YARGIÇ: Sanık Board

Kara duvar önündeki

bu olaylara katıldınız mı

SANIK 16: Böyle bir şey yapmak zorunda bırakılmadım

YARGIÇ: Sanık Schlage

Onbirinci Blok'un sorumlusu olarak

Kara Duvar önündeki

bu olaylara katıldınız mı

SANIK 14: Katılmaya yetkim yoktu

YARGIÇ: Sanık Kaduk

Kara Duvar önündeki

bu olaylara katıldınız mı

SANIK 7: Onbirinci Blok'a

adımımı bile atmadım

Benim için söylenenlerin

hepsi yalandır" (s. 180).

Kara duvar önünde ölümler gerçekleştirilmeden önce mahkûmlar helalarda bekletilmiş, soyulmuş, göğüsleri üzerine tutuklu numaralı yazılmış ve ardından kara duvarın önüne gönderilmiştir. Kara duvar önünde yer alan her tutuklunun numarası ilgili listelerde çizilmiştir. Öldürülecek kişi sayısının az olduğu durumlarda ise tutuklular helalarda infaz edilmiş ve ardından fırınlarda yakılmıştır.

H. Fenol

Fenol, insan vücudunda öldürücü etkiye sahip, kısa süre içerisinde etkisini gösteren kimyasal bir bileşendir. Eserin sekizinci kantosunun teması ise tıbbi deneylerdir. Kamplarda sıklıkla sıtma, tifo ve tifüs gibi bulaşıcı hastalıklar çoğalmaktaydı. Bu nedenle bu hastalığa yakalanan kişileri öldürmek ve bulaşma oranını en aza indirmek amacıyla hastaların kalplerine fenol adında kimyasal bir madde enjekte edilmiştir. Bu kantoda hastalara fenol enjekte etmek, kasten öldürmek ve tıbbi deneylerde yer almaktan yargılanan sanık isimleri şöyledir:

a) Hastabakıcı Klehr (Sanık 9)

- b) Dr. Capesius (Sanık 3)
- c) Dr. Scherpe (Sanık 10)
- d) Dr. Hantl (Sanık 11)

Eserde, hastalara fenol enjekte edilmeden önce, benzin ve hidrojen gibi kimyasal maddeler tercih edilmekteydi fakat etki sürelerinin fenole nazaran daha uzun olması nedeniyle kullanımına devam edilmemiştir. Fenol başlangıçta damar yoluna enjekte edilmekteydi fakat tıpkı diğer maddelerde olduğu gibi etki süresinin mümkün olduğunca hızlandırmak amacıyla direk kalbe enjekte edilmiş ve böylelikle hasta şırınga boşalmadan ölmüştür. Fenol nedeniyle 30.000 kişi hayatını kaybetmiştir. Tanık 6 tarafından fenol enjekte edilme süreci şu şekilde ifade edilmiştir:

“YARGIÇ: Tutukluya ne yapılıyordu

bu arada

TANIK 6: Sirtında gömleği varsa

çıkartılıyordu

Sonra

belden yukarısı çıplak bir durumda

tabureye oturtuluyordu

Sol kolunu kaldırıp

elini ağzına bastırıyorlardı

Böylece

hem kalbine enjeksiyon yapmak

hem de bağırması önleniyordu

[...]” (s. 228).

Tıpkı eserin diğer kantolarında olduğu gibi bu kantoda da sanıklar yapılan işlemleri kampta güvenliği ve gerekli sağlık koşullarını sağlamak amacıyla yaptıklarını beyan etmişlerdir.

“YARGIÇ: Bu enjeksiyonlara katılmayı

hiç reddetmediniz mi

SANIK 9: Ben de kurşuna dizilirdim

YARGIÇ: Düşüncelerinizi

doktora hiç açmadınız mı

SANIK 9: Birçok kez açtım

ama sadece

görevimi yapmam söylendi

YARGIÇ: Başka göreve atanmayı

isteyemez miydiniz

SANIK 9: Sayın Yargıç

Hepimiz bir kapanın içindeydik

Biz de tutuklular gibi

birer rakamdan başka

bir şey değildik

[...]” (s. 211-212).

Eserin her kantosunda mutlaka avukatlar tarafından yapılan savunmalara yer verilmiştir. Avukatlar yalnızca sanıkları savunmak amacıyla eserde yer almamış ayrıca bir mahkeme sürecinin tematize edildiği, gerçeklik odaklı bir eser olması ve gerçekliği mümkün olduğunca okur ile içselleştirmek isteyen yazar için avukat figürleri de eserde oldukça ehemmiyetlidir.

“AVUKAT: Ceza kanununa göre

ast

Üstünün verdiği emri uygulamaktan

sadece bir tek durumda
sorumlu tutulabilir
Üstünün verdiği emrin
suç olduğunu biliyorsa
Müvekkillerimiz
inançla
kayıtsız şartsız bir itaatle
görev duygusuyla
hareket ettiler
etikleri bağlılık yemininin
dışına çıkmadılar
idari kadronun
mahkemelerin
ordunun
yaptığını yaptılar
o zamanki
ulusal hükümetin
amaçlarını
gerçekleştirmeye çalıştılar” (s. 216-217)

Bu bilgiler ışığında tıbbi deneylerden biri olan fenol ile ilgili bilgi aktarımına eserin sekizinci bölümünde yer verilmiştir. Fenol maddesinin okura kapsamlı olarak betimlendiği, sanıkların ifadelerinde her kantoda olduğu gibi soğukkanlı savunmaları ve avukatların sanıkları savunmak amacıyla sunduğu belgeler bu kantoda da içselleştirilmiştir.

İ. Kömürlük

On birinci Blok'un en alt katında bulunan mahzen veya kömürlük olarak da adlandırılan 40 hücre mevcuttu. Emirlere ve kurallara uymayan tutuklular burada  l me terk edilmiş, a ve susuz bırakılmıştır. Mahkûmlar yaŐamlarını yitirene dek burada kilitli kalmıştır. Hücreler bir metrekare geniŐliĐinde ve bir seksen metre y ksekliğindeydi. Hücrelerde herhangi bir pencere mevcut değildi, yalnızca yaklaşık üç santimetrekare geniŐliĐinde bir hava deliği mevcuttu. Bu noktada toplama kaplarında mutlaka bulunan hücrelere ve mahkûmları burada kalmaya iten koşullar yazar Peter Weiss tarafından gerçeklik ve kurgu ilişkisi çerçevesinde işlenmiştir.

Hücrelerde  l mler genellikle açlık ve susuzluk gibi temel ihtiyaçların giderilmemesi nedeniyle gerçekleŐmekteydi. Bu durumu Tanık 8 Şu Şekilde  zetler:

“TANIK 8: ArkadaŐım Kurt Pachala

Benim karŐımdaki hücrede öldü

15'inci gün

ayakkabılarını kemirmeye başladı

14 Ocak 1943'te öldü

Doğum g n m olduğu için

hatırlıyorum

Açlığa mahkum edilenler

Hücrelerinde

istedikleri kadar bağırıp

ağızlarına geleni s yleyebilirlerdi

Kapıları hiç açılmazdı

İlk 5 gece boyunca

bağırırıldadı

Sonra açlık sona erer
Susuzluk başlardı
İnler
yalvarırdı
Kendi sidiğini içip
duvarları yalardı
Susuzluk dönemi
13 gün sürerdi
Sonra hiçbir şey duyulmazdı
hücrelerinden
2 haftadan önce ölmezdi
Cesedi
demir çubuklarla
kazınırdı yerden” (s. 242-243).

Eserin bu kantosunda yazar tarafından belirlenen birkaç tanık aracılığıyla bir bilgi aktarımı söz konusudur. Bu noktada sanık sayısı oldukça azdır. Hücrelerde tutukluların cezalandırılmasına karar veren *Schlage (Sanık 14)* baş sanık olarak yargılanmıştır. Sanık Schlage dilediği tutukluyu hücreye kapatma özgürlüğüne sahipti. Bu noktada figür Schlage aracılığıyla yazar Peter Weiss’in vurguladığı asıl husus; sanıkların toplama kamplarında sınırsız yetkiye sahip olduğudur.

“YARGIÇ: Sanık Schlage

Tutukluları

hücrede aç mı bıraktınız

SANIK 14: Sayın Yargıç

Bir noktaya

dikkatinizi çekmek isterim

Ben On birinci Blok'ta

bir gardiyandım sadece

Üstlerimden aldığım emirleri

yerine getirdim

Kömürlükte olanlardan

ben sorumlu değildim

başımızdaki subay sorumluydu" (s. 244).

Bu noktada sanıkların ısrarla eylemleri sorumluluk bilinci nedeniyle gerçekleştirdiklerini beyan etmeleri her bölümde mutlaka yer alan bir noktadır. Tanıkların başat figür olduğu kömürlük kantosunda tanıklar ve sanıklar arasında sürekli devamlılığını koruyan tartışmalar burada yerini tanıkların bilgi aktarımı niteliğindeki aktarımlarına bırakmaktadır.

J. Siklon B

Eserin başlangıcından itibaren kronolojik olarak devam eden olay örgüsü eserin son iki kantosunda sonuçlanmaktadır. Eserin son iki bölümünde toplama kamplarında uygulanan öldürme yöntemlerine yer verilmiştir. Siklon B tutukluların zehirlenerek ölmesine sebebiyet veren ufak taneli ve hava ile temas ettiği anda siyanür etkisi gösteren kimyasal bir maddedir (Weiss, 1996, s. 259-260). Siklon B maddesini uygulama denemeleri ilk olarak 3 Eylül 1941 tarihinde gerçekleştirilmiştir (Weiss, 1996, s. 250). Eserin birçok bölümünde kısmen yer alan gaz odalarında meydana gelen ölümler yazar tarafından eserin son kısmında detaylı olarak sanık ve tanık ilişkisi çerçevesinde okura aktarılmıştır.

Kamplarda günlük yüzlerce ölüm gerçekleştirilmekteydi. Eylül 1941 tarihinden önce mahkûmlar helalarda infaz edilmiştir. İnfaz esnasında meydana gelen kan lekeleri ile baş etmek ve infaz eylemlerinin açıkça duyulmasından tedirginlik duyan Nazi rejimi kimyasal bir madde aracılığıyla öldürme fikrine varmıştır. Gaz odalarında meydana gelen ölümler ilgili yargılanan isimler şunlardır:

- a) Mulka (Sanık 1)
- b) Dr. Capesius (Sanık 3)
- c) Dezenfaktör Breitwieser (Sanık 17)

Gaz odalarında meydana gelen zehirlenmelerin baş sanığı dezenfaktör *Breitweiser* idi. Bu kantoda gaz odalarına ve zehirlenme eylemlerine yönelik pek çok bilgi sanık 17 tarafından aktarılmaktaydı.

“YARGIÇ: Dezenfaktör olarak

Göreviniz neydi

SANIK 17: Sadece

talimat vermektir

YARGIÇ: Bu konuda

eğitim görmüş müydünüz

SANIK 17: 1941 yazında

10-15 kişiyle birlikte

haşaratla savaş için

görevlendirildik

Degesch Şirketi'nden

gazı getiren iki kişi

bize nasıl kullanılacağını öğrettiler

Gaz maskelerini

Nasıl kullanacağımızı da gösterdiler” (s. 257-258)

Kutular içinde muhafaza edilen Siklon B gazının kullanımı günlük 14 ila 20 kutu arasında değişmekteydi. 1944 yılından itibaren ise bu maddenin kullanımı giderek artmış ve günlük talep oranında ciddi yükselmeler gözlemlenmiştir (Weiss, 1996, s.

265). 1944 yılında Siklon B maddesine yönelik artan talep, Almanya'nın savaşı kaybetmek üzere olduğunu sezinlemesi ve ölümleri artırma arzusu ile ilintilidir.

Siklon B kantosunda üzerinde durulan bir diğer konu ise kimyasal maddelerin nasıl temin edildiği ve nerede muhafaza edildiğidir. Her bir kutunun içerisinde 30 kutu madde bulunmaktaydı ve her bir kutu 40 mark değerindeydi. Bu noktada devlet ekonomisi üzerinde ciddi bir kayba yol açmıştır kimyasal maddelerin temin edilmesi. Ayrıca gazların muhafaza edilmesinde Dr. Capesius sorumluydu.

“YARGIÇ: Sayın tanık

Gaz nerede saklanıyordu

TANIK 6: Eczahanenin başında bulunan

sorumlu olarak

bodrumda

Siklon B bulunduğunu

biliyor muydunuz

SANIK 3: Tanık

herhalde karıştırıyor

Bodrumdaki o sandıklarda

Ovaltine vardı

İsviçre Kızıl Haçı göndermişti.

TANIK 6: Ovaltine sandıklarını biliyorum

Siklon B sandıklarını da gördüm

Ayrıca

Dr. Capesius'un

altın dişleri

ve mücevherleri sakladığı

sandıkları da gördüm” (s. 261-262).

Bu noktada Siklon B gazının temin edilmesinde ve muhafaza edilmesinde baş sanık olarak kabul gören Dr. Capesius’un mal varlıklarının ortaya çıkması bir bağlamda toplama kamplarında rüşvet ve yolsuzluk gibi durumlarında var olduğunu işaret etmektedir. Sayısız tutuklunun yaşamını yitirmesine sebebiyet veren siklon B maddesi eserin bu kantosunda, kullanım amacı, temin edilmesi, muhafaza edilmesi ve bu maddeleri uygulayan sanıklar etraflıca işlenmiştir.

K. Fırınlr

Fırınlr kantosu eserin son bölümüdür. Rampa kantosu ile başlayan ardından kamp hayatının detaylı olarak tematize edildiği birçok bölümün ardından *fırınlr* bölümü eserin bir bağlamda sonuç kısmını temsil etmektedir. Gaz odalarında, kara duvarın önünde ve hücrelerde öldürülen sayısız mahkûmun cesetlerinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Başlangıçta Auschwitz toplama kampının arka kısmında bulunan nehirlere atılan tutukluların cesetleri, ilerleyen zamanlarda artan ceset sayısı nedeniyle, tamamen ortadan kaldırma amacından ötürü fırınlr inşa edilmiştir. Auschwitz toplama kampında beş fırın odası bulunmaktaydı. II ve III numaralı odalarda ise beş tane fırın mevcuttu. Tutukluların cansız bedenlerinin yakılmasından önce tutuklular gaz odalarına sevk edilmiştir. Tanık 2 bu duruma şu cümleleri ile değinir:

“YARGIÇ: Gaz nasıl veriliyordu

TANIK 2: Tutuklular

odaya alınınca

ilk yardım görevlileri

deliklerin yanına gidip

gaz maskelerini takıyor

ve kutuları boşaltıyorlardı

YARGIÇ: Delikler neredeydi

TANIK 2: Yeraltındaki

gaz odasının damında

dört tane delik vardı

YARGIÇ: Kaç kutu boşaltılıyordu

TANIK 2: Her delikten 3-4 kutu

YARGIÇ: Ne kadar sürüyordu boşaltmak

TANIK 2: Bir dakika kadar

[...]” (s. 274-275).

Tanıkların ifadelerine göre, ortalama on dakika gibi kısa bir süre içerisinde gaz odalarında öldürülen mahkûmların bedenleri kireç gibi kaskatı kesilmiş, morarmış ve mahkûmların birbirlerine kenetlenmiş halde gaz odalarında çıkarıldıklarını ifade etmişlerdir.

“ TANIK 7: [...]

Başlangıçta

gaz aşağılara yayılıyordu

onun için

erkekler

herkesi ezip

üste tırmanıyorlardı

Herkes birbirine kenetlenmişti

Düğüm olmuşlardı sanki

Derileri tırmık içindeydi

Çoğunun ağzı burnu kanamıştı

Yüzleri şişmişti

mosmor olmuştu

Cesetleri

kandan

sidikten

ve kusmaktan

vıcık vıcık

Görevliler hortumlarla gelip

ölüleri yıkarlar

sonra hepsini asansöre koyup

fırınlara götürürlerdi” (s. 285-286).

Cesetlerin fırınlara nakledilmesi ise asansörler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bir asansörün alabildiği kadar cansız bedenler üst üste yığılmış ve ardından fırınlara gönderilmiştir. Asansörlere yüklenen cesetler yukarıya ulaştırılmış, oradan ölü taşıyıcılar tarafından arabalara yüklenmiştir. Akarsu ile kanlar temizleniyor ve görevliler tarafından cesetlerde herhangi bir ziynet eşyasının olup olmadığı kontrol edilmiş, altın dişler var ise sökülmüştür. Gerekli kontrollerin ardından cesetler fırınlarda beş saat boyunca yakılmıştır. Kemikleri ve külleri ise daha önce bahsedilen ırmağa atılmıştır.

“TANIK 7: [...]

Eğer ölü sayısı çoksa

cesetleri

dışarıda kazdıkları

çukurlarda yakıyorlardı

Çukurlar

30 metre uzunluğunda

6 metre derinliğindeydi

Bir uğta

içi yağ dolu havuzlar vardı

Yağları tenekelerle alıp

daha iyi yansın diye

cesetlerin üstüne

döküyorlardı

1944 yazında

o kadar çok insan öldürölüyordu ki

yakılan cesetlerin sayısı

günde

20.000'i buluyordu

[...]” (s. 289).

Eserde yer alan kantolarda Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesinin izlerine sürmek mümkündür. Tüm kantolar yazar tarafından mahkemenin esas ilkesi olan insanlığa karşı suçların okurun kolaylıkla entegre edilebileceği hususlar dikkate alınarak tematize edilmiştir. Kantoların odak noktasında Holokost kavramı yer almaktadır. Holokost kavramının her kantoda farklı bağlamlarda tematize edilmesinin dışında, her konu duruşuma sürecinde okur aktarılmaktadır. Özellikle yazarın diyaloglar aracılığıyla gerçekleştirdiği konuşmaların rolü büyüktür. Diyaloglarda okur duruşma atmosferine tanıklık etmekte, tanıkların ve sanıkların ifadeleri ile belleğinde meydana gelen imgeleri somutlaştırabilmektedir. Bu noktada eserde yalnızca en bilindik haliyle bir mahkeme süreci işlenmemektedir. Eserde Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi gibi savaş sonrası dönemde, oldukça karmaşık ve kısa sürede temellendirilmiş bir mahkeme işlenmektedir. Kullanılan ilgili belgeler ve yardımcı kaynaklar ise bu durumu destekler niteliktedir. Bu bağlamda *Soruşturma* eseri belgeler ve diyaloglar aracılığıyla okurun Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi duruşma süreçlerine entegre edildiği ve yargılama platformuna kısmen kurgu aracılığıyla tanıklık ettiği bir eserdir.

Bu bilgiler ışığında *Soruşturma* eserinde, belgelere dayanarak okuru toplama kamplarına yönelik bilgilendirmek, eksik noktaları gerçek ve kurgu ilişkisi çerçevesinde tamamlamak ve kronolojik bir olay örgüsü aracılığıyla okura aktarmak amaçlanmıştır. Rampa adlı kanto ile başlayan ve Fırınlara adlı kanto ile sonuçlandırılmış eserin olay örgüsü ile okura gerekli noktalarda bir bilgi aktarımı sağlanmış, okurun o döneme dair belleğinde var olan bilgileri belgeler aracılığıyla yeniden anımsanması sağlanmıştır. Peter Weiss'ın eseri kaleme almasının en temel nedeni bireyleri kolektif bellek ile içselleştirmek ve sürekliliği korumaktır. Bu noktada *Soruşturma* eseri aktif olarak rol oynamaktadır.

3.1.2. Eserin Oluşum Süreci

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, savaş sonrası dönem olarak adlandırılan toplumsal ve ekonomik problemlerin şiddetle baş gösterdiği bir dönemde kaleme alınan *Soruşturma* eseri Nazizm ve emperyalizm odaklı bir eser olmakla birlikte ayrıca somut tarihi olayların analiz edildiği belgesel bir eserdir. Savaş dönemi ve savaş sonrası dönem yalnızca yazın dünyasında sıklıkla işlenen bir tema değil, ayrıca tiyatro gibi toplumsal problemlerin başat öge olduğu sanat alanlarında kurmaca ile sahnelerde yer almıştır. Bu noktada Peter Weiss'ın *Soruşturma* eserinin şekillenmesi savaş sonrası dönemde görülen, Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'nin 60'lı yıllardaki temsilcisi olan Frankfurt-Auschwitz davalarına ve yazarın Auschwitz kampına yaptığı geziye dayanmaktadır.

Peter Weiss sosyal hayatta sürekliliğini koruyan savaş döneminin etkilerini çok daha iyi anlamlandırabilmek ve yaşanmış olayları gerçekçi bir bakış açısı ile ele alabilmek amacıyla 13 Aralık 1964 tarihinde Auschwitz kampına bir gezi düzenler. Peter Weiss Auschwitz kampına yaptığı gezi neticesinde Auschwitz'i köken olarak ait olduğu, milli değerlerine dair her türlü gerçekliğe erişebildiği bir mekân olarak tanımlar. Auschwitz'in gerçek yaşamı temsil ettiğini ve yaşam olarak adlandırdığımız düzenin ise sadece bir yanılsama olduğunu ifade eder (Heidelberger, 2021). Peter Weiss'ın eserinde asıl ele aldığı husus "sürekliliktir". *Soruşturma* eserinde kurbanların neler yaşadığını anlatmaktan öte, okura geçmişin sürekliliğini nasıl koruması gerektiği hususunda aktarımlarda bulunur ve bu aktarımları şimdiki zaman bağlamında ele alır. Bu noktada Peter Weiss için esas kavram şimdiki zamandır.

Peter Weiss'ın Auschwitz kampına yaptığı gezi *Soruşturma* eserinin kaleme alınması adına atılan ilk adımdır. Yazar, o dönem devam etmekte olan Frankfurt-Auschwitz mahkemelerine katılma fikrine varır ve bu duruma *Meine Ortschaft* eserinde şöyle değinir: “*Ich bin hierher gekommen aus freiem Willen. Ich bin aus keinem Zug geladen worden. Ich bin nicht mit Knüppeln in dieses Gelände getrieben worden*”²⁶ (Heidelberger, 2021).

Frankfurt-Auschwitz davalarına mümkün olduğunca katılmaya çalışmış, görülen davalar ve belgeler ile ilgili çokça not tutmuştur. Davalara katılımı neticesinde süreç ile ilgili pek çok kaynak temin edebilmiş ve bu noktada bu belgeleri kurgu aracılığıyla esere dönüştürmek istemiştir. Tiyatronun 1960'lı yıllarda Almanya'da ilgi görmesi ve toplumsal problemler ile içselleşmiş bir sanat alanı olması Peter Weiss tarafından ilgi ile karşılanmıştır. Bu bağlamda arzu ettiği ölçülerde estetik kaygısını öteleyebilecek ve gerçekçi bir yaklaşım ile ilgili konuyu tematize edebilme olanağına sahip olacaktı. Geniş bir dokümantasyona sahip olan Peter Weiss bu kaynakları kullanabileceği bir tür seçimi yapmalıydı. Bu noktada yapılan araştırma ve inceleme çalışmaları neticesinde belgesel tiyatronun öncüsü olan Erwin Piscator'un çalışmalarına ulaşır.

Peter Weiss, Erwin Piscator'un *Politik Tiyatro* eseri üzerine yoğunlaşır ve politik tiyatro kavramını farklı bakış açıları ile açımlayan çalışmalara odaklanır. Çalışmalar neticesinde dokümanlarını değerlendirebileceği ve gerçekliğin kurmaca ile örtüşebileceği uygun türün belgesel tiyatro olduğuna karar kılar. Ayrıca Dante'nin *İlahi Komedya* adlı eserinin planladığı eser için güçlü bir örnek olması, Peter Weiss'ın eserini biçimlendirmesi hususunda önemli bir kaynak olur.

Dante'nin *İlahi Komedya* örneğinde toplumsal düzeni oluşturan karmaşık ilişkiler ruhani ve dünyevi olarak drama ile içselleştirilir. Peter Weiss'ın *Soruşturma* eserinde ise toplumsal düzeni dünyevi olarak ele almak ve eleştirmek amaçlanır. Dante'nin *İlahi Komedyası* Cehennem, Araf ve Cennet olmak üzere üç bölümden ve her bölüm ise 33 kantodan oluşmaktadır (Bkz. Bay, 2007, s. 15). Bu nokta da *Soruşturma* eseri *İlahi Komedya* ile örtüşmektedir. Peter Weiss eseri ile ilgili şu açıklamada bulunur: “*Ich bin jetzt dabei, mein Auschwitz-Stück ins Reine zu schreiben, es ist doch ein selbständiges*

²⁶Buraya kendi irademle geldim. Buraya bir trene yüklenerek gelmedim. Sopalarla sürülerek de gelmedim buraya.

Drama geworden, und es lässt sich mit der ursprünglichen Dante-Idee vereinen [...]“²⁷
(Bay, 2007, s. 15).

Peter Weiss eserini tamamlama sürecinde öncelikle *eserine “Die Vernehmung zur Sache in 33 Gesängen”²⁸* adına karar kılar fakat bu adı 1965 yılında eseri yayımlatmadan hemen önce değiştirir. Bunun nedeni, gerek duruşma adının eserin tiyatral özelliğine gölge düşürmesi gerekse de oratoryum başlığının eseri çok daha iyi yansıtacağı fikrine dayanmaktadır (Bkz. Bay, 2007, s. 16).

Bu noktada, *Soruşturma* eserinin oluşum sürecine dair aktarılan bilgilerden hareketle, eserin birçok temele dayandığı ve birden fazla etmenin var olduğu açıkça gözlemlenmektedir. Çok boyutlu bir eser olması nedeniyle eserin oluşum süreci ortalama bir buçuk yıl kadar sürmüş ve Peter Weiss’ın birden fazla alanı (tiyatro, müzik ve edebiyat) eserde bir araya getirdiği saptanmıştır.

3.1.3. Üslup ve Biçim Özellikleri

Gerçek ve kurmaca kavramlarının özenle işlendiği *Soruşturma* eserinde okur, gerçeklik kavramının eserin merkezinde yer aldığı, anlatının ise oldukça basit düzeyde, herhangi estetik ve edebi kaygı gözetmeden, yalnızca gerçeklere endeksli bir anlatım tarzı ile karşılaşmaktadır. Bu noktada gerçekçi ve kurmaca anlatımın farklılıklarına ve ortaklıklarına değinmek gerekir.

Tarihi olaylardan, tarihi şahsiyetlerden bahsetmek, eserde buna benzer yaşanmış, kanıtlanabilir ve somut örneklemeler aracılığıyla gerçekleştirilen her türlü aktarım “gerçekçi eser” veya “gerçekçi anlatı” olarak tanımlanır. Gerçekçi bir eserde anlatı ve okur arasında gerçek bir iletişim kurulur ve var olan her olguda mutlaka bir iddia söz konusudur. Bu noktada okur anlatılarda gerçeklik kavramının etkilerini sezinlediği aşamada eser gerçekçi bir yapıya dönüşür. Gerçekçi bir eserde iddia edilen her olgu mutlaka kanıtlanılmalıdır (Bkz. Martinez ve Scheffel, 2020, s. 14-20).

Kurmaca metinler ise gerçekçi metinlerden çok da bağımsız değildir. Gerçekçi anlatılarda olaylar yazar aracılığıyla okura aktarılırken, kurmaca metinlerde aktarım

²⁷ Auschwitz üzerine olan çalışmamı en saf haliyle yazma sürecindeyim, bağımsız bir drama olma yolunda ve orijinal Dante fikri ile oldukça ilintilidir.

²⁸Duruşma, 33 kantoluk bir drama

işinden sorumlu bir anlatıcı vardır. Bu noktada iletişim modelinde bir farklılığa gidilir. Kurmaca metinlerde gerçek dışı (irreal) bir iletişim durumu söz konusudur. Olaylar, figürler, zaman ve mekan gibi temel öğeler gerçek dışıdır ve aktarım ise bir anlatıcı aracılığıyla gerçekleştirildiğinden, olay örgüsü gerçekçi anlatılara nazaran çok daha komplike olabilmektedir. Kurmaca anlatılarda birbiriyle bağlantılı bir olay örgüsü söz konusu olduğundan “çerçeve anlatı”²⁹ ve “iç anlatı”³⁰ durumları ile sıklıkla karşılaşılmaktadır (Bkz. Martinez ve Scheffel, 2020, s. 24). Gerçekçi ve kurmaca kavramlarını birbirinden ayıran en temel unsur iddiadır. Gerçekçi bir eserde yazar iddia etme amacındayken, kurmaca bir eserde yazarın temel amacı orijinal bir içerik üretmektir. Edebi bir eseri genel bir bakış açısı ile analiz edebilmek için gerekli temel unsurlar: Motif, olay, hikaye, olay şeması ve anlatı’dır (Bkz. Martinez ve Scheffel, 2020, s. 33-34).

Motif, bir metnin en temel ve en basit birimi olarak tanımlanmaktadır (Martinez ve Scheffel, 2020, s. 33). Bir motif canlı ve cansız her unsurdan oluşabilmekte ve bir unsurun motif olabilmesi için herhangi bir kıstas gözetilmemektedir. Asıl olan eserde sıklıkla yer almış olması ve sembolik bir güce sahip olmasıdır. Bir eserde sıklıkla tekrar eden her unsur ise *Leitmotiv* olarak tanımlanır. Bu noktada *Soruşturma* eserinde motif olan temel unsur *suç* kavramıdır. Suç kavramı eserde gerek tanıklar gerekse de sanıklar bağlamında sıklıkla içselleştirilmiştir. Eserin *Leitmotiv*’i ise *sorumluluk* kavramıdır.

Olay, bir anlatıda kronolojik olarak ilerleyen, birbirini takip eden vakaların bir uyum içerisinde olduğu dizgiler bütünüdür. Bir olay bir anlatının en önemli unsurlarındandır. Olay aracılığıyla okura eserin asıl odaklandığı ve tematize ettiği esas konu bölümler veya parçalar aracılığıyla aktarılır. Bu bağlamda olaylar ya da olay örgüleri iç anlatı kavramı ile içselleşmektedir. *Soruşturma* eserinde yer alan 11 kanto eserin olaylarını içermektedir. Her bölümde farklı bir olay ele alınmış ve böylelikle okurun konuyu

²⁹Çerçeve anlatı (Rahmenerzählung), farklı bir eser ile ortak bir temayı yeniden farklı bir bakış açısı ile ele alındığını ortaya koyan, eserlerin birbirinden bağımsız olmadığını ve özellikle gerçekçi eserlerin her daim bütünlük olduğunu ifade eden bir anlatım türüdür. Özellikle Mihail Bahtin’in bağımsız bir metin yoktur anlayışından hareket eder ve metinlerarası bir yaklaşım içermektedir.

³⁰İç anlatı (Binnenerzählung), eser içerisinde birbirini takip eden bağımsız olaylar zinciridir. Eser içerisinde birbirinden bağımsız olaylar yer alır, fakat söz konusu bu olaylar birbirinden tamamen kopuk sayılmaz, mutlaka aynı amaç doğrultusunda, belirlenen eserin temasını ortaya koyma amacından hareket eder. Bu noktada çerçeve anlatı farklı eserler ile bağlantılıyken, iç anlatı ise eserde yer alan farklı anlatıların birbiriyle ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Çerçeve anlatı ve iç anlatı için *Decameron* ve *Binbir Gece Masalları* önemli eserlerdir.

birçok açıdan gözlemleyebilmesi sağlanmıştır. Her kantoda farklı bir olay figürlerin desteğiyle tematize edilmiştir. Her ne kadar olaylar içerik olarak farklı bağlamlarda olsalar da mutlaka bir bütünlük arz etmektedir.

Hikaye, vakalar zincirlerinin anlamlı olarak bir araya geldiği, kronolojik bir bütünlüğün sağlandığı münferit bağlamlardır (Bkz. Martinez ve Scheffel, 2020, s. 33). *Soruşturma* eserinde bütünlüğü sağlayan temel konu soykırımdır. Soykırım temasını farklı bağlamlarda ele alan yazar için olaylar arasında mutlaka bir bütünlüğün sağlanması oldukça önemlidir. Eserde birbirinden bağımsız olayların bir bütünlük sağladığı, kantolar arasında önemli uyumların var olduğu açıkça görülmektedir. Özelden genele doğru ilerleyen bir anlatım bütünlüğü vardır.

Olaylar şeması unsurunun odak noktasında anlatıda var olan giriş, gelişme ve sonuç kısımları yer alır. *Soruşturma* eseri ise, bu doğrultuda şekillendirilmiş, kronolojik bir anlatımın var olduğu bir eserdir. Eserin giriş kısmı *Rampa* bölümü ile başlamakta ve ardından *Kamp* adlı bölümle birlikte kamp hayatı okura aktarılmaktadır. Gelişme kısmı için eserde tek ve somut bir olay gösterilemez. Bu durum; eserin tek bir çizgide ilerlemesi ve kantolar ile konu seçimlerinde bir çeşitliliğe gidilmesiyle ilgilidir. Gelişme kısmının aksine sonuç kısmında eserin açıkça bir sonuca bağlandığı gözlemlenmektedir. *Rampa* bölümünde trenlerle kamp alanlarına getirilen tutukluların *Fırınlar* kısmında öldürülmesi ile eser bir sonuca bağlanmaktadır.

Anlatı kavramı, olayların metin içerisinde tasvir edildiği aşamada belirli bir düzeyde ve tempoda anlatıcı aracılığıyla okura aktarılmasıdır. Bu noktada *Soruşturma* eserinde okuru ciddi bir tempoya sürükleyen, inişler ve çıkışlar ile okurda şaşkınlığa sebebiyet veren pek fazla olaya rastlanmamaktadır. *Soruşturma* eseri her ne kadar kurmaca ile ilişkilendirilmiş bir yapıt olsa da esasen gerçekçidir. Bu bağlamda ise eser, okuru iç dünyasında yanılsamalara uğratacak çok fazla özgün içeriğe sahip değildir. Dönüm noktası veya Yükseliş noktası gibi olaylar arasında sıradanlıktan uzak, okuru bir tempoya sürükleyen olaylara rastlamak mümkün değildir. Eser; sıradan, gerçekçi ve belgeler aracılığıyla olayları kanıtlama amacı güden bir yapıttır.

Yukarıda aktarılan bilgiler edebi bir eseri genel bir çerçevede inceleme hususunda önemli olan, eser hakkında çok fazla detaya yer vermeyen temel hususlardır. Ancak

edebi bir eser dilsel açıdan birçok zenginliğe sahiptir. Matias Martinez ve Michael Scheffel'in 1999 yılında München'de yayımlanan *Einführung in die Erzähltheorie*³¹ adlı eserlerinde dilsel içerikler zenginleştirilmiş ve edebi bir esere yalnızca genel bir bakış açısı ile yaklaşılmasının anlatı ve analiz bağlamında eksikliklere neden olabileceğini açıkça ortaya koymuşlardır. Martinez ve Scheffel eserlerinde anlatı teorisine yönelik birçok bilgi ve teorileri dünya yazınından somut örnekler ile desteklemişlerdir.

Martinez ve Scheffel'in eserinde yer alan ve edebi bir eserde mutlaka incelenmesi gereken ana unsur, eser ve okur arasında bir köprü görevi gören "Anlatım"dır. Edebi bir eserde anlatım, dolaylı (indirekt) ya da dolaysız (direkt) olarak gerçekleştirilir. Dolaylı anlatımda, bir figürün söylediği ya da düşündüğü her husus anlatıcı tarafından doğrudan verilmez. Dolaylı anlatım türünde esas aktarım görevi anlatıcıdadır. Anlatıcı her olaya vakıftır ve vuku bulan her olayı hikâye tarzında okura aktarır. Böylelikle okur ve eser arasında bir mesafe koyar. Dolaysız anlatımda ise olayların aktarımı ifade edilmek istenen özden uzaklaşmayacak şekilde, okur ve eser arasında mesafe koymadan doğrudan figür tarafından gerçekleştirilir. *Soruşturma* eseri dolaysız anlatım ile içselleştirilmiş, olayların doğrudan tanıklar ve sanıklar aracılığıyla aktarıldığı bir eserdir. Gerçekçi ve kurmaca bir eser olmakla birlikte, gerçeklik kavramına olan yakınlığı nedeniyle eserde olaylar dolaysız bir anlatım tarzı ile aktarılmıştır. Bu noktada *Soruşturma* eserinde olaylar *ben anlatıcı* tarafından aktarılmaktadır. Eserde olaylar figürler ve figürlerin bakış açısı ile ele alındığından birden fazla *ben anlatıcı* mevcuttur.

Eserde olaylar diyaloglar halinde aktarılmaktadır. Yargıçlar ya da savcılar gerek tanıklara gerekse de sanıklara sorular yönlendirilmektedir. Soru-cevap şeklinde ilerleyen diyaloglarda herhangi bir dolaylı anlatıma rastlanılmaz, tanıklar ya da sanıklar yöneltilen her soruya cevap vermekte ve diyalog modeli ile iletişim sağlanmaktadır. Diyaloglar eseri gerçekçi kılan en temel husustur. Böylelikle okur o anı belleğinde imgeleştirmekte ve diyaloglar aracılığıyla bu durumu somutlaştırabilmektedir. Eserde monologlara ya da iç monologlara yer verilmemiştir. Kolektif hafızada yer edinmek ve sürekliliği korumak amacıyla eserde her duygu ve düşünce açıkça dile getirilmektedir. İç dönmük bir anlatım durumu söz konusu değildir.

³¹MARTINEZ, Matias ve SCHEFFEL, Michael (2020). *Anlatım Teorisine Giriş*. (çev. Arif Ünal), İstanbul: Runik Kitap.

Martinez ve Scheffel'in eserinden hareketle eserde üzerine yoğunlaştıkları ve edebi bir eserde mutlaka dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise anlatım zamanının detaylı analiz edilmesidir. Anlatım zamanını oluşturan temel unsurlar şunlardır:

- a) Erzählzeit (Anlatım zamanı)
- b) Erzählzeit (Anlatılan zaman)
- c) Zeitdehnung (Zaman genişliği)
- d) Zeitraffung (Zaman kısaltılması)
- e) Zeitsprung (Zaman atlamaları)
- f) Anachronie (Zaman düzensizliği)
- Analepse
- Prolepse (Martinez ve Scheffel, 2020, s. 53-60)

Erzählzeit (Anlatım zamanı), olayın anlatıldığı süreyi ifade etmektedir. Bu noktada *Soruşturma* eserinde Erzählzeit kavramı bir yıllık bir süreci kapsamaktadır. Peter Weiss'ın eseri ile içselleştirdiği ceza mahkemeleri, örneğin Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi veya Frankfurt-Auschwitz Mahkemesi, birer yıl sürmüş mahkemelerdir. Bu bağlamda ise bir yıllık bir süreç eserde tematize edilmiştir. Erzählzeit (Anlatılan zaman) kavramı ile eserde tematize edilen esas olayın gerçekleştiği süre ifade edilir. Bu noktada eserde Erzählzeit kavramı İkinci Dünya Savaşı esnasında soykırımın gerçekleştirildiği 1939-1945 yılları arasındaki 6 yıllık bir süreci kapsamaktadır.

Edebi eserlerde mutlaka bir eserin bir anlatım süresi mevcuttur. Olay örgüsü ve anlatım zamanı unsurları ile bağlantılı olarak olay süresi kimi zaman anlatıcı veya yazar tarafından genişletilebilir veya kısaltılabilir. Zeitdehnung (Zaman genişliği) anlatım süresinin kapsamlı olarak ele alınmasını ve olayların çok daha geniş bir zamanı kapsayacak şekilde aktarılmasını ifade eden bir terimdir. *Soruşturma* eserinde zamanın en geniş tutulduğu ve olayların kapsamlı olarak ele alındığı kanto Rampa'dır. Rampa, eserin ilk kantosu olması ve okuru eserin ilerleyen kantolarına hazırlaması nedeniyle yazar tarafından kapsamlı olarak ele alınmıştır. Zeitraffung (Zaman kısıtlaması) ise olayların geniş olarak ele alındığı değil çok daha sıkıştırılarak ele alındığını ifade eden bir terimdir. Bu noktada Zeitraffung terimi *Soruşturma* eseri ile örtüşen bir kavramdır. Eserde yalnızca İkinci Dünya Savaşı esnasında gerçekleştirilen soykırım eylemlerinde

en dikkat çeken ve okurun mutlaka ilgili belgeler çerçevesinde bilgi sahibi olması gerektiği hususlar kurgulanmış ve konunun kısaltılmasına gidilmiştir.

Zeitsprung (Zaman atlaması), aktarılan olaylar arasında anlatıcının veya yazarın tercihine bağlı olarak olay örgüsünde atlamaların mümkün olacağını ifade eder. Peter Weiss'ın *Soruşturma* eserinde bu durum kantoların alt bölümlerinde sıklıkla gözlemlenmektedir. Örneğin; Kanto I'de tıbbi deneylerden söz edilirken Kanto II'de mahkûmların hücreye kapatılmasından söz edilmektedir. Bu noktada olay örgüsünde bazı kopukluklar meydana gelmekte ve okur bağlam çeşitliliğine yönlendirilmektedir.

Soruşturma eserinde sıklıkla rastlanan terim Anachronie'dir (Zaman Düzensizliği). Anachronie olay örgüsünde meydana gelen kronolojik bozulmaları ifade eden bir terimdir. Kronolojik olay örgüsünde kopukluklar geçmişe yönelme ve geleceğe yönelme olarak iki şekilde gerçekleşir. Edebi eserde geçmişe yönelme, geçmişte meydana gelmiş olan bir olaya atıfta bulunmak söz konusu ise bu durum *Analepse* kavramı ile açıklanır. Eğer ki eserde şimdiki zaman ve gelecek zaman arasında gelgit durumları söz konusu ise bu durum *Prolepse* kavramı ile açıklanmaktadır. Her iki terim çerçevesinde *Soruşturma* eserinde anlatılarda sıklıkla *Analepse* kavramına rastlanılmaktadır. Tarihte vuku bulmuş bir eylemden ve bir süreçten hareket eden bir eser olması eserin *Analepse* kavramı bakımından zengin olmasının temel dayanağıdır. Sıklıkla tanıkların ve sanıkların ifadelerinde geçmişe yönelik beyanlar yer almaktadır. *Prolepse* kavramına ise yargıçların ve savcılarının ifadelerinde rastlanılmaktadır. Yargıçlar ve savcılar şimdiki zamanın temsilcileri olarak geçmişe yargılamakla görevli figürlerdir. Bu noktada ise şimdiki zaman ve gelecek zaman arasında köprü görevi gören araçlar olarak okurun karşısına çıkmaktadırlar.

Bu bilgiler ışığında, *Soruşturma* adlı eserde gerçekçi ve kurmaca anlatı tarzının iç içe geçtiği bir anlatım tarzına rastlanılmaktadır. Yazar, tanıklar ve sanıklar arasında geçen diyaloglar aracılığıyla okura İkinci Dünya Savaşı'nda gerçekleşen soykırım eylemlerine yönelik bazı iddialarda bulunmuş ve bu iddiaları ise gerçek dışı figürler ve olay örgüleri ile kurgulamıştır. Eserde tematize edilen konu her ne kadar tarihte vuku bulmuş bir olay olsa da olay örgüsünün işleyişi, figürler, zaman ve mekan gibi unsurlar ile kurguya dönüşmüştür.

3.1.4. Figürlere Bakış

Edebi eserlerde, özellikle 20.yy modern yazınından itibaren figürlerin eserde önemi artmıştır. Geleneksel roman anlayışından farklı olarak eserlerde yer alan kişiler *kahraman* olarak nitelendirilecek herhangi olağandışı özellikler çerçevesinde betimlenmez bunun aksine kişilere figür olma özelliği verilir. Modern romanda bir figür, günlük hayata entegre olur, kahramanlık özelliklerinden tamamen uzaklaştırılır ve gerçekte karşılaşılabilecek mümkün olan gerçekçi bir tasvir ile okurun karşısına çıkar. Bu noktada *Soruşturma* eserinde modern figür anlayışı ile bütünleşen figürler yer alır.

Soruşturma eserinde okura figür isimleri açıkça bildirilmez. Bu nedenle yazar *Birkaç Söz* kısmında bu duruma şu cümleleri ile değinir:

“Soruşturmada yüzlerce tanık dinlendi. Tanıklarla sanıkların sözleri, savcının soruları, avukatların cevapları, duyguyla yüklüydü. Sahnede bunların ancak bir özeti verilebilir. Bu özet, gerçeklerden başka bir şey taşımamalıdır. Onun için, tanıkların adları yoktur; tanıklar, birer hoparlördür sadece. Dokuz tanık, yüzlerce tanığın söylediklerini özetlemektedir. Tanıklar arasındaki değişiklikler, olsa olsa ses tonunda ya da davranışlarda bazı ufak değişikliklerle belirtilebilir” (Weiss, 1996).

Eserde tanık isimlerine gerçek kişilere yönelik herhangi bir atıfta bulunmamak amacıyla yer verilmemiştir. Ancak sanık isimlerinde yazar tarafından tıpkı toplama kamplarında tutukluların maruz kaldığı kimliksizleştirme durumu göz önünde bulundurularak sanıklara sadece numara verilmiş ve bu bayağılaştırma ise yazar tarafından kasten gerçekleştirilmiştir. Ayrıca dönemin politik ve sistematik düzenini eleştirmek ve bu eleştirileri eserin merkezine koymak amacıyla otürü tanık ve sanık isimleri eserin odak noktasına yerleştirilmemiştir. Eserde yer alan tanıklar şunlardır:

- *Tanık 1* ve *Tanık 2* işbirliği yapmak amacıyla kullanılmış, Nazi rejiminde yer almış kişilerdir.
- *Tanık 3* politik tanık olarak nitelendirilebilir. Eserde birçok eleştiri *Tanık 3* tarafından aktarılır. Bu bağlamda bir nevi halkın sözcüsü olarak okurun karşısına çıkar.
- *K. Tanık 4* ve *K. Tanık 5* eserde yer alan kadın tanıklardır.

- *Tanık 6, Tanık 7, Tanık 8 ve Tanık 9* eserde yer alan erkek tanıklardır.

Tanık 1 ve Tanık 2 Nazi rejiminde görev almış, yalnızca suç mekanizmalarının kendilerine yükledikleri sorumlulukları yerine getirdiklerini, tıpkı sanıklarda olduğu gibi bir görev bilinci ile eylemleri yerine getirmekle yükümlendirildiklerini beyan etmişlerdir. Söz konusu tanıkların ifadelerinde sanıklarda sıklıkla gözlemlenen umursamaz ve duygudan yoksun üslup biçimine rastlanılmaktadır.

“SAVCI: Trenlerin

Avrupa'nın aşağı yukarı her ülkesinden

geldiğine dikkat etmediniz mi?

TANIK 1: öyle çok işimiz vardı ki

bu gibi şeylerle ilgilenmiyorduk” (s. 11).

Tanık 1 ve Tanık 2 sıklıkla diğer tanıklara nazaran geçmişle yüzleşmek zorunda kalmış figürlerdir. Katliamın gerçekleştirilmesine katkı sağlamış olmaları durumu onları geçmişle hesaplaşmaya iten esas nedendir. Bu bağlamda *Tanık 1 ve Tanık 2* eserde failer ve kurbanlar arasında köprü görevi gören ve her iki taraftan da aktarımlar sunan figürlerdir.

Tanık 3 eserde farklı bir öneme sahip bir figürdür. Dönemin sosyal, politik ve ekonomik durumlarını eleştirmekle görevlendirilmiş olan bu figür bir bağlamda aktaran rolü görür. *Tanık 3* vuku bulan olayları eleştirmekle birlikte ayrıca gerçeklikleri aydınlatmaya çalışan, karmaşık gibi görünen her duruma müdahale ederek düğümlerin çok daha basit düzeyde çözümlenmesine katkı sağlayan bir figürdür. Bu durum şu örnek ile somutlaştırılabilir:

“TANIK 3: Kamp personelinden

herhangi bir kimsenin

yetkileri sınırsızdı

Herkes dilediğini öldürmekte

dilediğini bağışlamakta serbestti

[...]

yeteri kadar insan olsaydı

bu mekanizmayı değiştirmek mümkün

olabilirdi” (s. 110-111).

Tanık 4 ve Tanık 5 eserde kadın figürleri temsil eden, olayları kadınların bakış açısı ile ele alan ve bu bağlamda okura bilgiler sunan tanıklardır. Kadın tanıklar olay hakkında oldukça kapsamlı bilgiler sunmaktadır. Kısmen erkek tanıklara nazaran daha az olaya şahitlik etmiş olsalar da mutlaka olaylar hakkında ve sanıklar ile ilgili gerçekçi bilgiler sunmaktadırlar. *Kadın tanık 4* eserde olayların psikolojik etkilerini hala şiddetle hisseden, savcılarının sorularını çoğunlukla cevapsız bırakan duygusal bir figürdür.

“K.TANIK 4: Unutmak isterdim

ama hala gözlerimin önünde

Kolumdaki numarayı

yok etmek istiyorum

Yazın

kolsuz elbise giydiğimde

herkes bana bakıyor

gözlerinde hep aynı ifade var” (s. 120).

Kadın tanık 5 ise ifadelerinde duygularına çok fazla yer vermeyen, olaylar hakkında okura doğrudan bir bilgi aktarımı sunan bir figürdür. *Kadın tanık 5* kamp yaşamı hakkında bilgiler sunmakla görevlendirilmiş bir figürdür bu nedenle beyanlarına *Kamp* adlı kantoda rastlanılır.

“K.TANIK 5: Neyin doğru neyin yanlış olduğu diye

bir mesele yoktu artık

Bizim için önemli olan tek şey o anda bize

neyin fayda sağlayabileceğiydi

Üzülmeye

duygularını belirtmeye

acımaya

hatta gelecek için plan kurmaya

sadece üstlerimizin hakkı vardı” (s. 63).

Bu noktada, figürlerde çeşitlilik söz konusudur. Toplama kamplarında görülen tek tipleştirme örneği eserde etkisini yitirmiş ve yazar tarafından figürler farklı bağlamlarda karakterize edilmiştir. Tanıklar yazar tarafından kadın ve erkek olmak üzere tıpkı mahkûmların rampaya getirildiklerinde gruplandırıldığı gibi gruplandırılmıştır. Yazarın bu noktada asıl amacı olayları kadın ve erkek bakış açısı ile okura aktarmak ve çok yönlü bir aktarım sağlamaktır.

Tanık 6, Tanık 7, Tanık 8 ve Tanık 9 ise eserde yer alan, olaylara bir erkeğin bakış açısı ile vakıf olan figürlerdir. Kadın figürlerden farklı olarak erkek figürler eserde politik bağlamda bilgiler sunmakla görevlendirilmiş ve sanıklara kadın figürlere nazaran daha hâkim olmaları nedeniyle onlar hakkında kapsamlı olarak bilgiler arz etmişlerdir. Bu noktada erkek tanıklar arasında önemli ölçüde farklılıklar gözlemlenmemektedir.

“TANIK 7: [...]

Bayültuncaya kadar dövdüler beni

Kendime geldiğimde

koridorda yatıyordum

Boger başucuma dikilmişti

Kalk ayağa dedi

Kalkamadım

Boger daha da yaklaştı

Ben de

duvara tutunarak doğruldum

Baktım

her yanım kan içinde kalmıştı” (s. 85).

Bu noktada *Tanık 7'nin* anlattığı olaylardan hareketle erkek tanıkların bir bağlamda fiziksel şiddete maruz kaldıkları görülmektedir. Yalnızca eser bağlamında şiddet kavramı erkek tanıklar ile sınırlandırılmaz fakat şiddet kavramı eserde erkek figürlerle içselleştirildiği açıkça gözlemlenir. *Tanık 8* eserde politik büro ve kamp yöneticileri hakkında bilgiler sunmaktadır.

“TANIK 8: Sanık Stark

Kayıt Bürosu'nda şefimizdi

Orada çalışıyordum ben

O sıralarda yirmi yaşındaydı Stark

Boş zamanlarında

lise bitirme sınavlarına

hazırlanıyordu” (s. 149).

Tanıkların dışında yargılama sürecinin esas figürleri olan sanıklarda yer almıştır. Tanıkları detaylı olarak ele almak mümkün olsa da sanıklar ile ilgili detaylı bir analiz mümkün değildir. Bu durumun asıl nedeni sanıkların yazar tarafından tek tipleştirilmesidir. Tanıkları çeşitli olarak karakterize eden Peter Weiss, sanıklarda bir bayağılaşmaya gider. Toplama kamplarında fiziksel olarak tek tipleştirilen ve kimlik kaybına uğrayan mahkûmlar adına eserde sanıklarda bu durumun etkileri gözlemlenmektedir. Sanıklar sürekli gerçekleştirdikleri eylemleri sorumluluk ve görev kavramları ile ilişkilendiren, belgeler aracılığıyla kanıtlar sunulsa dahi inkâr eden soğukkanlı figürlerdir. Ayrıca eserde, hukuki sürecin başat ögeleri olan yargıçlar, savcılar ve avukatlar da yer almıştır. Bu figürler yargılama sürecinin yönetim mekanizmalarıdır. Yargıçlar ve savcılar tarafsızlık ilkesinden hareketle, olayları çözümlenmeyi amaç edinen ve bu noktada sorgulama yaparken avukatlar sanıkların temsilcileri olarak yer almış ve tarafsızlık ilkesinden yoksun bir durumda sanıkları

aklama amacıyla karakterize edilmiş figürlerdir. Bu bağlamda yargıçların, savcılarının ve avukatların bilinen vazifelerinden farklı olmaksızın, gerçek yaşamın temsilcileri olarak eserde yer alır.

3.2. *Tutanak* Eseri Üzerine

3.2.1. Esere Genel Bakış

Heimrad Bäcker'in *Tutanak (nachschrift)* adlı eseri ilk olarak 1986 yılında *Droschl Verlag* Avusturya'da yayımlanmış, belgesel edebiyat türünün en önemli örnekleri arasında sayılan ve savaş dönemine ait belgelerin kurgu aracılığıyla sembolize edildiği bir eserdir. Eser düzyazı türünde ele alınarak orijinal belgeleri temsil etmek ve savaş sonrası dönemde var olan gerçekliklere değinmek amacıyla ele alınmış bir eserdir. Yayımlandığı dönemde oldukça ilgi görmüş ve 1997 yılında farklı örnekler aracılığıyla bir önceki eserin devamı niteliğinde olan *Tutanak II (nachschrift II)* yayımlanmıştır. Belgelerin kurgu ile içselleştirildiği eser belgesel yazın türüne dâhil edilmiş bir eserdir. *Tutanak* eserine yönelik kapsamlı bilgiler aktarılmadan önce, eserin çok daha geniş bir bakış açısı ile ele alınmasından önce belgesel yazın türüne hakim olmak gerekir.

Belgesel yazın, orijinal belgeleri eserin merkezine alan, kurmaca yoluyla eserleri edebi forma dönüştüren ve gerçeklik kavramından hareket eden edebi bir türdür. Belgesel yazının temelleri esasen 1920'li yıllara kadar uzanmaktadır fakat asıl eğilim kazandığı ve sıklıkla tercih edilen bir tür olması ancak 1960'lı yıllarda başlamaktadır.

1960'lı yıllarda belgesel yazın Rus, Amerikan ve Alman yazınında sıklıkla tercih edilmiştir. Rus edebiyatında belgesel yazının temelleri yayımlanan *Literatura Fakta* adlı manifestoya dayanmaktadır. Manifestoda toplumsal yaratıcılığın gerekliliğine, özellikle sanatın toplumsal ilişkilerde oynadığı role sıklıkla değinilmiştir. Bu bağlamda tamamen gerçeklik odaklı bir yaklaşımın gerekliliğine değinen manifestoda, kurmacaya dair tüm olgular reddedilmiş ve sanatın gerçeklik ile ilişkili olması gerektiği öne sürülmüştür. Amerika'da belgesel yazına dair ilk etkinlikler *Living Newspaper* öncülüğünde düzenlenen etkinlikler aracılığıyla gerçekleşmiştir. Amerikan yazınında toplumsal problemler ve işçi sınıfının gerçekleştirdiği eylemler ve protestolar belgesel yazının başat öğelerdir (Bkz. Bağ, 2014, s. 40).

Almanya'da belgesel yazının ilk örnekleri *İşçi Yazışma Hareketleri (Arbeiterkorrespondenzbewegung)* grubu tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerde görülmektedir. İşçiler yazınsal etkinlikler düzenlemek, üretmek ve yazın aracılığıyla toplumsal problemlere değinmek amacıyla bir araya gelmiştir. Yazma ve üretme sürecinde yaralandıkları esas materyaller yaşadıkları ve edindikleri deneyimler, tutanaklar ve sahne belgeleridir. Alman yazınında belgesel yazının ilk temsilcileri *Egon Kisch, Willy Bredel ve Sigfried Kracauer*'dir (Bkz. Bağ, 2014, s. 40).

Bu bağlamda Rus yazınından farklı olarak Alman yazınında toplumsal problemlere endeksli bir yaklaşım söz konusudur. Rus yazınında sanata ve yaratıcılığın ön planda olması gerektiğini savunan bir topluluk söz konusu iken, Alman yazınındaki temsilciler sosyopolitik bağlamda çalışmalar yürütmeyi tercih etmişlerdir. Başta Rus ve Alman yazını olmak üzere dünya yazınında da belgesel yazının etkileri görülmeye başlamış olsa da sıklıkla tercih edilen bir tür olması hususundaki asıl katkılar Erwin Piscator tarafından sağlanmıştır. Erwin Piscator'un 1929 yılında yayımladığı *Politik Tiyatro (Das politische Theater)* eseri ile belgesel tiyatro ve belgesel yazının temelleri atılmıştır.

Belgesel yazında belgelerin görevi, eserlerde aktarılan gerçeklikleri yorumlayarak gerçekliklere dair tarihi hususların çözümlenmesine ve yazar tarafından gerçekliklere dair açık ve anlaşılır olmayan hususları aydınlatmaktır. Aktarıldığı üzere 1960'lı yıllarda *Politik Tiyatro* eseri ile yaygınlık kazanan Belgesel yazın türünün önemli temsilcileri *Rolf Hochhuth, Heinar Kipphardt ve Peter Weiss*'tir.

Bu bilgiler ışığında belgesel yazının özellikle Alman yazını ile içselleşmiş bir tür olduğu açıkça görülmektedir. 1960'lı yıllarda savaşın etkilerini sürdürdüğü dönemde, okurları kurmaca aracılığıyla gerçekliklerde kısmen uzaklaştırmak ve belgeler aracılığıyla gerçeklikleri eserlerin merkezine yerleştirmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda belgesel edebiyat türünde yazılmış bir eserde kurmaca ve gerçeklik kavramları bütünleşik olarak ve uyum içerisinde eserlerde işlenmiştir. Belgesel yazın için asıl materyaller görülen Auschwitz davalarında yazarların dava sürecinde tuttıkları notlardan ve okudukları belgelerden temin edilmiştir. Yazarlar duruşmalar esnasında gerçeklikleri katışıksız ve objektif bir şekilde gözlemleyebilme olanağına sahip olmuş ve bu gözlemlerini eserleriyle içselleştirmişlerdir. Heimrad Bäcker'in *Tutanak* eseri gerçekliklerin kurmaca ile birleştiği ve tamamının belgelerden oluştuğu bir eserdir. Bu

noktada eser dokümantasyon endeksli bir çalışma olmasından ötürü edebi formu ve estetik kaygıları tamamen ikinci plana atar. Eserde zaman, mekân ve figür gibi başat unsurlar yer almamaktadır.

3.2.2. Eserin Oluşum Süresi

Heimrad Bäcker çocukluğunu ve gençliğini Avusturya’da geçirmiş bir isimdir. Gençlik yılları İkinci Dünya Savaşının patlak verdiği döneme denk gelmektedir. Bu nedenle savaş dönemine gerek sosyolojik gerekse de politik bağlamda tüm yönüyle hakimdir. Bir dönem Nazi rejiminin şehirlerde halkı ırk, ulus ve din gibi farklılıklar nedeniyle kışkırtmak ve etnik gruplara yönelik yürütülen provokasyonların gerçekleştirilmesi konusunda stratejik ve ideolojik hareketlerde yer almıştır. Bu noktada Nazi rejiminin iç mekanizmasına oldukça aşina olması ve savaş dönemine yönelik düzenlenen belgeler hakkında pek çok bilgiye sahip olması *Tutanak* eserinin oluşum sürecine ciddi ölçüde katkı sağlayan ve eserin temellendirilmesi hususunda destek veren önemli faktörlerdir.

Gençlik yıllarında Nazi rejiminin iç mekanizmasında yer almış olmasının yanı sıra medya sektörü ile yakından ilgili olmasının etkilerini eserlerinde gözlemlemek mümkündür. Belgelerle çok daha yakından olması ve belgesel yazına olan yakınlığının temeli medyacılık deneyimleri ile ilintilidir. Belge kavramını çok daha detaylı olarak ele alabilmesi ve belgesel kavramı ile gazetecilik deneyimlerini özleştirmesini bu dönemde gerçekleştirmiştir. Bu noktada gazetecilik deneyimlerinin en önemli katkısı yazarın tarafsızlık ilkesini özümseyebilmiş olması ve tarafsızlık ilkesinin gerekliliklerini eserleri ile içselleştirmiş olmasıdır. Bu bağlamda Bäcker, belge ve belgesel kavramlarını hususunda kendisini geliştirmiş, edebi kariyerini tarafsızlık ve gerçeklik ilkeleri çerçevesinde geliştirebilme hususunda çabalar göstermiştir.

İkinci Dünya Savaşının ardından, savaş sonrası dönem için büyük bir ehemmiyet arz eden Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesinin 1960’lı yıllarda devamı niteliğinde olan Frankfurt-Auschwitz Mahkemelerinin *Tutanak* eserinin şekillenmesi hususunda önemli katkıları mevcuttur. Tıpkı Peter Weiss gibi Heimrad Bäcker da Frankfurt-Auschwitz duruşmalarına katılmış ve savaşa ve savaş suçlularına dair bilgileri objektif olarak edinebilme olanağına sahip olmuştur. Duruşmalar esnasında notlar tutmuş, özellikle Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi’nde tutulan tutanakları ve belgeleri okumuş ve savaş

döneminin yeniden imgeleştirildiği duruşma atmosferine yakından şahitlik etmiştir. Bu noktada duruşmalarda edildiği bilgi ve deneyimler *Tutanak* eserinin şekillenmesi hususunda oldukça önemli etkilere sahiptir. Yazarın duruşmalarda okuduğu belgeleri doğrudan bir eser olarak yayımlamasının mümkün olmamasından kaynaklı olarak mevcut belgelere kurgu aracılığıyla yeniden bir form kazandırmış ve böylelikle gerçeklik ve kurgunun iç içe geçtiği edebi bir eser olarak okura sunmuştur. Belgesel yazın türünde oldukça önem arz eden *Tutanak* eseri gerek gerçeklik gerekse de kurmaca kavramlarının sıklıkla örtüştüğü, savaş sonrası döneme sanıkların ve kurbanların bakış açısı ile tarafsız olarak yaklaşan, somut şiir örneğinde olan edebi bir eserdir. Bu bilgiler ışığında Heimrad Bäcker'in eserinin *Tutanak* olarak adlandırılması hususunda yer alan asıl neden; herhangi bir olay hakkında yetkililer tarafından hazırlanan, geçerliliği ve kanıtlanabilirliği son derece güçlü olan bir belge türü olması ile ilintilidir.

3.2.3. Üslup ve Biçim Özellikleri

Heimrad Bäcker'in *Tutanak* eseri somut şiir ve belgesel özellikte kaleme alınmıştır ve dört bölümden oluşmaktadır. Belgelerin kurgu aracılığıyla okura sunulduğu öz kısmı, Notlar ve Kaynakça, *Tutanak Üzerine* ve Heimrad Bäcker'le Şöyleşi. Belgelerin aktarıldığı esas kısmı tamamen orijinal belgelerden esinlenerek yazar tarafından kurgu aracılığıyla okura aktarıldığı kısımdır. Bu kısımda okur gerçek ve kurmaca ile baş başa bırakılarak yorumlama ve alımlama teknikleri ile belgeleri yakından incelemektedir. Heimrad Bäcker'in eserinde ortaya çıkan ve özellikle eser ile içselleşen anahtar sözcük tarafsızlıktır. Bu bağlamda tarafsız olmak aynı zamanda gerçekçi olmayı gerektirir.

Eserde gerçeklik kavramını gözler önüne sermek amacıyla yazar tarafından *Notlar ve Kaynakça* kısmı hazırlanmıştır. Notlar ve Kaynakça kısmı I ve II olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. I numaralı kısım esere yönelik ek notların sunulduğu kısımdır. II numaralı kısım ise eserin bibliyografya kısmıdır ve burada kurgulanmış metinlerin orijinal kaynakları oldukça kapsamlı olarak refere edilmiştir. *Tutanak Üzerine* adlı kısım çevirmen *Erhan Altan* tarafından hazırlanmış olup, eserin çözümlenmesine yardımcı olan ve esere yön veren açıklama kısmıdır. Eser okurda mutlaka belirli boşlukların meydana gelmesine sebebiyet vermesinden ötürü bu kısımda sıklıkla belgelere yönelik açıklamalara ve yorumlamalara yer verilmiştir. *Heimrad Bäcker'le Şöyleşi* kısmı ise gazeteci *Judith Veichtlbauer* ve *Stephan Steiner* tarafından hazırlanmış

yazarın belgesel yazın üzerine olan çalışmaları hakkında bilgiler veren röportaj yazılarıdır.

Tutanak eseri belge kavramı çerçevesinde şekillendirilmiş bir eserdir. Belge kavramı ile yalnızca en basit halde gerçekliği özümseyen belge türü algılanmamalıdır. Nihayetinde belgeler problematik olarak kabul edilen, her türlü karmaşıklığın çözümlenmesine katkı sağlayan, kanıtlanabilirlik oranının yüksek olduğu esas kaynaklardır. Bu noktada *Tutanak* eserinde yer alan kurmaca metinlerin gerçek belgeler ile ilişkilendirilmesi ve gerçek belgelerin referans olarak gösterilmesinin asıl nedeni de budur. Gerçekliğe dayalı her türlü eylemi kanıtlamak belgelerin en temel amacıdır. Ayrıca orijinal bir belge yalnızca konu hakkında bilgiler sunmakla görevli bir kaynak olması nedeniyle okura sunulmadan önce mutlaka belirli teknikler aracılığıyla kurgulanmalıdır.

Eserde Nazi suç mekanizmaları belgeler aracılığıyla, özellikle Nazilerin şiddet eğilimlerini kanıtlamak amacıyla pek çok anlatım tekniğinden yararlanılmıştır. Anlatım tekniği açısından eserin zenginleştirilmiş olması ise eseri çok yönlü kılmaktadır. Eserde verilen ilgili örnekler ise bu durumu somutlaştırmaktadır. Kolektif hafızada yer edinen her türlü soyut ve eksik unsurlar anlatım teknikleri ile somutluk kazanmaktadır. Bu noktada Heimrad Bäcker *Tutanak* eserinde kullandığı dilsel özellikler ile ilgili şu şekilde bilgi verir:

“[...] Yönetimin şiddet tasarrufu olarak dil, kendi formülasyonlarını tekrar tekrar üreterek faille kurbanı gizler. Bu dil bir kitabın metni haline geldiğinde, yeni bir düzende, içine sokulduğu ilişkiler ağında, gösterilmek istenmediği haliyle, radikal bir kandırmaca olarak çıkabilir karşımıza. Olumsuzlamayı olumsuzluyorum ve sonuç, metnin maskesinin düşmesi oluyor (eğer başarılı olunmuşsa). İfadelerin kabukları kırılır, [Nazi idealleriyle] yabancılaştırılmış olay serbest kalır, duruş belirginleşir ve yapı görünür hale gelir” (Bäcker, 2004, s. 10).

Eserde montaj ve fragmentar anlatım tekniklerinden yararlanılmıştır. Montaj tekniği, farklı kaynaklardan edinilen metinleri ve içerikleri yazarın kendi kurgu ve stratejileri çerçevesinde yeniden ele aldığı ve özgünleştirdiği bir anlatım tekniğidir. Fragmentar anlatım tekniği ise, aktarılan olayların dolaylı olarak değil de yalnızca öze bağlı kalarak, yazarın gerekli gördüğü noktaları kısaltarak okura sunduğu, kısa ve öz bir anlatımı amaçlayan bir tekniktir. Fragmentar unsurların bir araya getirilmesi ile oluşturulan

belgesel edebiyat için asıl mühim olgu, gerçekliğin kurmaca ile özgün olarak okura aktarılmasıdır. Belgelerin başat öğeler olduğu bu türde her ne kadar gerçeklik odaklı bir yaklaşım söz konusu olsa da edebi bir eser esasen kurmacadır ve yazarın özgün değerlerini içerir.

“bir günde 3000’e kadar

24 saat içinde takriben 2000

takriben 5 ay boyunca toplam 300.000

takriben 4 ay boyunca 200.000

hata payıyla birlikte 500.000 civarında” (s. 58).

Yukarıda verilen örnekte fragmentar anlatım tekniği açıkça görülmektedir. Verilen örnekte dolaylı bir aktarım bulunmamaktadır. Ölüm sayılarına yönelik tahmini bir sayı belirtilmiştir. Bu tür örnekler okurun belleğinde belirsiz her türlü hususu imgeleştirmektedir.

Belgesel yazının asıl amacı tarafsızlık ilkesi çerçevesinde mağduriyeti yaşayan tarafın bakış açısı ile olayları herhangi bir yorumlama ve eleştiride bulunmadan tüm çıplaklığı ile okura aktarmaktır. Bu noktada belgesel yazın Orijinallik yaklaşımı ile doğrudan ilintilidir.

“1

az sonraki planlı ölümlerinin farkında olmayan insanlar alkış tutuyor, kısmen sevinçle haykırıyor, yaşa, diye bağıyorlardı

2

dört yaşında küçük bir yahudi çocuğun dağıttığı kısa sicim parçaları ile ayakkabılar birbirine bağlanıyor

3

İnsanlar gaz odalarında bekliyor. ağlamaları duyuluyor. “sinagogdaki gibi” diyor, sağlık uzmanı profesör doktor pfannenstiel ve kulağı tahta kapıda, dinliyor” (s. 35).

Belgesel metinlerde edebi bir metinde olduğu kadar uzun anlatımlara ve betimlemelere rastlanılmaz. Bunun yerine sonu tamamlanmamış cümleler yer alır. Eksik ve boş kalan kısımları tamamlamak okurun bilgi ve deneyimlerine bağlı olarak okurun görevidir. “Almanya’dan göç ettirilen yahudilerden,” (s. 19). “Bu soğukkanlılıkla yerine getirme mecburiyeti, sakın faaliyet, bu dünya görüşü önünde nöbet tutma, bu kararlı olma mecburiyeti, tavizsiz olma mecburiyeti,” (s. 88).

Bu noktada verilen örneklerde cümlelerin sonunun açık olarak, virgülle sonlandırıldığı görülmektedir. Bu durumun nedeni yazarın okuru aktif kılmak istemesi ile ilintilidir. Okur eserde anlatımın tamamlayıcısı olarak yer alır ve eksiklikler yalnızca okur aracılığıyla giderilir.

Heimrad Bäcker’in *Tutanak* eseri ile ilgili aktarılan dilsel özellikler çerçevesinde estetik kaygılardan tamamen arındırılmış, savaş sonrası dönemde yeni bir başlangıcın temellendirildiği süreçte, kimi zaman gerçekleri kimi zaman ise duyguların bastırılarak, kurguların ön planda olduğu dilsel özellikler yazar tarafından tercih edilmiştir. Bu noktada Heimrad Bäcker’in eserinde dilsel determinizmin izlerine rastlanılmaktadır. Dilsel determinizm, toplumların gerekliliklerinin öz dilsel sınırları çerçevesinde şekillendiği ve dilsel algıların kültürel ve toplumsal unsurların oluşum sürecinde aktif olarak rol aldığını savunan determinizmin alt disiplini (Güven, 2012, s. 56). Bu bağlamda *Tutanak* eserinde tamamen toplumsal gereklilikleri göz önünde bulundurulur ve bireylere özellikle dönemin politik anlayışı ve sistematik düzeni hakkında bilgiler sunulur. Okur *Tutanak* eserinde yalnızca toplama kamplarında bireylerin maruz kaldığı olumsuz kamp koşullarına yönelik bilgilere ulaşmamaktadır, ayrıca ölüm oranlarına, kampların biçimsel özelliklerine ve mahkûmlara uygulanan yemek listesi gibi pek çok ayrıntıya eser içerisinde ulaşır. Bu durumda ise eserin kurmaca niteliği kısmen geri planda kalmaktadır.

Eserde yer alan metinlerin iki farklı yönü bulunur. Öncelikle metinlerde tarihsel bir arka plan görülmektedir. Genel bir bakış açısı ile metinlerde İkinci Dünya Savaşı’na yönelik atıflar mevcuttur. Metinlerde gözlemlenen ikincil husus ise Holokost eylemlerine yönelik ciddi atıfların ve tanımlamaların yer almasıdır (Bkz. Güven, 2012, s. 57). Bu bağlamda *Tutanak* eseri Paul Celan’ın şiirleri ile benzeşiktir. Savaş sonrası döneme ve toplama kamplarına yönelik şiir yazmanın, kolektif hafızada acılı günleri yeniden

anımsattığı gerekçesiyle barbarca kabul edilmiştir. Paul Celan'ın girişimleri ile bu algı ilk defa yıkılmış ve birçok yazar söz konusu tema ile ilgili edebi eserleri ve şiirleri kaleme alma hususunda cesaretlendirilmiştir (Bäcker, 2004, s. 11).

Tutanak eseri somut şiir örneğinde kaleme alınmış bir eserdir. “Somut şiir, şiirin sözcüklerinin sadece imgesel olarak değil, görsel olarak da kullanılmasını amaçlayan bir şiir anlayışıdır. “Desen şiir”, “şekilli şiir” ve “görsel şiir” olarak da anılan somut şiir dilin sadece anlamsal ve kavramsal boyutlarının değil, görsel-çizgisel boyutlarını da araştırır” (Gökalp Alparlan, 2005, s. 3). Bu noktada somut şiir örneğinde yalnızca ilgili konu hakkında bir bilgi aktarımı sunmak amaçlanmamaktadır. Ayrıca somut şiir özelliğinde kaleme alınmış eserlerin temalar ile ilgili okurlarda mutlaka imgelerin ve sembollerin oluşması sağlanmaktadır. Görsel uyarıcılar aracılığıyla ilgili konu somutlaştırılmaktadır. Yazar Franz Mon somut şiir ile ilgili görüşlerini şu cümleleri ile ifade etmektedir:

“Yatay zincirin kaybolmaya başlamasıyla birlikte sözcük havuzu düşey zinciri ortaya çıkarır ve dikkati odaklar, sözcüğün bilinen kullanımları bitmez tükenmez bir sürü halinde yansımaya başlar (...) sözcüğün öncesi sonrası yoktur, o artık sadece sürekli yansıyarak ifadeler üreten bir harekete dair bir yönlendirmedir (...) uçsuz bucaksız bir ilişkiler, anlamlar, anılar denizinde küçücük bir girdabın eş zamanlı, arka arkaya, iç içe ve kendini bastırarak çağırdıkları...” (Bäcker, 2004, s. 12).

Bu noktada somut şiir okurda belirli duyguların, anıların ve çağırışımların oluşmasına katkı sağlayan ve okuru ilgili konuya çok daha yakınlştırarak izdüşümler birliği oluşturmayı amaçlamaktadır (Bkz. Bäcker, 2004, s. 12). Aktarılan her olayda okur mutlaka olayları birbiri ile ilintilemeli ve olaylar arasında ortaklıklar kurmalıdır. Somut şiirde aktarılan her olgu doğrudan kabul görmektedir. Belgeler ve metinler okurun belleğinde şekillenmekte ve yeni imgelerin doğmasına katkı sağlamaktadır. Bu bilgilere paralel olarak *Tutanak* eserinde somut şiirin izlerine rastlamak oldukça mümkündür.

Eserde kullanılan el yazması belgelerin önemi oldukça fazladır. El yazması belgelerde öncelikle dikkat çeken temel husus belgelerin rastgele, herhangi bir bağlamda özenle hazırlanmamış olması oldukça dikkat çekicidir. Bu durum ise düzenlenen belgelerin yalnızca gereklilik çerçevesinde hazırlandığını, özellikle ölüm raporlarının gerçekliği

yansıtmadığını ve gerçek verilerden tamamen uzak olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Orijinal belgelerde de bu durumu gözlemleyen Bäcker, kurgu ve alıntılama teknikleri aracılığıyla bu durumu görsel ve imgesel olarak somutlaştırmıştır. Ayrıca belgesel yazın örneğinde olan eserde her ne kadar kronolojik bağlamda bir akış zorunluluğu bulumasa da Heimrad Bäcker olay örgüsünün okur tarafından kolaylıkla çözümlenebilmesi amacıyla kronolojik bir anlatıma yer vermiştir. Olay akışı eserde şu şekildedir:

- a) Nazilerin iktidara gelmesi
- b) Yahudilere yönelik getirilen kısıtlamalar (sosyal kısıtlamalar, ırk yasaları, Rassenhygiene vb.)
- c) Tutukluların toplama kamplarına sevk edilmesi
- d) Kampta gruplandırılmaları
- e) Kamp hayatı üzerine
- f) Ölümler (gaz odaları, krematoryumlar ve kara duvar gibi)

Nazilerin iktidara geçme çabaları eserde Kristal gece'ye dair bir anlatımla somutlaştırılmaktadır. *“Ve schiffamt sokağındaki, neue welt sokağındaki, tempel ve stumber sokaklarındaki tapınalardan, untere viadukt sokağındaki, schmalzhof sokağındaki [...] ve turner sokağındaki sinagoglardan alevler yükseldi”* (s. 14).

Yahudilere yönelik kısıtlamalar özellikle kronolojik sırlaması bağlamında eserin ilk kısımlarında sıklıkla yer almış bir husustur. Özellikle şiddet eğilimlerinden önce yahudilere yönelik uygulanan psikolojik şiddetin somutlaştırıldığına göstergesidir. *“[...] ummumi telefon kulübelerinin kullanımı belediye otobüslerinin, ziraat ve posta araçlarının kullanılması her türlü motorlu aracın sürülmesi, otomobil ve motosikletlerin bulundurulması”* (s. 15).

Eserde değinilen bir diğer husus ise tutukluların toplama kamplarına nasıl sevk edildiklerinin ilgili belgeler kapsamında okura aktarılmasına yöneliktir. Tutuklulara yönelik gerçekleştirilen ilk sevkiyat için eserde yer alan örnek şu şekildedir: *“1. sevkiyat 20.10.1939 cuma günü 22:00'de aspang istasyonundan yola çıkıyor”* (s. 20).

Eserde sevkiyatlara yönelik pek çok bilgi bulunmaktadır. Yalnızca tutukluların hangi tarihlerde sevk edildiği değil, hangi şartlarda sevk edildiklerini ve kampta nasıl gruplandırıldıklarını ifade eden belgeler de mevcuttur.

“orada neler oldu?

kaç kişinin seçileceğini biri söyledi mi?

belli bir talimatname var mıydı?

emri hep bir hekimin verdiği bilginiz dahilinde mi?

sıhhiye görevlisine işareti kim verdi?

Kamp koşullarına yönelik önemli aktarımlarda mevcuttur. Sabah mahkumları kaçta kalktığından başlayarak kendilerine verilen sorumlulukların aktarıldığı pek çok belge mevcuttur. Özellikle de mahkumların beslenme düzenlerine yönelik aktarımlar da mevcuttur. *“O sabah hala III no.lu kamp’ın 300 kadar tutuklusu için kahvaltı hazırlaması gerekirken, öğleyin sadece, yaklaşık 150 kişiye yemek temin etmesi gerekti”* (s. 81).

İkinci Dünya Savaşı kolektif hafızada soykırım eylemleri ile yer edinmiş bir savaştır. Bu nedenle birçok yazar tarafından İkinci Dünya Savaşı’nı esas alan edebi eserlerde soykırım eylemlerine endeksli bir kurgu söz konusudur. Bu bağlamda ise Heimrad Bäcker’in eserinde kronolojik akışın dışında yazarın eserinde yer alan ağırlık noktası soykırımdır ve soykırım eylemlerini belgeler aracılığıyla somutlaştırma amacındadır.

“kara duvarı biliyor musunuz?

hayır.

Çakıl çukurunu biliyor musunuz?

hayır.

11.bloğu biliyor musunuz?

hayır.

gaz odalarını biliyor muydunuz?

hayır.

parlayan alevleri gördünüz mü?” (s. 55).

Tutanak eseri Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi ile oldukça bütünleşiktir. Eserde özellikle belgeler bağlamında NACM'nin etkileri gözlemlenmektedir. Notlar ve Kaynakça kısmında arz edilen her orijinal belge uluslararası ceza mahkemesinde düzenlenmiş belgelerdir. Eserin belgesel yazın ve somut şiir örneğinde olması ile ilintili olarak, eserde gözlemlenen ilk husus belgeler ve görsel imgelerdir. Eserin gerek dilsel gerekse de biçimsel özellikleri okuru öncelikli olarak “belge ve belgesel” kavramlarına yönlendirmektedir. Belgelerin başat öğeler olarak etkin rol almasının yanı sıra orijinal kaynakların refere edilmesi doğrudan Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi ile ilişki kurmaktadır. Diyaloglarda gözlemlenen savcı, yargıç ve avukat özelliğinde olan figürler ise bu durumu kanıtlar niteliktedir. Bu noktada eserde NACM dair doğrudan bir atıf yer almasa da dolaylı olarak belgeler aracılığıyla uluslararası hukuka ve ceza mahkemesine dair atıflar yer almakta ve okur her iki konu bağlamında bilgilendirilmektedir.

Bu bilgiler ışığında *Tutanak* eseri kurmaca ve gerçeklik kavramlarının iç içe geçtiği, estetik kaygıların tamamen göz ardı edildiği, düzyazı ve somut şiir özelliği ile okuru esere dâhil eden ve okuru aktif kılan edebi bir eserdir. Belge odaklı bir eser olmasından kaynaklı olarak, orijinal belgelere dayanmakta ve bu belgelerden esinlenme ve alıntılama durumu söz konusudur. Alıntılanan ve esinlenen orijinal belgelerin kaynak gösterimi ise eserin bibliyografya kısmında belirtilmiştir. Bu noktada yalnızca kurgu aracılığıyla savaş dönemine ait bir bilgi aktarımı sunmak yerine, okuru düşünmeye, sorgulamaya ve okurun belleğinde sürekliliği sağlamaya ve okuru anımsamaya teşvik eden bir eserdir. Yukarıda verilen örnekler eser ile ilgili kısmi bir bilgi aktarımı sunmaktadır. *Tutanak* eseri çok yönlü, birçok yorumlamaya ve bununla birlikte birçok açıdan incelemeye açık bir eserdir.

3.3. Okuyucu Eseri Üzerine

3.3.1. Esere Genel Bakış

Bernhard Schlink tarafından 1995 yılında ilk kez Diogenes Verlag aracılığıyla okura sunulan *Okuyucu* eseri, İkinci Dünya Savaşı esnasında Nazi gözcüsü olarak Nazi rejiminin soykırım eylemlerinde yer almış Hanna'nın ve onun on beş yaşındaki aşkı

Michael ile yaşadıklarını içeren, ben anlatıcı bakış açısı ile olayları okura aktaran ve dönemin hukuk sistemi hakkında okuru bilgilendiren bir eserdir. Eserin ana teması aşk ve sevgidir, fakat eser tek bir tema endeksli değildir. Eserde genel bir bakış açısı ile savaş sonrası dönem betimlenmiş olsa da, suç, geçmişle hesaplaşma ve soykırım gibi temalar da işlenmiştir. Bu noktada eserle birden fazla temanın içselleştirilmiş olması eseri çok yönlü kılmakta ve disiplinler arası ilişkilerin aktif olduğu bir esere dönüştürmektedir. Eserde edebiyat ve hukuk, edebiyat ve tarih, edebiyat ve sosyoloji gibi birçok alan iç içedir.

Okuyucu eseri üç bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölüm on yedi kısımdan, üçüncü bölüm ise on iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci bölüm eserin ilk kısmı olması nedeniyle eserin girişidir. Bu bölümde yazar tarafında figürler detaylı olarak tanımlanmaktadır. Örneğin eserin ilk cümlesi “*On beş yaşındayken sarılığa yakalanmıştım*” (Schlink, 2016, s. 17) cümlesi eserin ana figürlerinden biri olan Michael’i ve onun hastalığını tanımlamaktadır. Ayrıca ifadelerde gözlemlendiği üzere anlatıcının Michael olduğu eserin ilk cümlesinden analiz edilmektedir. Eserin ilk kısmı tamamen okuru eserin bütünlüğüne ulaştıracak aktarımlardan oluşmaktadır. Bu aktarımları özellikle kronolojik olarak ilerleyen olay örgüsü aracılığıyla gerçekleştiren yazar, okurun alımlama eylemlerine önemli ölçüde katkı sağlamak ve anlatım akışında meydana gelebilecek aksaklıklarını engelleme amacındadır.

Ana figürlerin karşılaşmaları eserin yükseliş noktasını (Höhepunkt) teşkil etmektedir ve böylelikle birinci bölümünde asıl hedeflenen noktaya ulaşılmaktadır. Birinci bölümde özellikle iki ana figür arasında var olan ilişkinin gerek duygusal gerekse de tensel bağlamda detaylı betimlemesi yapılmakta ve okura zıtlıklar sunulmaktadır. Bu noktada zıtlıkların var olması, eserin diğer bölümlerinde detaylı olarak betimlenen eksiklikleri ve gariplikleri işaret ederek, okurun şüphe duygusunu harekete geçirmektedir. Örneğin Hanna ile tanıştığında henüz ismini dahi bilmiyor olması, Hanna’nın sürekli konuşmaktan çekinen sessiz kişiliği ve Michael’in ise genç bir delikanlı olarak Hanna’ya karşı hissettiği duygular gibi pek çok durum ilgili gariplikleri somut örneklerdir.

“Adın nedir? Bunu ona altıncı ya da yedinci gün sordum. [...] O zamana kadar, ona doğru hitap etmekten, siz ya da sen demekten kaçınmıştım.

İrkildi. "Ne?"

"Adını sordum."

"Neden öğrenmek istiyorsun ki?" Bana şüpheyle baktı. "Sen ve ben... soyadını biliyorum, ama adını bilmiyorum. Adını öğrenmek istiyorum. Ne var bunda" "
(Schlink, 2016, s. 31).

Eserin ilk bölümünde ana figür Michael'in özel yaşamı kurgulanmamış ayrıca nasıl bir aile ortamına sahip olduğu ve ailesi tarafından nasıl yetiştirildiği gözler önüne serilmiştir. Aile ilişkilerinin detaylı olarak betimlendiği bu bölümde Michael'in ailesi yer almaktadır. Annesi ev hanımı babası ise bir felsefe profesörü olan Michael, "Felsefe profesörüydü ve düşünmek onun hayatıydı, düşünmek ve okumak, yazmak ve ders vermek" (s. 28) cümlesi ile babasını tanımlamaktadır. Bu noktada babasını düşünen ve eğitilmiş bir kişilik olarak tanımlayan Michael ahlak kuralları ve etik kuralları çerçevesinde yetiştirildiğinin sinyalleri net olarak okura iletilmektedir. İyi eğitilmiş ve kültürlü bir ailede yetişen Michael iki kız kardeşe ve bir ağabeye sahiptir. Her iki kız kardeş, bilinen kız kardeş profilindedir. "Küçük kız kardeşim. Dört kardeşin en küçüğü olmak hiç de kolay değildi herhalde ve biraz küstahlık etmeden kendini gösteremiyor olmalıydı" (s. 29) cümleleri ile küçük kız kardeşini ve "Abim. Yatak odalarımız ortaktı; bu ona benden daha zor geliyordu mutlaka, üstelik hastalığımın bu yana odayı tümüyle bana bırakıp oturma odasındaki kanepede uyumak zorunda kalmıştı" (s. 29) cümleleri ile kardeşleri ile arasında var olan ilişkiyi kısmen tanımlamaktadır. Eserde Michael'in abisinin onu yönlendirmeye çalışan, ona her konuda yardımcı olmaya çalışan ve kardeşini destekleyen bir abi profilinde olduğu görülmektedir. Bu noktada birinci bölüm Michael'in aile yaşamının ve özel yaşamının detaylı olarak betimlemesi ile ilerlemekte ve Hanna'nın aniden ortadan kaybolmasını anlatan kısım ile son bulmaktadır.

Birinci bölüm eserin *Leitmotiv* olarak tanımlanan, sıklıkla kullanan simgeler bakımından zengin olduğu kısımdır. Eserde Hanna figürünün okuma ve yazma bilmemesi nedeniyle kendisine sıklıkla okuma yapan Michael'in okuduğu kitap isimleri yer almaktadır. Esere metinlerarasılık özelliği kazandıran bu kesitte yazar tarafından yer verilen yazarlar ve eserleri şunlardır:

- a) Homeros *Odysseia*
- b) Gotthold Ephraim Lessing *Emilia Gallotti*
- c) Friedrich Schiller *Aşk ve Entrika (Kabale und Liebe)*

Emilia Gallotti ve *Aşk ve Entrika* eserleri *Okuyucu* eserini aşk ve tutku kavramları ile içselleştirmektedir. Her iki eser drama olarak kaleme alınmış ve birçok kez sahnelenmiş eserlerdir. Tamamen aşk ve tutku kavramları ile doğrudan ilişkili olan eserler özellikle *Okuyucu* eserinin ana figürleri Michael ve Hanna ile doğrudan ilişkilidir. Aralarındaki yaş farkı, genç- yetişkin, suçlu-suçsuz, okuryazar olan- okuryazar olmayan zıtlıkların iki figür arasında bulunması entrika kavramını somutlaştırmaktadır. Bernhard Schlink ise Michael'in okumalarında kullandığı bu eserler aracılığıyla okuru Hanna ve Michael arasındaki çarpık ilişki hakkında bilgilendirmektedir.

Tüm eserlerin, eserde büyük bir önemle yer almasının yanı sıra Homeros'un *Odysseia* eserinin ehemmiyeti diğer eserlerden farklıdır. Eserde metnin rolü Michael'in Hanna'ya karşı hissettiği duyguları betimlemektir. *Odysseia*'da olduğu gibi tıpkı *Okuyucu* eserinde de tekrar yurda, eve dönüş (Heimkehr) olgusuna rastlanılmaktadır. Eserde Michael'in yeniden Hanna'ya geri dönmesi bu kavram ile açıklanmaktadır. Aynı zamanda *Odysseia* eseri *Okuyucu* eserinde var olan çarpık ilişkileri ve bir sirkülasyon içerisinde gerçekleşen olayları temsil etmektedir. Odysseus'un tıpkı eserde yaşama tutunma ve yeniden başlamak amacıyla yurda geri dönmesinin örnekleri *Okuyucu* eserinde de yer almaktadır. Bu noktada ise her iki eser arasında önemli ölçülerde gerek tematik bağlamda gerekse de figürler bağlamında benzerlikler ve ortaklıklar saptanmaktadır (Möckel, 2004, s. 62-64).

Söz konusu eserler dışında eserde farklı Leitmotiv'ler de gözlemlenmektedir. Seyahat kavramı eserde önemli bir Leitmotiv'dir. Michael'in Hanna ile bir sömestrde birlikte yaptıkları tatil ve bisiklet turu önemli bir olgudur. Bu dönemde Hanna ve Michael arasında ciddi yakınlaşmalar olmuş ve böylelikle ilgili motif aracılığıyla okura aşk ve tutku dolu ilişki içerisindeki çatışmaları rahatlıkla analiz edebilme olanağı tanınmıştır. Bu durum ise eserden şu örnek olay ile açıklanabilir:

“O ilk kavgamız, hatta genelde kavgalarımız ne kadar saçma olursa olsun, okuma, duşa girme, sevişme ve yan yana yatma törenlerimizi başlatan her şey bize iyi geliyordu. Ayrıca onu tanımamazlıktan geldiğim suçlamasıyla kendini bağlamı

bir kez. Onunla birlikte görünmek istediğimde, buna ilke olarak karşı çıkamıyordu” (s. 45).

Görüldüğü üzere her ne kadar okurda sevgi imgesi ile içselleştirilmiş bir durum söz konusu olsa da ilişkilerinde ciddi çatışmaların olduğu gözlemlenmektedir. Yan yana görünmemek istemeleri, aralarında yaş farkı ve birbirlerine bedenen kurdukları yakınlığın dışında fikren bir yakınlığın olmaması gibi pek çok belirsizlik figürler ile içselleştirilmiştir.

Diğer önemli Leitmotiv ise ritüeldir. Hanna ve Michael’in ilişkisi tamamen ritüellerden oluşmaktadır. Okumalar ile başlayan birliktelik tensel yakınlık ile son bulmaktadır ve bu durum her buluşmada gerçekleşmektedir.

“Ciddiydi. Beni düşün altına ve yatağına alandan önce, ona yarım saat kadar Emilia Galotti okumak zorunda kaldım. Sonunda duşa girmek beni bile sevindirdi. Geldiğimdeki keyfim bu sesli okuma sırasında kaçmıştı. Bir tiyatro oyununu böyle yüksek sesle okurken, farklı oyuncularını böyle az çok ayırt edebilir ve canlı kalabilmek için bir hayli dikkat gerekiyordu. Düşün altında keyfim yerine geldi. Sesli okuma, duş, sevişme ve biraz da yan yana yatma- buluşmalarımızın töreni oldu bu” (s. 38).

Söz konusu bu ritüeller figürler arasında ortaklık kurulmasına yardımcı olan aktivitelerdir. Hanna’nın okuryazar olmaması ve edebiyat aşkı Michael ile ilişki kurmasını sağlamaktadır. Duş aktivitesi ise arınma (Katarsis) kavramını açıklamaktadır. Gerek Michael ailesinden aldığı ahlaki değerler nedeniyle gerekse de Hanna geçmişte yaşadığı olaylar nedeniyle arınmaya ihtiyaç duyan figürlerdir. Cinsel birliktelikler ise her iki figürü ortak bir amaç uğruna hizmet etmeye teşvik etmektedir (Möckel, 2004, s. 52). Suç, sorumluluk, geçmişle hesaplaşma kavramları ise eserin diğer Leitmotivleridir ve eserde örneklerine sıklıkla rastlanmaktadır.

Bellek kavramının eserde önemli işlevi bulunmaktadır. Yazar Bernhard Schlink’in kolektif bellek üzerinde geçmişte vuku bulmuş eylemleri ve karanlık bir tarihi hatırlanabilir kılmak ve eylemlerin sürekliliğini korumak amacıyla kaleme aldığı eserinde bellek kavramına sıklıkla rastlanmaktadır.

“Hanna’nın bende kalan imgelerinden biri bu. Onları hafızama kaydettim; hiç değişmeyen, eskimeyen bu imgeleri içimdeki bir perdeye yansıtabilir, orada izleyebilirim. Bazen onu uzun süre düşünmediğim olur. Ama imgeleri her seferinde yeniden aklıma gelir ve bazen onları defalarca içimdeki perdeye yansıtmak ve izlemek zorunda kalırım” (s.53).

Bu noktada verilen anımsama örneği her ne kadar Michael ve Hanna figürleri ile içselleştirilerek aktarılmış olsa da esasen yazarın tarihsel arka planı olan eylemleri anımsatma arzusu ile örtüşmektedir. Böylelikle edebiyat, eylemlerin hatırlanabilir kılınmasına yardımcı olan temel araçlardan. Edebiyat aracılığıyla yazarlar duygu ve düşüncelerini ifade etmekte ve edebi anlatım tekniklerine bağlı kalarak ilgili konuları tematize etmektedir. Bu bağlamda bellek ise eserin diğer bir Leitmotiv’i olma özelliğindedir.

Eserin ikinci bölümü birinci bölümden bağımsız olamayacak şekilde yazar tarafından kurgulanmış bir bölümdür. İkinci bölüm Michael’in Hanna’nın ortadan kaybolmasını fark etmesi ile başlamakta ve Hanna’nın müebbet cezası kararı ile son bulmaktadır. Bu noktada kronolojik olarak ilerleyen eserin dönüm noktası bu bölümde gerçekleşir. Michael’in stajyer öğrenci olarak katıldığı davada Hanna ile karşılaşması eserin dönüm noktasını tanımlamaktadır.

“Hanna’yu mahkeme salonunda yeniden gördüm. Toplama kamplarıyla ilgili davaların ne ilki ne de büyüklerinden biriydi bu. O zamanlar Nazi dönemi ve geçmişiyile ilgili davalar üzerinde çalışan az sayıdaki öğretim üyelerinden biri olan profesör, öğrencilerinin yardımıyla tüm duruşmaları izleyebilmeyi ve değerlendirebilmeyi umduğu için bu davayı konu edinen bir seminer düzenlemişti” (s. 78).

İkinci bölüm mahkeme sürecinin başladığı ve süreç ile ilgili okura bilgi aktarımlarının sunulduğu gerçek kısımdır. İlk bölümde var olmayan figürler ve gerçekleşmemiş olaylar üzerinden anlatıları kaleme alan yazar, ikinci bölümde dış dünyada gerçekleşmiş gerçek olayları kurgu ile bütünleştirerek okura aktarma amacındadır. Bu noktada bu bölüm savaş sonrası dönemin temel olgularından biri olan Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi’nin izlerini taşımaktadır. Bilindiği üzere Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi savaş sonrası dönemde 1945 tarihinde müttefik devletler öncülüğünde savaş suçlularını

yargılamak amacıyla kurulmuş uluslararası bir ceza mahkemesiydi. Eserde tematize edilen mahkeme süreci Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi ile ortaklık kurmakta aynı zamanda Hanna ise bu platformda bir sanık olarak yargılanarak savaş suçlularını bir kadın profilinde temsil etmektedir. Eserde dava süreci yaklaşık olarak bir yıl sürmektedir. Bu durum ise 1945 tarihindeki NACM ile örtüşmektedir. Gerçek mahkemenin de yaklaşık bir yıl kadar sürmüş olması yazarın dış dünyadan bağımsız olmayacak şekilde kurgulama amacını gözler önüne sermekle birlikte, ayrıca eserin gerçekçi yönünü odak noktasına yerleştirmektedir.

“SS'lere gönüllü olarak mı katıldınız?”

“Evet”

“Neden?”

Hanna cevap vermedi

“Siemens fabrikasında size ustabaşılık önerilmesine rağmen, SS örgütüne katıldığınız doğru mu?”

Hanna'nın avukatı ayağa fırladı. “Burada ‘rağmen’ ne anlama geliyor? Bir kadının SS örgütüne katılmaktansa, Siemens’de ustabaşı olması gerektiğini ima edilerek ne amaçlanıyor? Müvvekkilimin veriş olduğu kararı, böyle bir sorunun konusu haline getirmenizi haklı gösterecek hiçbir gerekçe olamaz” (s. 83-84).

Verilen örnekte bir mahkeme salonunda yargıç, sanık ve avukat arasında gerçekleşmesi oldukça muhtemel olan bir diyaloga rastlanılmaktadır. Özellikle ilgili diyalogda Siemens firmasının yer alması dikkat çekicidir. Savaş döneminde Nazi örgütüne finansal desteği sağlayan, mahkûmları çok cüzi miktarlarla köle gibi çalıştıran ve örgüt ile ortaklık kuran firmalar mevcuttu. Bu firmalardan birisi de Siemens grubudur. Nürnberg mahkemelerinin ikinci süreci olan takip sürecinde (Nachfolgungsprozess) firmalara yönelik gerçekleştirilen mahkemelere bu noktada doğrudan bir atıf bulunmaktadır. Ayrıca NACM’nde belgelerin rolü oldukça ehemmiyetliydi. Bu noktada eserde belgeler “kanıt” kavramı ile içselleştirilerek, ilgili diyaloglarda sıklıkla yer almaktadır.

“Aslında eldeki kanıtlar sanıklar açısından elverişliydi. İddianamedeki birincil temel madde için getirilen kanıtlar, hayatta kalmayı başarmış olan anne ve kızın tanıklıkları ve kızın yazdığı kitaptan ibaretti. İyi bir savunma, anne ve kızın verdiği ifadelerin özüne saldırmadan, esirlerin ayıklanması işlemini bu sanıkların yürüttüğü iddiasını inandırıcı bir biçimde çürütebilirdi” (s. 99).

Verilen örnekte yazılı belgelerin eserde önemle yer aldığı görülmektedir. Yazılı kaynakların kanıt niteliğinde olduğu, sanıkların eylemlerde yer alıp almadıklarını ya da ne ölçüde yer aldıklarını açıkça beyan ettiği bir kez daha görülmektedir. Bu tür örneklemeler ise *Okuyucu* eserini NACM ile ilişkilendirmektedir.

Eserin üçüncü ve son kısmında Hanna ve Michael birbirinden tamamen ayrılarak farklı yaşantılara yönlendirilmeleri tematize edilmiştir. Üçüncü bölüm ise Hanna'nın ölümü ile sonlanmaktadır. Birinci kısmında esere yönelik bir giriş kısmı oluşturulmuş, ikinci kısımda ise olayların birbiriyle tamamen ilişkili olarak seyir ettiği, hukuki sürecin başladığı kısım tematize edilmiştir. Bu noktada üçüncü bölümde ise eser sonuçlandırılmakta ve yazarın kişisel mesajlarını okura sunduğu kısımdır.

Bu bölümde Michael stajını yaptığı dönemde kayak evinde tanıştığı Gertrud ile evlenmiştir. Gertrud ile olan evliliğinde Julia adında bir kız çocuğu olmuştur fakat evlilikleri Julia beş yaşındayken son bulmuştur. Gertrud Michael'in ilk eşi olsa da eserde Michael'in birliktelik yaşadığı farklı kadın figürlere rastlanılmaktadır. Helen Amerikalı edebiyat bilimci, Genisa psikanaliz uzmanı ve Hilke ise dişiçidir. Kadın figürlerde önemli ölçüde özellikle kariyerleri bağlamında çeşitlilik söz konusudur. Örneğin Helen bir edebiyat bilimci olması, eserde sıklıkla rastlanan yazarları ve edebi eserleri işaret etmektedir. Hanna'nın edebiyat tutkusu Helen figüründe vücut bulmaktadır. Genisa figürünün psikanaliz uzmanı olması İkinci Dünya Savaşı'nı ve savaşın gerek bireysel gerekse de kolektif etkilerini temsil etmektedir. Ayrıca Genisa'nın tanımlamalarında Sigmund Freud'a ve onun psikanaliz kuramlarına yakınlık tespit edilmektedir. Hilke ise İkinci Dünya Savaşı'ndaki hekimlerin temsilcisi olarak eserde yer almaktadır.

Eserin bu bölümünde yeniden birçok yazara ve eserler yer verilerek eserin edebiyat ile bağı sıklıkla okura işaret edilmektedir. Eserde yer alan yazarlar şöyledir:

- a) Arthur Schnitzler
- b) Franz Kafka
- c) Stefan Zweig
- d) Hannah Arendt
- e) Primo Levi
- f) Elie Wiesel
- g) Rudolf Höss

Tüm bu yazarları ortak bir noktada buluşturan esas kavram İkinci Dünya Savaşı'dır. Savaş dönemini kendi bakış açıları ile kaleme almış olan yazarların eserlerinde savaşın etkileri hissedilmekte ve analiz edilmektedir. Özellikle Hannah Arendt Yahudi asıllı ve yalnızca soykırım (Holokost) kavramını esas alan eserleri kaleme almış olan bir kadın yazarın eserde yer almış olması dikkat çekicidir.

Tüm bilgiler ışığında *Okuyucu* eserinde disiplinler arası bir nitelik gözlemlenirken aynı zamanda özellikle edebiyat bağlamında yazar tarafından eserin zenginleştirildiği görülmektedir. Edebiyatın birçok duygu ve düşüncenin kimi zaman öznel kimi zaman ise nesnel anlatım tarzları ile ifade edildiği bir alan olmasının etkileri birçok eserde olduğu gibi Bernhard Schlink'in *Okuyucu* eserinde de gözlemlenmektedir. Özellikle soykırım temasını aşk ve tutku kavramları ile bütünleştiren yazar, bu noktada eserin her bölümünde yalnızca tek bir temaya endeksli bir yaklaşımdan uzaklaşarak çeşitli bağlamlarda, çeşitli temalarla eseri zenginleştirerek okuru birçok noktada soykırım eylemlerine ve suç kavramına yakınlaştırmaktadır. Eserin ana figürleri Michael ve Hanna ile suç kavramını bütünleştirmiştir. Michael suç kavramının bireysel temsilcisi olarak eserde yer almaktayken Hanna ise kolektif suçun temsilcisi olarak eserde yer almaktadır. Özellikle eserin yalnızca tarihi bir konuya bilimsellik çerçevesine yaklaşmadan edebiyat ve edebiyatın özgün değerleri çerçevesinde aktarıyor olması, eserin dünya yazınında da ayrı bir öneme sahip olmasına katkı sağlamış temel etmendir.

3.3.2. Eserin Oluşum Süreci

Savaş sonrası dönemde birçok eser ile özleştirilen Holokost (soykırım) kavramının özleştirildiği eserlerden biri Bernhard Schlink'in *Okuyucu (der Vorleser)* eseridir. İkinci Dünya Savaşı ve Holokost kavramları dönemin televizyon ve radyo yayınlarında,

sergilerde, filmlerde, diğer yayın organlarında sıklıkla ele alınan ya da bilgi sahibi olunan bir tema olmaktan öte dönemin metin evreni ile de yakından ilintilidir. Meydana gelen bir eylemi anlamlandırmanın ilk ve en temel koşulu olayları maruz kalan tarafın bakış açısı ile ele almaktır. Olaylar ancak kurbanın, mağdurun aktarımları ile somutlaşmakta ve konu ile ilgili fikir birliğine varılmaktadır. Bu noktada kurbanlar olayların aktarıcıları olmakla birlikte, aynı zamanda geçmiş ve şimdiki zaman arasında köprü görev gören esas kaynaklardır. Kurbanların aktarımları ile geçmiş zaman ve şimdiki zaman arasında bulunan mesafe kaldırılmaktadır. Bu bağlamda söz konusu temayı öz metin evreni ile bütünleştiren yazarlardan biri Bernhard Schlink'tir. Schlink, *Okuyucu* eserinde gerek Holokost eylemlerine yönelik gerçekleri sevgi teması bağlamında aktarmış gerekse de ilgili belgeler aracılığıyla gerçekliklere ışık tutmuştur.

Savaş sonrası dönemde üçüncü Reich'in suç mekanizmalarını diğer nesillere aktarmak ve gerçekleştirilen acımasız soykırım eylemlerini tanımlayarak eylemlerin sürekliliğinin korunmasına katkı sağlamak yazarın temel amacıdır. Bernhard Schlink eserinin temellendirdiği süreçte ilgili konunun diğer nesillere aktarılması hususunda bir gruplandırmaya varır. Bu gruplandırmada aktarım yapılan nesilleri üç temel gruba ayırmaktadır:

- a) **Birinci kuşağın temsilcileri:** Bu grup olayları şahsen yaşamış ya da doğrudan olaylara tanıklık etmiş bireylerin oluşturduğu kuşaktır. Örneğin eserde bu grubun temsilcisi Hanna'dır. Hanna soykırım eylemlerinde sanık olarak yer almış ve suçların gerçekleştirilmesine destek vermiş bir isim olarak okurun karşısına çıkmaktadır.
- b) **İkinci kuşağın temsilcileri:** Olaylara doğrudan şahitlik etmemiş olan kuşaktır. Bu kuşakta kişiler olaylara belirli araçlar ve kişiler aracılığıyla ulaşmaktadır. *Okuyucu* eserinde ise bu grubun temsilcisi Michael'dir. Michael soykırımdan doğrudan ilişkili ya da doğrudan etkilenen bir figür değildir. Soykırım kavramı ile ancak Hanna aracılığıyla yakınlık kurmaktadır.
- c) **Üçüncü kuşağın temsilcileri:** Olaylarla yazılı kaynaklar aracılığıyla ya da görsel-işitsel araçlar ile tanıklık eden kuşaktır. Bu kuşağın temsilcileri ilgili temaya dolaylı olarak dâhil olmaktadır. *Okuyucu* eserinde üçüncü kuşağın temsilcisi okurdur. Okur gerçek ve kurmaca kavramlarının ötüştüğü eserde

anlatılar ve belgeler aracılığıyla temaya yakınlaşmaktadır (Möckel, 2004, s. 13-14).

Bu noktada *Okuyucu* eseri ilgili temanın belleklerde hatırlanabilir kılınmasına katkı sağlayan bir eserdir. Bernhard Schlink'in eseri kaleme aldığı iki temel amaç üzerinde durmaktadır. Öncelikle doğrudan herhangi bir bağlamda soykırım eylemlerinde yer almayan bireyleri ilgili konuya yakınlaştırmak ve geçmişte meydana gelen eylemler hususunda bireyleri geçmişleri ile yüzleştirmektir. Yazarın bu amacına hizmet eden temel materyaller ise belgelerdir. Eserde mahkeme sürecinin tematize edilirken bu platform söz konusu belgeler ile desteklenmektedir.

Savaş sonrası döneminin en önemli gelişmelerinden biri olarak kabul gören Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi eserin mahkeme platformunu da içermesine katkı sağlamış temel faktörlerdendir. NACM gerek eserin genel çerçevesini belirleyen etmen iken aynı zamanda eserde yer alan belgelerin temin edildiği önemli bir platformdur. Eserde yer alan belgeler esasen uluslararası ceza mahkemesine dayanmaktadır. Mahkemede sanık-tanık, suçlu-suçsuz, haklı-haksız ve iyi-kötü gibi zıtlıklar bir arada bulunmakta ve tüm bu unsurlar eserde bir bütünlük sağlamaktadır. Aynı zamanda zıtlıkların karşılaştığı bir platform olarak mahkeme, bireylerin geçmişleri ile hesaplaştıkları bir ortamdır. Bu noktada NACM'nin birçok bağlamda rolü fazlasıyla ehemmiyetlidir.

Belgesel yazının 1990'lı yıllardaki temsilcilerinden biri olan *Okuyucu* eseri belgelerin kurgu ile içselleştirildiği bir üründür. 1990'lı yıllarda medya kavramı ile yakından ilintili olan belgesel yazının bu bağlamdaki tesirleri *Okuyucu* eserinde de gözlemlenmektedir. 2008 yılında beyaz perdeye aktarılan eser tıpkı eserde yakaladığı başarıyı beyaz perde de yakalamıştır. Beyaz perdedeki uyarlaması orijinal eserden bağımsız olmaması, eser ile oldukça ilintili olarak kurgulanmış olmasının olumlu etkileri izleyici kitlesine yansımıştır.

Bu bilgiler ışığında *Okuyucu* eserinin temellendirilmesi esasen savaş sonrası dönemde bireysel ve toplumsal gerekliliklere dayanmaktadır. Toplumsal gereklilikler öncelikli olarak bireylerin yüzleşmekten çekindiği, ötekileştirdiği ve belleğinde soyut olarak var olan her olgu burada okur ile yüz yüze getirilmekte, tamamlanmakta ve gerçekçi kılınmaktadır. Özellikle geçmişte meydana gelmiş tarihsel bir olayın belleklerde belirli

bir sürenin ardından hatırlanabilir kılınmayacağı gerçekliğinden hareket eden Schlink, bu gerçeklikleri eseri ile içselleştirerek temanın sürekliliğini sağlama hususunda gerek eserinde yer verdiği belgeler gerekse de kullandığı dilsel özellikler bağlamında konunun hatırlanabilir kılınmasına katkı sağlamaktadır. Yayımlandığı 1995 yılında oldukça ilgi ile karşılanan *Okuyucu* eseri ardından 1998 yılında ABD’de İngilizce çevirisi ile farklı etkilere sahip olmuştur. Yalnızca alman yazını ile sınırlı kalmayıp dünya yazınına birçok çevirisi ile dâhil olan *Okuyucu* eserinin bu noktada sürekliliğinin korunmasında önemli katkılarının mevcut olduğu açıkça görülmektedir.

3.3.3. Üslup ve Biçim Özellikleri

Okuyucu eseri dilsel özellikler bakımından oldukça zengin bir eserdir. Eser geçmiş zamanla ve şimdiki zamanla ilişkili olmakla birlikte, okuru her iki dönem hakkında bilgilendirmekte ve okurun karşılaştırma yapmasını mümkün kılınmaktadır. Genel bir tanımlamayla eserde dilsel özellikler bağlamında okuru şiddetle düşünmeye teşvik eden, alımlama sürecini zorlaştıran ya da anlam bütünlüğünü bozan, anlaşılması güç ifadeler yer almamaktadır. Bunun yerine okurun esere kolaylıkla entegre olduğu üslup özellikleri bulunmaktadır. Yazarın hukuk kariyerinin izdüşümlerini eserde gerek tematik bağlamda gerekse de dilsel özellikler bağlamında tespit etmek oldukça mümkündür. Söz konusu hukuki deneyimlerin izdüşümleri eserin ikinci kısmında yargılama sürecinde sıklıkla yer almakta ve ilgili tema ile ilişkilendirilmektedir.

“Hanna için dava bundan daha kötü başlayamazdı. Henüz kimlik tespitleri sırasında bile mahkeme heyeti üzerinde iyi bir izlenim bırakmamıştı. İddianamenin okunmasından sonra, yanlış bir noktayı düzeltmek üzere söz istedi, mahkeme başkanı huzursuz bir tavırla payladı onu: Ana duruşmanın başlamasından önce, iddianameyi inceleyebileceği ve itirazlarını dile getirebileceği yeterince zamanı olmuştu; artık ana duruşmadaydılar ve iddianamenin doğru ya da yanlış noktaları, mahkemeye sunulacak kanıtlarla ortaya çıkacaktı” (s. 95).

Verilen örnekten hareketle, yazarın okuru mahkeme süreci hakkında bilgilendirdiği görülmektedir. Mahkeme sürecinde sanıkların ilgili iddianameler doğrultusunda ne ölçüde yargılandığı, sanıkların ise iddianamelere itiraz haklarının bulunduğunu yazar bu örnek ile gözler önüne sermektedir.

Anlatıların odak noktasında ana figür Michael yer almaktadır ve eserde yer alan bütün aktarımlara okur Michael aracılığıyla erişmektedir. Bu noktada eserde anlatıcı Michael'dir. Eserde aktaran rolünde olan Michael, eserin bireyi geçmişle hesaplaştırma işlevi ile ilişkili olarak sıklıkla iç monologlara yer vermektedir. İç monologlarda Michael yalnızca düşüncelerine yer vermemekte, aynı zamanda iç hesaplaşma örnekleri ile belirsizlikleri ve ikilemleri açıkça ifade etmektedir.

“Sor ona diye düşündüm. Zayıf ve hassas kızlar, inşaattaki çalışmayı zaten kaldırmayacakları; zaten bir sonraki sevkıyla Auschwitz'e gönderilecekleri için mi seçtiğini, sor ona! Söylesene Hanna! Onların hiç değilse son aylarını katlanır kılmaya çalıştığını söyle! Hassas ve zayıf kızları seçmenin ardındaki nedenin bu olduğunu söyle! Bunun dışında bir neden olmadığını, olamayacağını söyle!” (s. 102).

İlgili örnekte Michael'in gerek bir iç hesaplaşma içerisinde olduğu ve gerekse de Hanna'ya karşı içinde bastıramadığı duyguları iç monolog örneği ile ifade ettiği görülmektedir. Eserde iç monologlar önemlidir. İç monologlar ile okur olay örgüsüne farklı bir bakış açısı ve gerçekçi duygular ile erişebilmektedir. İç monologlar gerçek duyguları ve düşünceleri ortaya koymakta ve gerçek bir temel üzerine şekillendirilmiş eserin bütünlüğe ulaşmasına katkı sağlamaktadır.

“Derdi benimle miydi? Yoksa kendiyile mi? Eğer benim çalışmam aptalcaysa, onunkisi haydi haydi aptallıktı- onu kıran bu mu olmuştu? Ama ona ne kendi uğraşımın ne de onunkinin aptalca olduğunu söylememiştim ki. Yoksa aşığının başarısız biri olmasını mı istemiyordu? Ama ben onun aşığı mıydım? Onun için ne ifade ediyordum?” (s.33).

İç monologlarda Michael'in gerçek duygu ve düşüncelerine rastlanılmaktadır. Eserde yer alan her iç monologlarda Michael'i rahatsız eden, onda şüphe uyandıran belirsizliklerin var olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Michael'de Hanna'ya yönelik var olan kuşkuların eserin ilerleyen bölümünde meydana gelecek olaylara Hanna'nın durumuna işaret etmekte ve bir noktada okuru eserin ilerleyen bölümlerine hazırlamaktadır. Ayrıca Hanna'yı Nazi rejimi ile ilişkilendirmektedir.

Eserde iç monologların yanı sıra diyaloglarda oldukça önemlidir. Diyaloglar gerek Michael'in ailesi ile arasında var olan aile bağına gerekse de Hanna ile arasında var olan

ilişkinin okur tarafından analiz edilmesine ve çözümlenmesine yardımcı olmaktadır. Diyaloglar eseri gerçek dışı olmaktan kısmen uzaklaştırmakta, figürlerin doğrudan iletişim kurması bu durumu çok daha somutlaştırmaktadır.

“İlk sorusu farklıydı: “Kapıları neden açmadınız?”

Biz... bizim...” Hanna cevabı bulmaya çalışıyordu. “Başka çaremiz yoktu.”

“Başka çareniz yok muydu?”

“Bazılarımız ölmüştü, diğerleri de ortadan kaybolmuşlardı. Yaralıları hastaneye götürüp geri döneceklerini söylemişlerdi, ama dönmeyeceklerini onlar da biz de biliyorduk. Belki hastaneye bile gitmiyorlardı, yaralıların durumu o kadar da kötü değildi” (s. 110).

Daha önce de ifade edildiği üzere, eser geçmiş zaman ve şimdiki zaman örneklemleri olarak okura sunulmaktadır. Bu durum ise eseri Analepse ve Prolepse kavramları ile içselleştirmektedir.

“O zamanlar bilmiyordum bunu- şimdi de bunun bir bilgi mi, yoksa yakıştırma mı olduğundan emin değilim. Ama o zaman beni böylesine uyarılmış olan şeyin ne olduğunu düşündüğümde, yeniden uyarılmışım. Bilmeceyi çözmek için o karşılaştırmayı yine aklımda geçirmiştim ve yarattığım mesafe, onu benim için bir bilmeceye dönüştüren o uzaklık kaybolmuştu” (s. 18).

Bu örnek eserde geçmişe yönelik hatırlatma ve atıf yapma durumunu somutlaştırmaktadır. Eserde yer alan Analepse örneklemleri ile geçmiş zaman şimdiki zaman ile ilişkilendirilmekte ve okuru sürekli olarak geçmişini anımsama eylemlerine yönlendirilmektedir. Söz konusu durum ise Prolepse örneklerinde de görülmektedir. Analepse örneklerinden farklı olarak Prolepse atıflarında okur geçmişten koparılıp şimdiki zamana odaklanır ve anlatıcının aktarımları aracılığıyla şimdiki zamana endekslenir. *“Bugün otuz altı yaşında bir kadın gördüğüm zaman onu genç buluyorum. Ama on beş yaşında bir oğlanı çocuk gibi görüyorum. Hanna'nın bana ne büyük güven verdiğine şaşırıyorum” (s. 37).*

Bu bağlamda eser Analepse ve Prolepse örneklemleri bakımında oldukça zengindir ve detaylı olarak yazarın kurgulama teknikleri doğrultusunda eserin ilgili bölümlerinde

işlenmiştir. Okuyucu eserinde ayrıca Anafor (Anapher) ve Metafor (Metapher) örnekleri de yer almaktadır. Anafor, bir anlatıda sıklıkla tekrarlanan kelime ve kelime gruplarını ifade eden, anlatıyı kuvvetlendirmek ve yapılandırmak amacıyla kullanılan bir yöntemdir (Anapher, 2021). Bu noktada eserde Anafor özelliği taşıyan temel unsurlar bağlaçlardır. Bağlaçlar aracılığıyla anlatılar birbiriyle ilişkilendirilmekte ve tamamlanmaktadır. Eserde sıklıkla rastlanan bağlaçlar ise “bu yüzden” ve “çünkü’dür” (Möckel, 2004, s. 58).

“Bu yüzden kendine kitaplar okutuyordu. [...] biletçi olarak gizleyebildiği zaafi, vatmanlık eğitimi görürken ortaya çıkacaktı. Siemens’te yükselme şansını da bu yüzden tepmiş ve SS gözcüsü olmuştu. [...] Bu yüzden bilirkişiyle karşılaşmaktan kaçınmış ve raporu yazdığını kabullenmişti. [...] Bu yüzden mi?” (s. 114-115). “Kapıları neden açmadınız? [...] Açamamışlardı. Neden? Çünkü papaz evine düşen bombayla yaralanmıştı. Ya da patlamanın şoku altındaydı. Ya da bomba patladıktan sonra, yaralanan muhafızlarla ve diğer gözcü kadınlarla ilgilenmiş, onları yıkıntıların altından çıkarmış, yaralarına pansuman yapmıştı” (s. 108).

Bu noktada ilgili örneklerde Anafor’un izdüşümlerini saptamak oldukça mümkündür. Özellikle eserin geçmişle hesaplaşma bağlamında aktif rol oynaması ve bireyi geçmiş ile ilişkilendirme amacı ile ilintili olarak “çünkü” bağlacına sıklıkla rastlanmaktadır. Bu bağlaç gerçekleşen her olayın, her eylemin gerekçelendirilmesine hizmet etmekte olan bir savunma aracıdır. Böylelikle her neden bir sonuca ve gerekçeye bağlanmaktadır.

Anafor örneklerinin yanı sıra Metaforların da eserde oldukça mühim görevleri vardır. Metafor kavramı ile ifade edilen, esas konunun ve hususun farklı araçlar ve anlatımlar aracılığıyla aktarılmasını ön gören bir terimdir (Parin, 2017, s. 149).

“Uçak motorlarının susması uçuşun sonu demek değildir. Uçaklar, gökyüzünden birer taş gibi düşmezler. Süzölmeye devam ederler; dev boyutlarda, çok- motorlu yolcu uçakları, inişi denerken parçalanmadan önce yarım saat kırk beş dakika havada süzülürler. Yolcular hiçbir şeyin farkına varmazlar. Susmuş motorlarla uçmak, motorlar çalışırken uçmaktan daha farklı bir his değildir. Daha sessizdir, ama yalnızca biraz daha sessiz [...]” (s. 60).

Bu Metafor örneği Michael’in Hanna’ya karşı sevgisini uçak örnekleme üzerinden özetlemektedir. Farkına varmayan ve sessiz olarak tanımlanan uçak örneği Hanna’yı

sembolize etmektedir. Sessizliğe rağmen gökyüzünde süzölmeye ve var olmaya devam eden uçak ise Michael'i temsil etmektedir. Bu noktada verilen örnekte yeniden bir zıtlık durumuna rastlanılmakta ve böylelikle bütönlük sağlanmaktadır. Söz konusu bütönlük ise Metafor örneklemleri üzerinden somutlaştırılmaktadır.

Okuyucu eserinde karmaşık ve anlaşılması güç anlatılar yer almamaktadır. Olaylar kronolojik olarak ilerlemekte ve Analepse ve Prolepse yöntemleri ile yinelemelere rastlanılmaktadır. Eserde açıklamalara, yorumlamalar ve sentezlere sıklıkla yer verilmiş ve böylelikle okurun belleğinde sosyo-politik bağlamda var olan imgelerin yeniden şekillendirilmesine ve figürler bağlamında ilişkilendirerek gerçekçi kılınmaktadır. Bu noktada ise eserin kronolojik olarak kurgulanmış olmasının rolü oldukça önemlidir. Eserde kronolojik olarak seyir eden olay örgüsü, eserin gerçekçi olarak ve olayların somut olarak algılanabilmesine katkı sağlamaktadır. Eserin kronolojik sıralaması ana figürler bağlamında şu şekilde özetlenebilir:

1. Hanna

- a) 22.10.1922- Hanna'nın doğumu
- b) 1939-1940- Siemens firmasında çalışma
- c) 1940-1945- Hanna'nın yılına kadar Nazi rejiminde görev alması
- d) 1950- biletçi olarak işe başlaması
- e) 1958- Michael ile karşılaşması
- f) 1958-1959- Michael ile yaşadığı ilişki
- g) 1959- şehirden ayrılması
- h) 1966- dava sürecinin başlaması
- i) 1966- Hanna'nın dava için İsrail'e sevk edilmesi
- j) 1966- hapishaneye gönderilmesi
- k) 1974- hapishanede Michael ile buluşması
- l) 1984- hapishanede ölmesi (Möckel, 2004, s. 40-41).

2. Michael

- a) 1943 Temmuz- Michael'in doğumu
- b) 1958- Sarılık hastalığının ilk olarak teşhis edilmesi
- c) 1958- Hanna ile ilk karşılaşma

- d) 1959- Hanna ile ilişkisinin başlaması
- e) 1959- Hanna ile bisiklet turu
- f) 1959- 11. Sınıfın tekrar edilmesi
- g) 1962- Hukuk eğitiminin başlaması
- h) 1966- Hukuk öğrencisi olarak dava sürecinde yer alması
- i) 1967/68- Kayak tatili, Gertrud ile tanışması ve hastalığı
- j) 1969- Gertrud ile evlenmesi
- k) 1974- Gertrud ile boşanma
- l) 1983- Hanna'dan mektup alması
- m) 1984- Hanna'ya ziyaret
- n) 1984- Amerika'ya gitmesi
- o) 1994- Hanna ile olan bağı tamamen bitirmesi ve hikâyenin son bulması (Möckel, 2004, s. 41-42).

Görüldüğü üzere, figürler bağlamında özetlenen olay örgüsünde önemli ölçüde kronolojik olarak seyir eden olay örgüsünün var olduğu açıkça belirtilmektedir. Her iki figür ile ilgili kronolojik sıralaması temelde üç kısma ayrılmaktadır. Öncelikle figürlerin öz yaşamlarının detaylı olarak okura sunulduğu bir kısım mevcuttur. Bu bölümlerin detaylı olarak ele alınmasının altında yatan esas neden; yazarın figürleri kapsamlı olarak okura tanıtmaya arzusu ile ilgilidir. İkinci kısımda ise her iki figürün birbiriyle olan bağı çeşitli akışlar ile ilişkilendirilerek okura aktarılmıştır. Son kısımda ise her iki figür birbirinden bağımsız olarak betimlenmekte ve söz konusu ilişkilerinin tamamen noktalandığını tasvir eden bir sonuç kısmı yer almaktadır.

Eser bağlamında önemli olarak görülebilecek temel kavramlar olan Erzählzeit (Anlatım zamanı) ve Erzählzeit (Anlatılan zaman) mutlaka değinmek gerekir. Erzählzeit, esasen eserin kapsadığı olayın süresini tanımlamaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, savaş sonrası dönemde kaleme alınan *Okuyucu* eseri bu noktada yaklaşık iki yıl kadar bir süreci tanımlamaktadır. Bu süre içerisinde ilgili yargılamalar gerçekleştirilmiş, soykırım eylemlerinde yer alan ve eylemlerin yürütülmesine katkı sağlayabilecek bireyler, firmalar ve örgütler kapsamlı olarak yargılanmıştır. Erzählzeit ise, eserin esasen anlatılan olayların kaç yıllık bir süreci kapsadığını ifade eden edebi terimdir. Bu noktada *Okuyucu* eserinde yaklaşık otuz yıllık bir süreç tasvir edilmektedir. Oldukça uzun bir

süre içerisinde gerçekleşen olayların yazarın kurgulama tekniklerine ve stratejilerine bağlı olarak şekillendirilmiş ve özetlenmiştir. Özellikle gerçekçi bir eser olması ile ilintili olarak kurgu ile pek çok noktada örtüşmekte ve ortaklıklar sağlamaktadır. Uzun bir sürecin tasvir edildiği bir eser olması nedeniyle *Zeitdehnung* (Zaman genişliği) kavramının izleri eserde sürülebilmektedir. Anlatıların zamana yayılarak ilgili betimlemelerin ve kurguların çok daha kapsamlı olarak ele alınmasına hizmet eden bu kavram *Okuyucu* eseri ile derinden ilişkilendirilmektedir. Betimlemeler bağlamında her unsurun detaylı olarak ele alınmasının örnekleri zaman ve mekân kavramları üzerinde gözlemlenmektedir. Olayların kronolojik olarak ilerlemesi bağlamında eserde zaman kavramı oldukça açıktır. Tarihler, aylar ve günler eserde açıkça ifade edilmiştir. “Ekim ayının bir pazartesi günü” (s. 7), “Ben duruşmalara her çarşamba gidiyordum” (s. 154), “Bir sonraki pazar günü Hanna’nın yanındaydım” (s. 168) örnekleri eserin zaman kavramı bağlamında ne denli açık olduğunu kanıtlamaktadır. Mekân adları ve tasvirleri ise eserde sıklıkla yer almakta, eser içerisinde adı geçen tüm mekân isimleri açıkça somut hale getirilmektedir. “Blumenstrasse”, “Bahnhofstrasse” ve “Bergstrasse” gibi cadde isimleri eserde yer almaktadır. Gerçek bağlamda kurgulanmış bir eserde zaman ve mekân kavramları oldukça ehemmiyetlidir. Söz konusu mekân isimleri eserin gerçekçi olarak kabul görmesi açısından aktif rol oynamakta ve gerçekçi olmasını etkilemektedir.

Tüm bilgiler ışığında, edebi bir eserde rastlanan figür, zaman, mekân ve olay örgüsü gibi pek çok kavram *Okuyucu* eseriyle özleştirilmiştir. Eser savaş sonrası dönemi tematize etmekte, savaş sonrası dönemin gerek bireyler üzerindeki gerekse de toplum üzerindeki etkilerini yansıtmaktadır. Özellikle sevgi teması ile bağdaştırılan eserde, okur ilk bölümlerde bireysel etkileri üzerinde yönlendirilirken, eserin ilerleyen bölümlerinde savaşın ve savaş suçlularının toplumsal bağlamda neden oldukları gerçekçi olgular ile karşılaşmaktadır. Ayrıca eserde yazarın hukuk deneyimlerini içselleştirmiş olması okuru ilgili yargılama sürecinde bireylerin maruz kaldıkları ya da onları bekleyen süreç hakkında bilgiler sunmaktadır. Bu durum ise eserde kurgu aracılığıyla dönemin hukuk sistemine yönelik bir bilgi aktarımının var olduğunu işaret etmektedir. Bu noktada eserde birçok husus çeşitli bağlamlarda belirli unsurlarla sembolize edilmekte ve ilgili unsurların ise bireylerin kolektif bellekleri üzerinde

hatırlanabilir kılınmasına ve böylelikle sürekliliğin sağlanmasına hizmet ettiği saptanmıştır.

3.3.4. Figürlere Bakış

Okuyucu eserinde karmaşık olmayan ve çözümlenmesi oldukça kolay olan figürler yer almaktadır. 20.yy modern alman yazınından bir eser olması nedeniyle modern edebiyat yazınının izlerini taşımaktadır. Öncelikle figürlerin sayısı çok değildir. Eserde meydana gelen olaylar iki ana figür etrafında (Michael ve Hanna) gerçekleşmektedir. Figürler günlük yaşamın birer parçasıdır, herhangi bağlamda kahramanlık özelliklerine sahip olmamakla birlikte günlük hayata oldukça entegre olmuş kişilerdir.

Eserin merkezinde yer alan Michael ve Hanna figürleri tamamen birbirinden bağımsız, yazar tarafından zıtlıkların örtüştüğü birer figür olarak tasvir edilmiştir. Michael henüz on beş yaşında olan genç bir çocuktur ve Hanna ile karşılaştığı dönemde henüz ergenlik döneminde dir. Bu noktada eser boyunca Michael gerek biyolojik gerekse de psikolojik bağlamda önemli gelişmeler göstermektedir. Michael'in gelişimi eser çerçevesinde şu şekilde özetlenebilir:

a) Ergenlik dönemi (die Pubertätsphase): Michael ergenlik döneminde tıpkı genç bir erkekte gözlemlenen etkilere ve reaksiyonlara sahiptir. Öncelikle ergenlik döneminin başlangıç evresinde ailesi ile arasında var olan güçlü bağ giderek zayıflamakta ve ailesinin düşüncelerinin her zaman karşısında yer almaktadır. Örneğin Michael'in babasının “Neden bu kadar geciktin? Annen senin için kaygılandı” (Schlink, 2016, s. 27) sözleri Michael'in sürekli ailesinin kontrolü altında olan ve hesap vermesi gerek bir genç olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. “Bazen bizlerin, yani ailesinin, onun gözünde birer ev hayvanı olduğumuz hissine kapılırdım” (s. 28) sözü ise ailenin karşı gösterdiği başkaldırının bir örneğidir. Ergenlik döneminde bireylerde gözlemlenen utanma duygusunun etkilerini Michael'de de gözlemlemek mümkündür. Sarılık hastalığı nedeniyle bedeninden emin olmayan ve kendisini oldukça zayıf hisseden bir gençtir. “Yılsonuna doğru havalar soğuyup karardıkça, ben de zayıf düşüyordum” (s. 6) ifadesi bu durumu desteklemektedir. Hanna ile karşılaşması cinsel arzularının ve dürtülerinin tetiklenmesine neden olmaktadır. Hanna'nın olgun bir kadın görünümünde olması ise Michael'in cinsel arzularını tetikleyen temel faktördür. Eserde Hanna şu

şekilde betimlenmektedir: “Yüksek bir alın, çıkık elmacık kemikleri, soluk mavi gözler, hiç girinti yapmadan düz yay çizen dudaklar ve güçlü bir çene. Geniş donuk, kadınsı bir yüz” (s. 15).

Michael çocukluktan itibaren ahlaki ve etik değerlere önem vermiş ve ailesi tarafından ahlak kurallarına oldukça riayet etmesi gerektiği bilinci ile yetiştirilmiştir. Bu noktada Hanna’ya karşı hissettiği cinsel arzular Michael’i bir iç çatışmaya sürüklemektedir ve şu sözleri bu durumu somutlaştırmaktadır:

“Bayan Schmitz’e gitme cesaretini nereden bulduğumu bilmiyorum. Ahlaki eğitimim ile bir anlamda ters mi tepmişti acaba? Eğer arzuyla dolmuş bakış, arzunun doyurulması kadar kötüyse; eğer isteyerek hayal kurmak, hayal edilen edim kadar kötüyse – o halde neden doyurulmasın o arzu ve neden hayal edilmesin o edim? Günahkâr düşüncelerimden kurtulmadığımı her geçen gün görüyordum. O zaman günahkâr edimi de arzular oldum” (s. 20).

b) Erkeklik dönemi (die Männlichkeitsphase): Michael’in Hanna ile bedensel yakınlık kurduğu dönemi erkeklik dönemi olarak tanımlanmak mümkündür. Ergenlik döneminde dürtülerinin şiddetlenmesi bu dönemi hazırlayan temel etmendir. Michael’in Hanna ile bedensel bağlamda ilk defa yakınlık kurması Hanna’nın kıyafetlerini giydiği anda gerçekleşmektedir. “Bakışlarımı hissetti. Çorabına uzanırken bir an durdu, kapıya doğru döndü ve gözlerimin içine baktı. Nasıl baktığını bilemiyorum: şaşırarak, sorarak, bilerek, ayıplayarak... Kızardım.” (s. 17).

Örnekten hareketle, ilk olarak Hanna ile doğrudan bedensel bir temas kurulmamış olsa da Michael tarafından Hanna’ya karşı şiddetle hissedilen duyguların ve arzuların olduğu açıkça görülmektedir. Yaşıtlarına göre çok daha ergin olduğunu düşünen Michael, bilinmezlik, güvensizlik ve korku gibi duyguları bu dönemde birliktelik esnasında kontrol edebilmekte ve böylelikle ergin olduğunu kendine ispat edebilmektedir (Möckel, 2004, s. 45). “Gösteriş yapmak istediğimden değil. Ama kendimi güçlü ve üstün hissediyor ve okulumdaki öğrencilerin ve öğretmenlerin karşısına bu güç ve üstünlükle çıkmak istiyordum” (s.27).

Bu noktada Hanna ile olan birliktelikleri neticesinde kendisini yaşıtlarına nazaran çok daha güçlü ve tam anlamıyla bir erkek gibi hissettiği görülmektedir. Hanna’nın

kendisine bir güven verdiğini, korkularını yendiğini ve her zaman olması gerektiği gibi bir erkek olduğunu eserde anlatıcı Michael sıklıkla dile getirmektedir. Bu bağlamda egemenlik ve hâkimiyet Michael için esas kavramlar olmaktadır ve figürün öz gelişimi hususunda tanımlayıcı anahtar sözcüklerdir.

c) Olgunluk dönemi (die Reifungsphase): Olgunluk dönemini Michael'in arzularını, duyguları ve dürtülerini kontrol altına almayı başardığı dönem olarak tanımlamak mümkündür. Bu dönem Hanna'nın Nazi görevlisi olmak, savaş döneminde Hitler Rejiminin soykırım eylemlerini desteklemek nedeniyle yargılandığı döneme denk düşmektedir. Hanna ile bir dönem uzaklaşan, kendi yaşlıları ile vakit geçirmeye başlayan Michael, bu dönemde öz gelişimine odaklanmakta kendisini analiz edebilmekte ve eleştirebilmektedir. *“Onu kendimden olabildiğince uzak tutmak istiyordum, geçen yıllar onu benim için yalnızca bir anıya dönüştürmüştü ve artık hep orada kalabilmesi için olabildiğince ulaşılamaz olmalıydı”* (s. 85).

Bu dönem aynı zamanda gerek Michael'in gerekse de Hanna'nın geçmişleri hesaplaştığı dönemdir. Michael'in *“Hesaplaşmak! Geçmişle hesaplaşmak!”* (s. 79) cümlesi bu durumu kararlılıkla açıklamaktadır. Michael bu dönemde duygularından ve arzularından tamamen arınarak kolektif gerekliliklerin içerisine entegre edilmektedir. Arzu ve dürtü kavramları yerini sorumluluk ve suç kavramlarına bırakmakta ve bireyler toplumsal gerekliliğin mecburi kıldığı, gerçekliklerin tamamen ön planda olduğu sürecin parçası olmaktadır.

“Mahkeme başkanı, Hanna'nın 1944 yılı ilkbaharına del Auschwitz'de, 1944-1945 kışına dek Krakov yakınlarındaki küçük bir kampta görev yapmış, daha sonra mahkûmlarla birlikte batıya doğru yola çıkmış ve hedefine varmış olduğunu, savaşın sonunda Kassel'de bulunduğunu ve o zamandan beri yaşamını çeşitli yerlerde sürdürmüş olduğunu kendisine birer hecelik karşılıklarla doğrulattı” (s. 84).

Örnekte görüldüğü üzere, Michael'in ilk olarak gerçekliklerle karşılaşması mahkeme salonunda gerçekleşmektedir. Mahkeme atmosferinde gerçeklikleri tamamen tarafsız bir bakış açısı ile gözlemleyebilme imkânına sahip olan Michael, bu noktada Hanna'yı hayatından tamamen çıkarma fikrine varmaktadır.

“İrkildim. Hanna’nın tutuklanmasını, doğal ve doğru bir karar gibi duyumsadığımı fark etmiştim. İthamlardan ötürü değil, o sırada henüz kesin bilgisine sahip olmadığım iddianın ağırlığından ve hakkındaki şüphelerin inandırıcılığından ötürü değil, hücresindeyken benim dünyamdan, benim hayatımdan çıkmış olacağı için” (s. 85).

Radikal bir kararla Hanna’yı hayatından çıkarma arzusu Michael’in duygularında meydana gelen değişiklikleri ortaya koymaktadır. Tıpkı mahkemede sanıklarda gözlemlenen duygusuzluk ve soğukkanlılığın Michael’de de gözlemlenmektedir. Bu değişimin esas nedeni Hanna’nın Michael’de sebebiyet verdiği duygusal yıkımların sonucu olarak kabul edilmektedir (Möckel, 2004, s. 46). Bu noktada Michael figüründe zıtlıkların bir arada olduğu gözlemlenmektedir. Eserde Michael’in gelişim sürecine şahitlik eden okurda, figürün gerçek hayattan çok da bağımsız olmayan, normal genç bir erkekte beliren özelliklerin ve etkilerin yansımalarını söz konusu figür üzerinde gözlemleyebilmektedir.

Tıpkı Michael figüründe olduğu gibi eserin kadın figürü olarak kabul edilen Hanna’da zıtlıkların yansımaları ve özellikle savaş sonrası dönemde karşılaşılması muhtemel olan günlük hayatın bir parçası olan bir figür ile karşılaşmaktadır. Hanna otuz yaşlarında, İkinci Dünya Savaşı’nda Nazi rejimine soykırım faaliyetlerinin yürütülmesinde yardımcı olmuş ve bu nedenle yargılanmakta olan bir kadındır. Nazi rejiminde bir dönem yer almış olmasını Michael’den gizlemiş bir figürdür. Özellikle kendi yaşamına dair bilgi vermeyen Hanna figüründe zıtlıklar figürün betimlenmesinde oldukça önemli rol oynamaktadır. Hanna bir yandan oldukça yardımsever ve şefkatli bir figürken, diğer yandan oldukça soğuk, baskın ve otokontrolü olmayan bir figürdür.

“[...] Elbisesinin beline taktığı ince deri kemer elindeydi, geriye doğru bir adım attı ve kemeri yüzüme savurdu. Dudağım patlamıştı, ağızıma kan tadı geldi. Canım acımıyordu. Dehşet içinde kalmıştım. Kemeri bir kez daha kaldırdı. Ama yeniden vurmadi. Kolunu indirdi, kemeri elinden bıraktı ve ağlamaya başladı” (s. 48).
“Aptallık ha? Aptallığın ne olduğundan haberin bile yok senin” (s.33).

Bu noktada Hanna’da ani duygu değişimlerinin olduğu görülmektedir. Öfke, mutluluk ve hüznün gibi pek çok duygulara Hanna’nın normal dışı reaksiyon gösterdiği, bireyler

üzerinde hâkimiyet kurmaya yatkın olduğu ve şiddet eğiliminde olduğu eserde ilgili örnekler bağlamında anlatılmaktadır.

Hanna eserde temiz ve titiz bir figür olarak betimlenmektedir. Kıyafetlerinde ve kişisel bakımı konusunda oldukça özenli olan Hanna bu bağlamda Nazi Rejiminde görülen düzen prensibini yaşamanın her alanına uyguladığı saptanmaktadır. Ayrıca duyduğu suçluluk hissiyatını bu şekilde bastırıldığı da görülmektedir (Türk, 2017, s. 984). “[...] *Bayan Schmitz ütü yapıyordu; masanın üzerine bir yün battaniye ve bir çarşaf sermişti ve sepetten birbiri ardına aldığı çamaşırları ütülüyor, katlıyor ve iki iskemleden birinin üzerine yerleştiriyordu. Diğer iskemlede ben oturuyordum*” (s. 14).

Hanna'nın en belirgin özelliklerinden biri bireyler üzerinde kurduğu hâkimiyettir. Karşısındaki bireyi tamamen kontrol altına almayı ve bireylerin tamamen ona teslim olmasını yeğlemektedir. Bu özelliği bakımından Nazi Rejiminin bir parçası olduğu açıkça vurgulanmaktadır. Bu durum Nazilerin mahkûmları kontrol altında tutmayı amaç edinmesi ile benzeşiktir.

“[...] Kısa bir kavganın ardından, beni geri çevirmekle, benden kopmakla tehdit etmeye başlayınca teslim olmuşum. Bunu izleyen haftalarda, o kısa kavgayı bile yapmaz oldum. Beni tehdit etmeye başladığında, derhal ve kayıtsız şartsız teslim oluyordum. Her şeyi sineye çekiyordum. İşlemediğim hataları, beslemediğim niyetleri itiraf ettim” (s.44).

Hanna sorumluluk bilincinde olan ve kendisine verilen işi aksatmayan bir figürdür. Bu noktada karşısındaki kişinin de aynı şekilde işinde özenli olmasını ve sorumluluk bilinci ile hareket etmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu noktada Michael'in kesinlikle okulunu ve derslerini aksatmaması gerektiği hususunda aralarında geçen diyalog bu durumu somutlaştırmaktadır. *“Defol! Yorganı geriye çekti. Yatağımdan defol! Ver derslerini bir daha yapmazsan bir daha da gelme. Aptal gibi çalışmak ha? Aptal ha?” (s. 32).*

Verilen örnekte Hanna'nın sorumluluk konusunda ne denli özenli ve hassas olduğu açıkça saptanmaktadır. Ayrıca otokontrolünün oldukça zayıf olduğu verdiği tepkilerden hareketle anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Hanna ile içselleşen temel sözcükler hâkimiyet, disiplin ve özveridir.

Hanna okuma yazma bilmeyen bir figürdür. Michael'e düzenli olarak kitap okutması okuma yazma bilmemesi ile ilintili olduğu kadar aynı zamanda edebiyata olan ilgisini de gözler önüne sermektedir. Edebiyata olan ilgisi Hanna'nın ne denli zeki bir kadın olduğunu da kanıtlamaktadır. Okur-yazar olmamasının olumsuz tesirleri Hanna'nın kişiliği üzerinde de hissedilmektedir. Okuma yazma bilmemesi kendisini diğer kişilere göre eksik kılmakta, sosyal hayatında ilişkiler kurmasını olumsuz etkilemekte ve kişiler ile arasına sürekli mesafe koymasına neden olmaktadır. Ayrıca agresif tutumları ise bir bağlamda bu durum ile ilişkilidir.

“Ama Hanna'nın okumak ve yazmak için ödemek zorunda kaldığı bedelin karşısında hayranlığımın ve sevincimin ne denli cılız kaldığını sezdim; ona yazmamı, ziyaretine gitmemi, onunla konuşmamı bile sağlayamamış bir hayranlık ve sevincin ne denli güçsüz olduğunu sezdim. Hanna'yı küçük bir kovuğa kapatmıştım; benim için önem taşıyan, bana bir şeyler veren ve uğurunda bir şeyler yaptığım bir kovuktu bu, ama hayatımdaki bir yer değildi” (s.170).

Bu bağlamda Hanna ve Michael arasında her zaman bir mesafenin ilişkilerinin başlangıcından bitimine dek var olduğu verilen örnek ile açıklanmaktadır. İlişkilerinde her zaman bir mesafenin olmasının yanı sıra Hanna Michael'in, Michael ise Hanna'nın hayatında önemli etkilere ve rollere sahiptir.

Aktarılan bilgiler ışığında her iki figürün çok yönlü karakteristik özelliklere sahip olduğu saptanmıştır. Her iki figür benliklerinde zıtlıkları barındırdığı kadar, figürler arasında ortaklıkları da mutlaka bulunmaktadır. Her iki figürde bilinmezlikler oldukça fazladır. Bireylerin olaylara nasıl ve ne ölçüde tepki verecekleri belirsizdir. Birbirlerine yakın oldukları kadar, aynı zamanda bir o kadar da uzaktadırlar. Tüm bu zıtlıklar eserin tamamlanmasına ve bütünlük kazanmasına yardımcı olan önemli unsurlardır. Eserde yer alan zıtlıklar kimi zaman olay örgüsünde, kimi zaman ise figürlerin karakteristik özelliklerinde gözlemlenmektedir. Bu noktada Michael ve Hanna zıtlıkların kurduğu ortaklıkların temsilcileri olarak eserde yer almaktadır.

BÖLÜM 4: NÜRNBERG MAHKEMELERİNİN ESERLERDEKİ TEMSİLLERİ BAĞLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI

Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi savaş sonrası gerek hukuki açıdan oldukça ehemmiyetli olarak kabul gören bir olgu olmakla birlikte, metin evreninde özellikle savaş sonrası edebiyatını tematize etmek amacıyla kaleme alınmış eserlerin de odak noktasında yer alan bir olgudur.

Nitekim günümüz Alman ve Avusturya yazınlarının seçkin temsilcilerinden olan Peter Weiss'ın *Soruşturma*, Heimrad Bäcker'in *Tutanak* ve Bernhard Schlink'in *Okuyucu* adlı eserlerinde Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi ana izlek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ana tema üç eseri birçok noktada buluşturmakta ve aralarında türlü benzerlik ve ortaklıkların kurulmasına katkıda bulunmaktadır. Her edebi eser özgündür, fakat ortak bir temada kaleme alınan eserler birbirinden bağımsız olarak kabul edilmemelidir. Eserler arasında metinler arası bağlamda ortaklıklar söz konusudur. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi ise savaş dönemini ve savaş sonrası dönemi konu edinen eserlerde kült gerçekliklerin temsili olarak yer almaktadır. Eserlerin gerçeklik ve kurmaca ilişkisi çerçevesinde kaleme alınmış olmaları ilgili temaya dair yaklaşımları çok daha somut ve reel bir bakış açısı ile algılanmasına olanak sağlanmaktadır. Eserlerde yer alan tema mutlaka yazarın kurgulama tekniklerine bağlı olarak şekillendirilmektedir. Kimi yazar ilgili temayı doğrudan savaşa ve savaş suçlularına dair yürütülen mahkeme sürecini çok daha gerçeklik endeksli bir yaklaşım ile okura aktarırken, yine yazarın tercihinine bağlı olarak bu durum kurgu ile içselleştirilerek okura aktarılmaktadır. Söz konusu bu durum incelenen eserlerde rahatlıkla gözlemlenmektedir. Örneğin *Soruşturma* ve *Tutanak* eserlerinde gerçeklik çok daha ön planda yer almaktadır. Her iki eserde çoğunlukla savaş dönemine dair gerçeklikler yer almakta, *Tutanak* eserinde ise bu gerçeklikler ilgili belgeler ile kanıtlanmaktadır. *Okuyucu* eseri ise yazarın tercihinine bağlı olarak çok daha kurgu ile içselleştirilmiş bir eserdir. Bu bağlamda yalnızca ilgili hususlarla sınırlı kalmayarak eserler arasında pek çok ortaklıklar ve farklılıklar gözlemlenmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde, Peter Weiss'ın *Soruşturma*, Heimrad Bäcker'in *Tutanak* ve Bernhard Schlink'in *Okuyucu* adlı eserlerinde saptanan ortak ana tema unsuruna dayanarak, bunlar arasındaki mevcut benzerlik ve farklılıklar ortaya çıkarılacaktır. Söz konusu eserler, gerek yazarlar ve dönem ilişkisi çerçevesinde gerekse de tematik ve

dilsel özellikleri çerçevesinde, ortaklıkları ve farklılıkları tespit etmek amacıyla karşılaştırılacaktır.

4.1. İçerik ve Yapı Özellikleri Bakımından Ortaklıklar

Çalışmanın bu bölümünde ilgili eserlerde çeşitli hususlar bağlamında saptanan ortaklıklar ve söz konusu ortaklıkların yazarlar tarafından eserler ile nasıl içselleştirildiğini analiz etmek amaçlanmaktadır. Peter Weiss *Soruşturma*, Heimrad Bäcker *Tutanak* ve Bernhard Schlink *Okuyucu* adlı eserlerde gerek tematik bağlamda gerek dönemsel gerekse de eserlerde tercih edilen dilsel ve üslup özellikleri bakımından önemli ölçüde ortaklıklar bulunmaktadır. Öncelikle eserleri genel bir çerçevede buluşturan ortak temalar söz konusudur. Bu temalar ise; İkinci Dünya Savaşı, Holokost, savaş sonrası dönem, Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi, suç, sorumluluk, sevgi ve geçmişle hesaplaşmadır. Söz konusu temalar eserlere yön vermekte ve eserleri ortaklaştırmaktadır. *Soruşturma* eserinin asıl teması Holokost iken bu temayı suç ve geçmişle hesaplaşma teması takip etmektedir. Eserde yer alan sanıklar, özellikle sanık Boger (sanık 2) ve sanık Kaduk (sanık 7) suç temasının ve Nazi rejiminin asıl temsilcileri olarak eserde yer almaktadır. Örneğin sanıklar suç işleyen kişiler iken eserde yer alan tanıklar suç eylemlerine maruz kalan taraf olarak eserde yer almaktadır. Böylelikle suçlu-suçsuz gibi zıt kavramların eserde işlenmesi ile birlikte yazar okura her iki tarafın bakış açısı ile suç temasını çok yönlü olarak ele alabilme olanağı tanımıştır. Geçmişle hesaplaşma teması ise yargılama platformu olan mahkeme salonunda gerçekleşmektedir. *Okuyucu* eseri ise Holokost, suç ve geçmişle hesaplaşma temalarının eşit olarak işlendiği bir eser olarak okura sunulmuştur. Eserde suç kavramı yalnızca tek bir figüre entegre edilmemiştir. Eserin ana figürleri olan Michael ve Hanna eşit ölçüde fakat farklı bağlamlarda suçlu olarak kabul edilmektedir. Örneğin Michael ailesine yalan söylemek, ikili ilişkilerinde (özellikle Gertrud) karşı tarafı incitmek ve ahlaki değerlerin tamamını yok sayarak Hanna ile birliktelik yaşamış olması bu figürü suçlu kılmaktadır. Ana figürlerden biri olan Hanna ise suç teması ile yakinen ilişkilendirilen bir figürdür. Hanna geçmişte Nazi örgütünün soykırım eylemlerinde yer almış olması nedeniyle yargılanan bir sanık olarak eserde yer aldığından esas suçlu kişi odur. Geçmişini saklamak, Michael'in duygularına karşılık vermemek, yalnızca kendi arzularını uğuruna genç bir delikanlıdan gerek ruhen gerekse de bedenen faydalanmış olması

Hanna'yı suçlu kılmaktadır. Tıpkı *Soruşturma* eserinde olduğu gibi bu eserde de geçmişle hesaplaşmanın gerçekleştiği platform; mahkeme salonudur. *Tutanak* eseri belgesel bir eser olma özelliğinden tek bir temayı, suç temasını içermektedir. *Tutanak* eserinde diğer eserlerde olduğu gibi net figür isimleri ve betimlemeleri olmadığından söz konusu suç temasının temsilcileri belgelerdir. Eserde yer alan kaynaklar suç teması üzerinden yeniden şekillendirilmiş ve kurgulanmıştır. Ayrıca belgeler bireylerin gerçeklikler doğrultusunda geçmişle hesaplaşması ve belleklerinde var olan soyut algıların somutlaştırılarak tarihi olayların, özellikle eserlerde içkin olan holokost kavramının sürekliliği korunmaktadır.

Eserlerin yazarları bağlamında da ortaklıklar söz konusudur. 1916 doğumlu Peter Weiss ve 1925 doğumlu Heimrad Bäcker İkinci Dünya Savaşı'na yakinen tanıklık etmiş ve savaş dönemini gerek ekonomik gerekse de kolektif bağlamda şiddetle yaşamış isimlerdir. Savaş dönemine dair deneyimlerini ve bilgilerini eserlerinde içselleştiren her iki yazarı ortak bir noktada buluşturan ana unsur; belgesel yazındır. Peter Weiss ve Heimrad Bäcker ilgili deneyimlerini 'belgesel' kavramı çerçevesinde birleştirmiştir. Her iki yazardan farklı olarak 1944 doğumlu Bernhard Schlink savaş dönemine yakinen tanıklık etmiş bir isim olmasa da, diğer yazarlar ile Bernhard Schlink'i ortaklaştıran temel unsur; savaş sonrası dönemdir. Özellikle yazarların kariyerlerinde birer dönüm noktası teşkil eden eserlerin kaleme alındığı dönem; savaş sonrası dönemdir. Bu dönemde kaleme alınan eserlerin odak noktasında toplumsal problemlere değinmek yer almaktadır. Bu noktada kolektif bellek üzerinde anımsatıcı etkilere sahip olan ve bireysel bellekte sürekliliği korumaya yönelik temaların yazarlar tarafından kaleme alınmış olması oldukça ehemmiyetlidir. Bu bağlamda yazarları ortak bir noktada buluşturan diğer bir husus ele alındıkları temaların kolektif bellekteki sürekliliği korumasına katkı sağlayacak eserler olmalarıdır.

Eserleri genel bir çerçevede bir araya getiren dönemin savaş sonrası dönem olması, kaleme alınan eserlerde yer alan edebi ihtiyaçlar ve beklentiler İkinci Dünya Savaşı'na bağlı olarak değişmektedir. Bu dönemde kaleme alınan eserlerde okurlar çok daha gerçeklik kavramına endekslenmiş, bireysel olarak yaşadıkları ve deneyimledikleri olayların etkilerinin edebiyat aracılığıyla yansıtılmasını arzulamıştır. Bu noktada edebi eserler yalnızca kurgu kavramı etrafında şekillendirilmemiş, gerçeklik kavramı da

eserlerin odağına yerleştirilerek gerçeklik ve kurmacanın dengeli olarak harmanlandığı ve toplumsal gerekliliklerin vuku bulduğu edebi eserlere dönüşmüştür. *Soruşturma* ve *Tutanak* eserlerinde ilgili savaş dönemi belgesel yazın çerçevesinde şekillendirilerek okura sunulurken, *Okuyucu* eseri çok daha edebi formda kaleme alınmıştır. Fakat eserlerde savaş sonrası dönemin etkileri, savaş suçlularının yargılandığı uluslararası ceza mahkemesinin çeşitli bağlamlarda tematize edildiği mahkeme platformunda gözlemlenmektedir. Eserlerde yer alan söz konusu yargılama süreci ise 1945 yılından savaşın hemen ardından kurulan uluslararası ceza mahkemesi olan Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesinin temsilleridir. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından kurulan Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi uluslararası bağlamda ilk defa savaş suçlularını ilgili yasalar gereği yargılamak amacıyla kurulan bir platformdu ve uluslararası bir girişimdi. Pek çok sanığın cezalandırıldığı bu mahkeme ilk olması sebebiyle birçok çalışmada ve edebi eserde sıklıkla yer almış bir temadır. Yazarların çeşitli kurgulama tekniklerine bağlı olarak eserlerde birçok açıdan işlenen NACM'nin etkileri *Soruşturma*, *Tutanak* ve *Okuyucu* eserlerinde de yer almaktadır. 1965 yılında belgesel yazın örneğinde kaleme alınan *Soruşturma* eserinde Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi mahkûmların maruz kaldığı işkenceleri ve bu işkenceleri gerçekleştiren sanıkların nasıl bir platformda, ne şekilde yargılandığını gözler önüne sermek amacıyla kaleme alınmıştır. Eserin mahkeme sürecini tematize ettiği şu örnek ile somutlaştırılabilir:

“YARGIÇ: Sanık Board

Kara duvar önündeki

Bu olaylara katıldınız mı

SANIK 16: Böyle bir şey yapmak zorunda

Bırakılmadım

YARGIÇ: Sanık Schlage

Onbirinci Blok'un sorumlusu olarak

Kara Duvar önündeki

bu olaylara katıldınız mı

SANIK 14: Katılmaya yetkim yoktu” (Weiss, 1996, s. 200).

İlgili örnekte bir mahkeme sürecinde gerçekleşen soru sorma ve cevaplandırma süreci örneklendirilmektedir. Yargıçlar tarafından sorular sorulmakta ve sanıklar ilgili soruları cevaplandırmaktadır. Bu durum ise gerçek bir mahkeme platformunda gerçekleşmesi muhtemel bir durumdur. *Soruşturma* eserinde ise söz konusu durumlar diyaloglar aracılığıyla okura aktarılmaktadır. Söz konusu diyaloglar aracılığıyla gerçekleştirilen aktarımın örneklemlerine *Okuyucu* eserinde de rastlanılmaktadır.

“Raporu siz mi yazdınız?”

“Neler yazmamız gerektiğini birlikte düşündük. Ortadan kaybolanların üzerine bir suç yıkmak istemiyorduk. Ama yanlış hareket ettiğimiz suçlamasıyla karşılaşmak da istemiyorduk.”

“Yani birlikte karar verdiğinizi söylüyorsunuz. Peki kim yazdı?”

[...]

“Hayır ben yazmadım. Kimin yazdığı önemli mi?” (Schlink, 2016, s. 112).

Verilen örneklerde *Soruşturma* ve *Okuyucu* eserlerinde Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesinin içselleştirildiği eserlerde mahkeme sürecinin diyaloglar aracılığıyla somutlaştırıldığı gözlemlenmektedir. Bu noktada ise yazarların mahkeme sürecini benzer amaç ve hedeflerle tematize ettiği açıkça saptanmaktadır. *Tutanak* eseri belgesel yazın türünde kaleme alınmış ve orijinal belgelerin refere edildiği bir eser olmasından ötürü eserde NACM belgelerle okura sunulmaktadır.

“elektrikçi olarak göreviniz neydi?

tutuklular ekseriyetle tellere giderler miydi?

tel örgülere gece gündüz elektrik verilir miydi?

işiniz icabı krematoryumlara da gelir miydiniz?

elektrikçi olarak büyük krematoryumlarda da buldunuz mu?” (Bäcker, 2004, s. 48).

İlgili örnekten hareketle, diğer eserlerde olduğu gibi kişiler arası bir diyalog söz konusu değildir. Ancak belgelerin eserle özleştirilmiş olması nedeniyle mahkeme süreci yazar tarafından yalnızca tek taraflı olarak (örnekte olduğu gibi), asıl kaynağı temsil edecek şekilde kurgulanmıştır. Bu süreçte okur mahkeme sürecinde İkinci Dünya Savaşı'nın etkilerini gerek bireyler üzerindeki etkileri ve gerekse de toplumsal etkileri bağlamında analiz edebilmektedir ve neden-sonuç ilişkisi çerçevesinde olayları anlamlandırma çabasında bulunmaktadır. Bu noktada ilk olarak 1965 yılında yayımlanan *Soruşturma* eseri söz konusu yargılama sürecinin ilk örneği olup, 1986 yılında yayımlanan *Tutanak* eseri ise mahkeme sürecinde elde edilen belgelerin ve kaynakların refere edildiği somut bir örnek iken, 1995 yılında kaleme alınan *Okuyucu* eseri ilgili temanın çok daha kurgu ile içselleştirildiği, kronolojik olarak ilerleyen edebi bir eser olarak Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi bağlamında ortaklık kuran eserlerdir.

Eserleri ortak kılan diğer bir husus eserlerin üslup ve biçim özellikleridir. Eserlerin üslup ve biçim özellikleri genel bir çerçevede tanımlandığında eserlerde okuru bir anlam kargaşasına sürükleyecek ve metinlerde anlam bütünlüğünü bozacak üst düzey edebi bir üslup tarzı yer almamaktadır. *Soruşturma*, *Tutanak* ve *Okuyucu* eserlerinde anlaşılması oldukça kolay, okuru yalnızca temaya odaklayan anlaşılır bir üslup biçimleri ile kaleme alınmıştır. Üç eser de “gerçekçi eser” olarak okura sunulmuştur. Eserler arka planlarında İkinci Dünya Savaşı ve Holokost gibi tarihsel bir olayı barındırdığından, eserler gerçekçi eser olarak adlandırılmaktadır. Yalnızca her edebi eser mutlaka kurmacadır ilkesinden hareketle eserlerin kurmaca boyutları yadsınamamaktadır. Bu bağlamda eserler gerçeklik ve kurmaca kavramlarının dış dünyaya yönelik temaların dengeli olarak bütünleştirildiği eserlere dönüştürülmüştür. Okur her ne kadar eserlerin kurmaca olduğu bilincinde olsa da eserlerin tarihsel arka plan nedeniyle gerçekçi yönleri ağır basmaktadır. Böylelikle okur anlatıları ‘gerçek’ olarak kabul etmektedir.

Eserlerin Holokost temasını içermesinden ötürü, özellikle *Soruşturma* ve *Okuyucu* eserlerinde yoğun anlatılar yer almaktadır. Her iki eser bölümler halinde kaleme alınmıştır. Bu nedenle her iki eserde çerçeve anlatı (Rahmenerzählung) ve iç anlatı (Binnenerzählung) anlatım teknikleri gözlemlenmektedir. Her iki eserin çerçeve anlatısını Holokost kavramı oluşturmaktadır. Eserlerde yer alan tüm olayları ve anlatılan olay örgülerini bir çerçevede bir araya getiren Holokost kavramı, eserlerin diğer

bölümleri ortaklık kurulmasına katkı sağlamaktadır. Böylelikle genel bir çerçevede ortaklık kuran eserlerin iç anlatı tekniği bağlamında ise önemli ortaklıkları bulunmaktadır. Eserin her bölümünde her ne kadar farklı olay örgüleri yer alsada esasen bütün olaylar birbiri ile ilintilidir ve birbirini zincirleme halinde takip etmektedir. Bu bağlamda olay örgülerinin birbirinden bağımsız olmayışı olay örgülerinin kronolojik olarak seyir etmesine yardımcı olmaktadır. *Soruşturma*, *Tutanak* ve *Okuyucu* eserlerinde istisnasız olarak olay örgüsü kronolojik ilerlemektedir. Bu durum asıl nedeni ise eserlerin tarihsel bir arka plana dayanması ile ilişkilidir. Soykırım eylemlerini okura gerçekçi ve tam olarak aktarabilmek amacıyla kronolojik olarak ilerleyen bir olay örgüsü tercih eden yazarlar, okurun belleğinde savaş dönemine ve holokost eylemlerine dair var olan imgeleri somutlaştırmakta ve eylemlerin gerçekçi boyutunu çok daha ön plana çıkarılmasına yardımcı olmaktadır. Eserler ayrıca Erzählzeit (Anlatılan zaman) ve Anachronie (Zaman düzensizliği) kavramları çerçevesinde de ortaklık sağlamaktadır. Erzählzeit (Anlatılan zaman) kavramı, olayların esasen anlatıldığı gerçek süreyi ifade etmektedir. Bu noktada eserlerde gözlemlenen asıl süre NACM'nin vuku bulduğu süre ile örtüşmektedir. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi yaklaşık bir yıl kadar sürmüş bir olduğundan özellikle *Soruşturma* ve *Okuyucu* eserlerinde söz konusu sürenin etkileri açıkça vurgulanmaktadır. Anachronie (Zaman düzensizliği) Analepse ve Prolepse olarak ikiye ayrılmaktadır. Analepse kavamı ile geçmişe yönelik atıflar vurgulanırken, Prolepse kavramı ile şimdiki zamana yönelik atıflar vurgulanmaktadır. Bu noktada geçmişle ilintili olan eserlerde her iki kavramın tesirleri şiddetle gözlemlenmektedir. Eserler özellikle Analepse kavramı bağlamında oldukça zengindir. Geçmişe yönelik bir suçun, bir eylemin tematize edilmesinden ötürü eserlerde ilgili eylemleri anımsanmaktadır. Geçmişle hesaplaşmanın gerçekleştirildiği mahkeme platformunda geçmiş ve şimdiki zaman arasında gelgitler yer almaktadır. Sanıklara ya da tanıklara yöneltilen sorularda geçmiş sürekli anımsanmakta ve eylemlerin sürekliliğini koruma arzusu tetiklenmektedir. Bu durumda ise Analepse tekniği yazarlar tarafından tercih edilmektedir. Sanıkların ya da tanıkların ilgili soruyu yanıtlama girişimleri ile Prolepse süreci başlamaktadır. Şimdiki zamanda geçmişe yönelik bir konunun belirli bir zaman aralığında ve belirli bir mekânda yanıtlanıyor olması Prolepse tekniğini işaret etmektedir. *Tutanak* eserinde yalnızca Analepse kavramına rastlanılmaktadır. Eserin belgesel nitelikte olması nedeniyle yalnızca geçmişte meydana gelmiş olaylara yönelik

atıflar ve kanıtlar yer almaktadır ve bu atıflar ise belgeler aracılığıyla okura sunulmaktadır.

Bu bilgiler ışığında, eserlerin birçok bağlamda ortaklık sağladığı açıkça tespit edilmektedir. Özellikle savaş sonrası dönemde, Holokost kavramının eserlerde işlenmiş olması eserler arasında gözlemlenen en temel ortaklıktır. Holokost temasının yazarların kurgulama tekniklerine ve stratejilerine bağlı olarak farklılık gösteriyor olsa da eserler de esasen önemli ölçüde ortaklıklar söz konusudur. Gerek eserlerin tematik bağlamda gerekse de üslup özellikleri bakımından önemli ölçüde ortaklıkların var olması eserlerin birbiriyle ilintili olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca eserlerin gerçeklik ve kurmaca kavramları çerçevesinde örtüşmesi önemli ortaklıklardandır. Eserlerin edebi özelliklerinin kesinlikle göz ardı edilmediği, tarihsel arka planları nedeniyle gerçeklik kavramı ile yakinen ilişkili olması bu durumu somutlaştırmaktadır.

4.2. İçerik ve Yapı Özellikleri Bakımından Farklılıklar

İkinci Dünya Savaşı sonrasında savaş sonrası dönemin etkilerinin işlendiği *Soruşturma*, *Tutanak* ve *Okuyucu* adlı eserler savaş suçlularının yargılanmasının ve gerek bireylerin gerekse de toplumun geçmişi ile yüzleşmesinin sağlandığı, kolektif belleğe ve olayların sürekliliğinin korunmasına hizmet eden, yardımcı olan savaş sonrası dönemin tematize edildiği eserlerdir. Bu noktada eserler ortak bir tema doğrultusunda kaleme alınmış olsalar da aralarında belirgin farklılıklar bulunmaktadır.

Genel bir tanımlamayla eserler tematik bağlamda özellikle konu bağlamında birbirinden ayrılmaktadır. 1965 yılında okur ile buluşturulan *Soruşturma* eserinin konusu savaş suçlularının tamamen mahkeme platformunda yargılanarak söz konusu Holokost eylemlerine yönelik bilinmezlikleri ve gerçeklikleri kurgu aracılığıyla aydınlatmaktadır. Özellikle belgesel yazın olarak kaleme alınan eserde belgelerin kanıtlanabilir olma özelliği ile ilintili olarak okur gerçeklik kavramı ile çok daha bütünleştirilmektedir. Belgesel yazının 1960'lı yıllardaki temsili olarak yer alan *Soruşturma* eserinde, dönemin etkileri ve toplumsal gereklilikler nedeniyle politik arzular ve eleştiriler eserde sıklıkla yer almakta ve dönemin hukuk sistemine yönelik eleştiriler eserde dolaylı olarak ifade edilmektedir. 1986 yılında yayımlanan ve belgesel yazının medya kavramı ile içselleştirildiği *Tutanak* eseri hem Peter Weiss'in *Soruşturma* eseri hem de Bernhard

Schlink'in *Okuyucu* eserlerinde oldukça farklı tematik ve yapısal özelliklere sahiptir. *Tutanak* eserinin temasının diğer eserlerin 'suç' teması ile ortaklık kursa da önemli farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin *Tutanak* eserinde suç kavramı diğer eserlerde olduğu gibi herhangi bir olgu ya da figür üzerinden aktarılmamakta ve somutlaştırılmamaktadır. Suç kavramı eserde yer alan kurgulanmış her metin ile içselleştirilerek okura sunulmuştur. Okur okuduğu her metinde suç kavramının izlerine rastlamakta ve böylelikle gerçeklik kavramına yakınlaştırılmaktadır. Özellikle belgesel yazının medya sektörü ile içselleştirildiği dönemin temsili olarak kaleme alınan *Tutanak* eseri *Soruşturma* eseri ile farklılık göstermektedir. *Soruşturma* eserinde politik arzular ön plandayken, *Tutanak* eserinde yalnızca belgeler ve gerçeklikler yer almaktadır. Eserde herhangi bir bağlamda politik eleştirilere ve arzulara yer verilmemiştir. *Tutanak* eserinin odağında yalnızca gerçeklikler ve bilinmezlikleri ortaya çıkartmak ve aydınlatmak arzusu yer almaktadır. Gerçeklikler eserin merkezinde yer aldığından ve aktarımlar belgeler aracılığıyla gerçekleştiğinden, eserde herhangi bir figür bulunmamaktadır. Bu noktada *Soruşturma* ve *Okuyucu* eserlerinde yer alan figürler ile *Tutanak* eseri arasında bir karşılaştırma yapılamamaktadır.

Okuyucu eseri her iki eser ile tematik bağlamda ortaklık gösterse de konu bağlamında her iki eserden ayrılmaktadır. Bernhard Schlink eserde suç temasını sevgi teması ile özleştirmiş ve eserin ağırlık noktasında ise Hanna ve Michael figürleri arasında var olan karmaşık ilişki ve tensel ritüeller yer almaktadır. Ayrıca *Okuyucu* eserini Hanna ve Michael'in ilişkilerinin detaylı olarak betimlendiği kısım ve yargılama kısmı olarak ikiye ayırmanın mümkün olması eseri iki tema ile yakinen ilişkilendirmektedir. Öncelikle okur eserde ilk olarak sevgi teması ile yakınlaşmakta ardından ise ilgili figürler doğrultusunda suç temasına yakınlaşmaktadır. *Okuyucu* eserinde belgesel yazın türünün izlerine diğer eserlerde olduğu kadar sıklıkla rastlanmamaktadır. Özellikle 'belge' kavramına sıklıkla ikinci kısım olarak tanımlanan yargılama sürecinde 'kanıt' ya da 'kantılar' olarak rastlanmaktadır. "Müvekkilim, oturduğu bölgeden taşındığı her seferinde, bunu ilgili mercilere bildirmiştir. Firar edebileceği, kanıtları gizleyebileceği ihtimalini güçlendiren hiçbir şey yoktur" (Schlink, 2016, s. 84).

Eserleri bir araya getiren ve ortak bir noktada kesişmesini sağlayan Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi bağlamında da eserler birbirinden farklıdır. *Soruşturma* ve *Okuyucu*

eserlerinde NACM bir mekân olarak eserlerde yer almaktadır. *Soruşturma* eserinde mekân yalnızca mahkeme salonudur. Eserde diyaloglar yalnızca yargıç, savcı, avukat, sanık ve tanıklar arasında gerçekleşmektedir. Bu figürlerin dışında eserde farklı bir figür yer almamaktadır. Bu durum ise eserin mekânının mahkeme salonu olduğunu işaret etmekte ve Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'ne yönelik atıflar yer almaktadır. Örneğin eserde sanıklara yöneltilen sorular ve sanıkların sorulara verdikleri yanıtlar, avukatların müvekkillerini savunmaları ve tanıkların gerçeklikleri aydınlatmaya yönelik mahkeme heyetine ibraz ettikleri ifadeleri, tüm bunlar okurun eserin mekânı olarak mahkeme salonunun canlandırabilmesine yardımcı olan imgelerdir ve tüm bu imgelerin asıl refere ettiği olgu; Nürnberg Askeri Ceza Mahkemeleridir. *Okuyucu* eserinde de temel olgu Nürnberg mahkemeleridir. Bernhard Schlink'in eserinde de NACM özellikle ikinci kısım olarak adlandırılan yargılama sürecinde okurun sıklıkla karşılaştığı mekân örneğidir. Okur mahkeme platformunun ilgili diyaloglar ya da betimlemeler aracılığıyla aktarılmasıyla, eserlere yazarlar tarafından entegre edilen hukuk sistemine ve hukuk usullerine yakinen şahit olmakta ve söz konusu suç ve geçmişle hesaplaşma temalarını bu doğrultuda ilişkilendirmektedir. *Okuyucu* eserinde çeşitli mekânlar bulunsa da asıl olay örgüsünün hızla ilerlediği ve eserin dönüm noktasını teşkil eden yargılama süreci nedeniyle ana mekân mahkeme salonudur. *Tutanak* eserinde her iki eserde farklı olarak Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi yargılama sürecinin bir parçası ya da yargılama platformu olarak yer almamaktadır. Burada esas olan Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'ne ait dokümantasyonlardır. Böylelikle eserde yer alan kurgulanmış belgeler hem orijinal belgelerin hem de NACM'nin temsilleri olarak yer almaktadır ve eseri gerçeklik ile ilişkilendirmektedir. Bu noktada *Tutanak* eseri ile bütünleştirilen NACM olgusu diğer eserlerden farklı olmakla birlikte, diğer eserlerde gözlemlenen etkilerin bu eserde gözlemlenmediği açıkça saptanmaktadır.

Eserler ile ilişkilendirilen gerçeklik ve kurmaca kavramlarına ve bu kavramlar doğrultusunda ortaya çıkan farklılıklara da mutlaka değinmek gerekir. Gerek *Soruşturma* gerek *Tutanak* ve gerekse de *Okuyucu* adlı eserlerin arka planında İkinci Dünya Savaşı ve savaş döneminde gerçekleştirilen soykırım eylemleri bulunmaktadır. Ayrıca savaş sonrası dönem yazarlar tarafından tarafsız bir bakış açısı ile eserlerde işlenmiştir. Bu noktada eserlerde gerçeklik kavramının yazarlar tarafından benzer amaçlar doğrultusunda, savaş döneminde bireylerin maruz kaldıkları durumlara

değınmek amacıyla eserler kaleme almış olsalar da kurgulama teknikleri bağlamında farklılıklar gözetilmektedir. *Soruşturma* eserinde yazarın kurgulama stratejilerinin odağında soykırım suçunun işlenmesine ve yürütülmesine yardım eden sanıkların yargılanmaları ve sanıkların suçu işlemede ne gibi gerekçeleri göz önünde bulundurduklarını okura aktarmak yer almaktadır. Böylelikle yazar sanıkların yargılanmasında tanıkların ifadelerine başvurmakta ve soykırım eylemlerine maruz kalan tarafında duygu ve düşüncelerine yer vermektedir ve eser gerçeklik kavramı ile bağdaşmaktadır. *Tutanak* eserinde ise tıpkı *Soruşturma* eserinde olduğu gibi gerçeklik kavramı yazarın kurguladığı metinlerde çok daha ön plandadır. Belgesel yazının esas amacı olarak kabul gören gerçeklik kavramı *Tutanak* eserinde asıl dokümantasyonların refere edildiği noktada belirginleşmektedir. Bu noktada orijinal kaynakların doğrudan okura sunulmadığından, eserde kurgu kavramının gerçeklik ile örtüştüğü gözlemlenmektedir. *Okuyucu* eseri ise *Soruşturma* ve *Tutanak* eserleri ile gerçeklik ve kurmaca kavramları ile karşılaştırıldığında farklılıklar gözlemlenmektedir. Örneğin *Okuyucu* eseri roman türünde kaleme alınmış olması nedeniyle eserde ön planda yer alan kavram kurmacadır. Eserin arka planında savaş kavramı yer alsa da eser esasen kurmacadır ve kurmaca kavramından bağımsız düşünülmemelidir. Söz konusu bütün eserler edebi olarak kabul edilmektedir fakat eserlerin birbiriyle farklılaştığı noktalar yazarın kurgulama tekniklerine bağlı olarak değişmekte ve böylelikle eserler arasında yapısal bağlamda farklılıklar gözetilmektedir. Böylelikle *Soruşturma* ve *Tutanak* eserleri gerçeklik endeksli eserler olarak kabul edilirken *Okuyucu* eseri diğer eserlerden farklı olarak kurmaca yönüyle ön planda yer alan bir eserdir.

Yazarların kurgulama tekniklerine bağlı olarak eserleri birbirinden farklı kıldığı temel etmenler arasında yazarların benimsedikleri dilsel ve yapısal özellikler yer almaktadır. Edebi bir eseri özgün kılan etmenler arasında başat öge olarak üslup özellikleri önemli bir rol oynamaktadır. Yazar kurgulanmış metinlerini özgün dilsel özellikler ile okura aktarmaktadır. Böylelikle okurun metinlerde karşılaştığı imgeleri ilk olarak yazarın üslup tarzına bağlı olarak gerçekleştirdiği aktarımlar aracılığıyla imgeleştirmekte ve eseri algılamaktadır. Karşılaştırma gerçekleştirilen eserlerde bu bağlamda ortaklıklar saptamanın mümkün olduğu kadar eserler arasında mutlaka farklılıklar, eserleri birbirinden ayıran ve özgün kılan hususlar saptamak da oldukça mümkündür. *Soruşturma*, *Tutanak* ve *Okuyucu* eserlerinde dilsel özellikler bakımından belirli

hususlarda birbirinden ayrılan unsurlar yer almaktadır. Örneğin öncelikle eserlerde Erzählzeit (Anlatım zamanı) bağlamında farklılıklar tespit edilmektedir. *Soruşturma* eserinde yaklaşık bir yıllık bir süre tasvir edilmektedir. Yazarın anlatım zamanında bir yıllık bir süreyi betimleme amacı Nürnberg Askeri Ceza Mahkemelerinin gerçekte de bir yıl kadar sürmüş olması ile ilintilidir. Yazar eserinde gerçeklik odaklı aktarımlar gerçekleştirirken mekân ve diğer hususlarda gerçekçi bir tutum sergilerken aynı hassasiyet ile zaman kavramı üzerine de odaklanmıştır. *Tutanak* eserinde ise kurgulanmış metinlerde yazarın anlatım zamanı olarak altı yıl kadar bir süreyi ele aldığı saptanmaktadır. 1939-1945 yılları arasında vuku bulan İkinci Dünya Savaşı ile bu süre örtüşmektedir. Belgelerin eserin merkezinde yer almasından ve yazarın gerçekçi tutumu ile ilişkili olarak belgelerin İkinci Dünya Savaşı'nın ait asıl kaynakların tasviri olması anlatım zamanını destekler niteliktedir. *Soruşturma* ve *Tutanak* eserlerinden farklı olarak *Okuyucu* eseri çok daha uzun süreli bir anlatım zamanına sahip bir eser olarak okura sunulmuştur. Bernhard Schlink eserinde yaklaşık otuz yıllık bir anlatım zamanı tercih etmiş ve böylelikle okuru ilgili temaya kronolojik olarak ilerleyen bir olay örgüsü ile yoğunlaştırmıştır. Eser genç delikanlı Michael'in hastalığı ile başlamakta ve yeniden Michael'in anlatımları ile son bulmaktadır. Eserin anlatım zamanı açısından kapsamlı olmasının nedeni geçmiş zaman ve şimdiki zaman arasında sıklıkla zaman düzensizliği (Anchronie) nedeniyle aktarımların olması ile de bağdaştırılmaktadır. Ayrıca eserin ana figürlerin gerek birbiriyle olan ilişkilerinin tasvir edilmesi gerekse de özel yaşamlarına dair ayrıntıların anlatıcı (Michael) tarafından kapsamlı olarak aktarılması ile ilintilidir. Bu noktada eserlerin dilsel özellikleri açısından farklılık gösterdikleri anlatım zamanı tekniği üzerinden verilen ilgili örnekler doğrultusunda açıkça görülmektedir.

İlgili eserler Zeitraffung (Zamanın kısaltılması), Zeitsprung (Zaman atlama) ve Zeitdehnung (Zaman genişliği) teknikleri bağlamında da birbirinden açıkça ayrılmaktadır. Zamanın kısaltılması anlatım zamanında görülen kısaltılma ile eşdeğerdir. Aktarılan olaylarda dolaylı ifadelerle başvurmadan, doğrudan yalnızca anlatıların asıl vurgulamak ve değinmek istediği hususlara odaklı kalarak aktarım gerçekleştirilmektedir. Bu noktada *Soruşturma* eseri bu teknik doğrudan örtüşmektedir. *Soruşturma* eserinde soru-cevap olarak ilerleyen diyaloglara rastlanıldığından anlatımlarda ve ifadelerde dikkat çekici kısalıklar yer almaktadır. Ayrıca eserin anlaşılır kılınması amacıyla uzun cümleler ve uzun betimlemelere yazarın tercihi doğrultusunda

yer verilememiştir. *Soruşturma* eserinin aksine *Okuyucu* eserinde ise oldukça uzun betimlemelere, özellikle kişilere yönelik ve mekânlara yönelik betimlemelere oldukça kapsamlı bir anlatım ve aktarım bulunmaktadır. Bu bağlamda *Soruşturma* ve *Okuyucu* eserleri zamanın kısaltılması tekniği bağlamında farklılıklar göstermektedirler. Zamanın atlatılması kavramında ise yeniden anlatım zamanın bağlı olarak kısaltmalara ve atlamalara yer verilmektedir. Söz konusu bu atlamalara *Soruşturma* ve *Tutanak* eserlerinde rastlanırken, *Okuyucu* eseri bu bağlamda diğer eserlerden ayrı kalmaktadır. *Soruşturma* eseri gerçeklik endeksli iken, *Tutanak* eseri ise belgesel yazın türünde belgesel bir eser olduğundan *Okuyucu* eseri ile bu noktada ayrılmaktadır. *Okuyucu* eseri anlatım zamanı bağlamında otuz yıllık bir süreci kapsadığından eserde çok fazla kısaltmalara ve atlamalara rastlanılmamaktadır. Bu noktada eserler arasında zaman genişliği tekniği ile örtüşen eser *Okuyucu* eseridir. *Soruşturma* ve *Tutanak* eserleri zaman genişliği tekniği ile örtüşmemektedir.

Temelde karşılaştırma yöntemiyle gerçekleştirilen incelemelerde, eserler arasında ortaklıklar ve farklılıklar olduğu açıkça saptanmıştır. Bütünden parçaya yönelik yapılan incelemelerde öncelikle tematik bağlamda, ardından çalışmanın ana konusu olan Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi bağlamında ortaklıklar ve farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Özellikle 1945 yılında başlayan savaş sonrası dönem yaşamın her alanına her türlü etkisi ile nüfuz etmişken, söz konusu etkilerin yansımalarına metin evreninde de rastlanılmaktadır. Birçok yazar tarafından farklı içeriklerde ve bağlamlarda ele alınan savaş sonrası dönemin etkilerine Peter Weiss *Soruşturma*, Heimrad Bäcker *Tutanak* ve Bernhard Schlink *Okuyucu* adlı eserlerde, özellikle savaş suçlularının yargılanması doğrultusunda rastlanmaktadır. 1945 yılında savaş suçlularını yargılamak maksadıyla kurulan Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi ve mahkeme sürecinde kaydedilen her türlü resmi evrak ve belgeler söz konusu eserlerde yazarlar tarafından işlenmiştir. İlgili dokümantasyonların *Soruşturma* ve *Okuyucu* eserlerinde yardımcı ve destekleyici materyaller olarak yer alırken, *Tutanak* eserinde söz konusu kaynaklar eserin ana unsurları olarak kurgulanmış ve okura sunulmuştur. Yazarların eserlerini kaleme alma amaçları çerçevesinde ortaklıklar tespit edilirken benimsedikleri tekniklerde ise farklılıklar tespit edilmektedir. Her edebi eserin metin evreninde özgün eserler olarak yer almaları gerektiği amacından hareketle yazarlar eserlerine kendi üslup tarzları ve teknikleri ile özgün değerler yüklemekte ve eserlerin birbirinden farklı olmasına katkı

sağlamaktadırlar. Bilinen bir gerçek şudur ki; her ne kadar edebi eserler özgün değerler sahip olsalar da mutlaka eserler aynı çerçevede kaleme alınan diğer eserler ile ortaklık kurmaktadır. Söz konusu bu durumu yapılan saptamalar açıkça desteklemekte ve kanıtlamaktadır.

SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı'nın 2 Eylül 1945 tarihinde son bulmasıyla başlayan savaş sonrası dönemde gerçekleşen en önemli faaliyet savaş suçlularını yargılamak amacıyla 20 Kasım 1945 tarihinde kurulan Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'dir. Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi savaş müttefikleri tarafından belirlenmiş olan ortak kanunlar ve yargılama usulleri ile yargılamayı amaçlamış bir uluslararası ceza mahkemesidir. Bu nedenle uluslararası ceza hukukuna bağlı kalarak yargılama usulleri geliştirmiştir.

Savaş sonrası dönemde hukuk sisteminin etkin rol almış olmasının yanı sıra, bu dönemde savaşın bireyler ve toplum üzerinde bıraktığı gerek psikolojik gerekse de kolektif birçok olumsuz etki edebiyat aracılığıyla dile getirilmiştir. Söz konusu etkiler yazarların tercihleri ile ilintili olarak kimi zaman gerçekçi bir bakış açısı ile kimi zaman ise çok daha kurgusal olarak okura aktarılmıştır. Bu noktada çalışma kapsamında detaylı olarak irdelenmiş olan Peter Weiss'ın *Soruşturma*, Heimrad Bäcker'in *Tutanak* ve Bernhard Schlink'in *Okuyucu* adlı eserleri gerçek ve kurmaca kavramlarının dengeli olarak içselleştirildiği eserlerdir. Okurun, Peter Weiss'ın *Soruşturma* ve Heimrad Bäcker'in *Tutanak* adlı eserlerinde gerçeklik kavramına, özellikle savaş sonrası dönemde savaş suçlularını yargılama sürecine objektif bir açıdan ile yakınlaştığı ve savaş dönemine ait var olan mevcut bilinmezliklere çok daha yakinen tanıklık ettiği saptanmıştır. Bernhard Schlink'in *Okuyucu* adlı eseri ise her iki eserden farklı olarak gerçeklik ve kurmaca ilişkisi çerçevesinde kaleme alınmış bir eser olsa da, esasen roman olma özelliğinden ötürü kurmacadır. Okur ise eserde öncelikle kurmaca olaylara entegre edilmektedir, fakat olay örgüsünde yaşanan olayların tarihsel arka plana sahip olması ile ilintili olarak gerçeklik kavramından tamamen uzaklaşmadığı tespit edilmiştir.

Çalışmada detaylı olarak incelenen ve Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesi'ni tanımlaya yönelik aktarılan bilgilerde savaş suçlularına yönelik yargılama usulleri ve suçlar detaylı olarak tanımlanmıştır. Bu noktada çalışma eserlerinde Nürnberg Askeri Ceza Mahkemesinde gerçekte yer almış suçlar ve eylemlerin izdüşümleri eserlerde gözlemlenmiştir. Çalışmanın ilk bölümlerinde incelenen eserler gerek ortaklıklar bağlamında gerekse de farklılıklar bağlamında karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmalar neticesinde eserlerde gerek yazar ve metin ilişkisi çerçevesinde, gerek dil ve biçim

özellikleri açısından gerekse de çalışmanın odağında yer alan gerçek ve kurmaca kavramları çerçevesinde önemli benzerlikler gözlemlenmiştir. Eserlerde her ne kadar ortaklıklar tespit edilse de, eserlerin özgün içerik ve yapı özellikleri kapsamında farklılıkların da söz konusudur. Ayrıca özellikle *Soruşturma* ve *Tutanak* eserlerinde içkin olarak gözlemlenen belgesel kavramı çerçevesinde gerçekleştirilen incelemelerde önemli ölçüde benzerlikler bulunmaktadır. Her iki eserin tarihte yaşanan gerçekliklere endeksli olarak kaleme alınmış olması ile ilintili olarak belgesel yazın kavramı çerçevesinde de önemli ortaklıklar olduğu saptanmıştır.

Sonuç olarak bu yüksek lisans tez çalışmasında, karşılaştırmalı olarak analiz ettiğimiz Alman ve Avusturya yazınlarına ait olan bu üç özgün eseri ortak bir noktada buluşturan temel olgunun; Nazi Almanya'sında II. Dünya Savaşında işlenen insanlık suçlarının yargılandığı Nürnberg Askeri Ceza Mahkemeleri olduğu kanıtlanmış ve edebiyatın tarihsel, toplumsal, siyasal gerçekliklere ayna tutma, anımsatma ve uyarma işlevlerini ne kadar güçlü biçimde başarabildiği gösterilmiştir.

KAYNAKÇA

- AKSAR, Yusuf (2003). *Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Amerika Birleşik Devletleri*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 52(2), 125-139.
- Anapher. (03.04.2021). [https://www.inhaltsangabe.de/wissen/stilmittel/anapher/#:~:text=Eine%20Anapher%20ist%20eine%20rhetorische,\(Goethe%2C%20Der%20Fischer\)](https://www.inhaltsangabe.de/wissen/stilmittel/anapher/#:~:text=Eine%20Anapher%20ist%20eine%20rhetorische,(Goethe%2C%20Der%20Fischer).). adresinden alınmıştır
- ANSELM, Doering M. (1993). *Deutsche Zeitgeschichte nach 1945 Entwicklung und Problemlagen der historischen Forschung zur Nachkriegszeit*. Institut für Zeitgeschichte, 1, 10-16.
- ARDA, Berna ve ŞAHİNOĞLU, Serap (1995). *Tıbbi Etik: Tanımı, İçeriği, Yöntemi ve Başlıca Konuları*. Ankara Tıp Mecmuası Dergisi, 48, 323-336.
- AYDIN, Devrim (2002). *Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 51(4), 132-167.
- BÄCKER, Heimrad (2004). *Tutanak*. (çev. Erhan Altan, & Selda Saka) İstanbul: Dünyadan Çıkış Yayınları.
- BAĞ, Şener (2014). *Belgesel Yazın Üzerine*. Humanitas- Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2(3), 39-46.
- BAKAR, Bülent (2015). *Türk Basınında Katyn Olayı: İkinci Dünya Savaşında Kayıp Polonyalı Subaylar*. Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, II(I), 37-60.
- BAŞ, Elif (2011). *Belgesel Tiyatro'nun Üç Yüzü*. Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi(18), 126-150.
- BAY, Wolfgang (2007). *Die politische Anklage der "Ermittlung"*. Grin Verlag, 4-8.
- BEŞİRİ, Arzu (2013). *Soykırım ve Soykırımı İlişkin Uluslararası Mekanizmalar*. TBB Dergisi, 108, 180-210.
- BİRKİYE, Selen (2015). *Yüzleşme Oyunları: II. Dünya Savaşı ve Nazi Almanya'sının Tiyatroya Yansıması*. İstanbul Aydın Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 1(2), 25-39.
- COHEN, Robert (1992). *Peter Weiss in seiner Zeit Leben und Werk*. Stuttgart: Metzler Verlag.
- ÇELİK, Reyhan (2020). *İkinci Dünya Savaşı ve Sovyet Edebiyatı Üzerine*. Ankara: Nobel Yayınları.
- ÇETİN, İhsan (2012). *Kentsel Ayrışma ve Mekansal Kümelenme Biçimleri*. İdealkent Dergisi, 168-186.

- ÇOBAN, Ebru (2008). *Uluslararası Hukukta Soykırım Suçu ve Suça Zemin Hazırlayan Toplumsal Yapılar: Ruanda Örneği*. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5(17), 47-72.
- Die Nürnberger Prozesse*. (24.01.2021). Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg: <https://www.lpb-bw.de/nuernberger-prozesse#c53902> adresinden alınmıştır
- EMER-KIZILER, Funda (2017). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimine Genel Bakış*. Proceedings Book of 2nd International Scientific Researches Congress on Humanities and Social Sciences (s. 153-160). Istanbul: IBAD.
- Erhard Milch*. (25.01.2021). Wissen Digital: https://www.wissen-digital.de/Erhard_Milch adresinden alınmıştır
- Gettolar Özetlenmiş Makale*. (08.01.2021). Holokost Ansiklopedisi: <https://encyclopedia.usmmm.org/content/tr/article/ghettos-abridged-article> adresinden alınmıştır
- GÖKALP-ALPARSLAN, Gonca (2005). *Türk Edebiyatında Somut (Görsel) Şiir*. Türkbilig Dergisi, 10, 3-16.
- GÖRTEMAKER, Manfred (26.01.2021). *Beginn der Nürnberger Prozesse*. Geschichte der CDU: <https://www.kas.de/de/web/geschichte-der-cdu/kalender/kalender-detail/-/content/beginn-der-nuernberger-prozesse> adresinden alınmıştır
- GRUNERT, Hanne (2007). *"Es war ein Bahnhof ohne Rampe" Win Konzentrationslager am Fuße der Schwabischen Alb*. Baden- Württemberg: Landzentrale für politische Bildung.
- GÜL, Yunus E. (2018). *Uluslararası Ceza Mahkemesi ve İnsan Haklarına Katkıları*. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi, 3(1), 293-303.
- GÜVEN, Ali (2012). *Toplumsal Dilbilimin Kapsam Alanı*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(13), 55-62.
- HEIDELBERGER, Irene (14.02.2021). *Peter Weiss: Meine Ortschaft*. Peter Weiss: Meine Ortschaft: <https://core.ac.uk/download/pdf/14514271.pdf> adresinden alınmıştır
- HITLER, Adolf (2020). *Kavgam*. (G. Birol, Çev.) Ankara: Dorlion Yayınları.
- HLSL Nuremberg Trials Project*. (02.02.2021). HARVARD LAW SCHOOL LIBRARY NUREMBERG TRIALS PROJECT: <http://nuremberg.law.harvard.edu/documents> adresinden alınmıştır
- HOSSFELD, Uwe (2004). *Rassenkunde und Rassenhygiene im "Musterbau", 1930-1945*. Landeszentrale für politische Bildung, 41, 2-9.
- JANSEN, Christian ve BORGGRÄFE, Henning (2007). *Nation – Nationalität – Nationalismus*. Frankfurt am Main: Campus Verlag.

- KARAKUŞ, Mahmut (1989). *Peter Weiss, Belgesel Tiyatro Kuramı ve Soruşturma*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 276-281.
- KARİMOVA, Sevda A. (25.01.2021). *Nürnberg Süreci ve Onun Biyoetiğin Gelişimine Etkileri*. Docplayer: <https://docplayer.biz.tr/140649780-Nurnberg-sureci-ve-onun-biyoetigin-gelisimine-etkileri-qanun-dergisi-ekim-2018.html> adresinden alınmıştır
- KASTNER, Klaus (1997). *"Der Dolch des Mörders war unter der Robe des Juristen verborgen": Der Nürnberger Juristen-Prozess 1947*. Luchterhand-Verlag, 699-706.
- KNELLESSEN, Dagi (2015). *Novembepogrome 1938 "Was schien, ist Wirklichkeit"*. Frankfurt am Main: Pädagogisches Zentrum des Fritz Bauer Instituts und des Jüdischen Museums.
- KOCAOĞLU, Serhat S. (2010). *Suçların Suçu: Soykırım*. TBB Dergisi, 90, 139-163.
- LILIENTHAL, Georg (1980). *Rheinlandbastarde, Rassenhygiene und das Problem der rassenideologischen Kontinuitat*. Medizinhistorisches Journal, 15(4), 426-436.
- LÜBBERS, Gert C. (2006). *Die 6. Armee und die Zivilbevölkerung von Stalingrad*. Institut für Zeitgeschichte, 88-90.
- MARTINEZ, Martias ve SCHEFFEL, Michael (2020). *Anlatım Teorisine Giriş*. (A. Ünal, Çev.) İstanbul: Runik Kitap.
- MOĞULBAY, Dilek (2020). *Orta Çağdan 21.Yüzyıla Oratoryo Örnekleri Üzerine Bir Çalışma*. İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2), 524-545.
- MÖCKEL, Marget (2004). *Erläuterungen zu Bernhard Schlink der Vorleser* (Cilt 403). Hofffeld: Bange Verlag.
- Mumok. (25.12.2020). Mumok: <https://www.mumok.at/de/events/heimrad-baecker-0> adresinden alınmıştır
- Nürnberg Irk Yasaları*. (10.01.2021). Holokost Ansiklopedisi: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/tr/article/the-nuremberg-race-laws> adresinden alınmıştır
- OVERY, Richard (2016). Nürnberg Duruşmaları: Uluslararası Hukukun İnşası. P. Sands içinde, *Nürnberg'ten Lahey'e* (çev. Hazal Ungan Çalışkan, s. 13-34). İstanbul: Alfa Basım .
- ÖZ, Fahri (2008). *Yeni Bir Tür Olarak Çok Kısa Öykü*. Edebiyat Fakültesi Dergisi, 25(2), 193-194.
- ÖZARSLAN, Bahadır B. (2014). *Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi açısından Hocalı Katliamı*. Hacettepe HFD Dergisi, 4(1), 187-214.

- PARİN, Kamil (2017). *Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil*. Söylem ve Filoloji Dergisi, 2(1), 149-151.
- PARLAK, Türkan M. (2015). *Galiplerin Adaleti: Nürnberg ve Tokyo Askeri Ceza Mahkemeleri*. ABMYO Dergisi, 38, 37-53.
- PENDAS, Devin O. (2013). *Der Auschwitz Prozess Völkermord Vor Gericht*. München: Siedler Verlag.
- ROEHMHOLDT, Max (2015). *"Euthanasie und Menschenversuche im Dritten Reich, mit einer ethischen Analyse der Menschenversuche"*. Honor Theses, 6, 3-32.
- SAAGE, Richard (1989). *Das „Dritte Reich“ und die historische Identität der Deutschen*. Gewerkschaftliche Monatshefte, 257-269.
- SCHILLING, Thorsten (2020). *Nationalismus und Zweiter Weltkrieg*. Bonn: Dossier Verlag.
- SCHLINK, Bernhard (2016). *Okuyucu*. (çev. Cemal Ener) İstanbul: İletişim Yayınları.
- SCHULTE, Jan E. (26.01.2021). *DIE NÜRNBERGER „NACHFOLGEPROZESSE“: DER PROZESS GEGEN DAS SS-WIRTSCHAFTS-VERWALTUNGSHAUPTAMT*. Topographie des Terrors: <https://www.topographie.de/nc/veranstaltungen/veranstaltung/nid/die-nuernberger-nachfolgeprozesse-der-prozess-gegen-das-ss-wirtschafts-verwaltungshauptamt-fall-4/y/2017/m/01/d/17/> adresinden alınmıştır
- StifterHaus*. (25.12.2020). Adalbert-Stifter-Institut-Des-Landes- Oberösterreich: <https://stifterhaus.at/stichwoerter/heimrad-baecker> adresinden alınmıştır
- STONE, Norman (2019). *İkinci Dünya Savaşı*. (çev. İbrahim Kapaklıkaya) İstanbul: Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı.
- ŞAHİN, Nilüfer (2018). *Birinci Dünya Savaşı Sonunda İmzalanan İki Barış Antlaşması Sevres ve Versay*. Tarih Kritik Dergisi, 4(4), 62-66.
- TALARICO, Gina (2015). *Der Menschenversuch in der medizinischen Wissenschaft des „Ahnenerbe“ der SS im KZ Dachau*. 50-59. Kernen im Remstal.
- TUNCER, Hüner (1984). *Tarihte ve Günümüzde Ad Hoc Diplomasi*. Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 4(1), 50-57.
- TÜRK, Duygu (2017). *Hanna'nın Kimsesizliği: Okuyucu'yu Hanna Arendt'le Okumak*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 72(4), 977-1007.
- URBAN, Markus (2008). *Die Nürnberger Prozesse*. Nürnberg: Institut für Regionalgeschichte.
- UYANIK, Gürsel (2011). *Bernhard Schlink'in Okuyucu Adlı Romanında Eğitim Olgusu*. Kafkas Üniversitesi Dergisi(7), 137-146.

- ÜNAL, Gülnihal (2017). *Batı-Dışı Modernlik Kavramı Bağlamında Kanto*. Çevrimiçi Müzik Bilimleri Dergisi, 2(3), 247-269.
- WEISS, Peter (1996). *Soruşturma*. (çev. Ülkü Tamer) İstanbul: Yar Yayınları.
- WILMES, Anette (25.01.2021). *Der Juristenprozess*. Deutschlandfunk Kultur: https://www.deutschlandfunkkultur.de/der-juristenprozess.1134.de.html?dram:article_id=177166 adresinden alınmıştır
- WILMES, Anette (26.01.2021). *Die Prozesse gegen Industrielle / IG Farben*. Deutschlandfunk Kultur: https://www.deutschlandfunkkultur.de/die-prozesse-gegen-industrielle-ig-farben.1134.de.html?dram:article_id=177171 adresinden alınmıştır
- WÜRTZBURG, Oetker (1924). *Der Krupp-Prozeß*. Mohr Siebeck Verlag, 45(2), 243-254.
- ZENTNER, Christian (1984). *Der Nürnberger Prozeß. Eine Einführung*. Berlin: Delphin Verlag.
- ZETTL, Erich (2009). *Geçmişten Günümüze Almanya*. (çev. Ali Osman Öztürk, Umut Balcı ve Özlem Gencer) Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Fatma Nur YILMAZ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi'nde Alman Dili ve Edebiyatı üzerine eğitim almaya başladı. Lisans eğitiminin ardından Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak Alman Dili ve Edebiyatı ana bilim dalında yüksek lisans eğitimine başladı. Yüksek lisans eğitiminde eser tercümeleeri yaptı. Eğitim süresi boyunca Almanca üzerine özel dersler verdi. Halen Almanca üzerine özel dersler vermekte ve akademik çalışmalarına devam etmektedir.